

อนุสรณ์
ในงานฌาปนกิจศพ
คุณแม่เยี่ยม ลีวีอัคนีการ

ณ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๑๓

อนุสรณ์
ในงานฌาปนกิจศพ
คุณแม่เยี่ยม ลีวีอัคนีการ

ณ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๑๓

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพคุณแม่เยี่ยม สิริอัคนีการ เจ้าภาพได้พิจารณาเห็นว่าควรจะจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ที่นอกจากจะสอดคล้องกับความปรารถนาของท่านแล้ว ยังเป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมอีกด้วย

ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่คุณแม่เยี่ยมเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สนใจในการปฏิบัติทางกรรมฐานมาเป็นระยะเวลาช้านาน ได้สมัครเป็นศิษย์ใกล้ชิดพระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร) แห่งวัดอโศการาม และได้เคยบวชชีที่วัดนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านได้ปรารภไว้ว่าเมื่อท่านสิ้นชีวิตแล้วให้พวกลูก ๆ จัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์เกี่ยวกับการทำสมาธิ เจ้าภาพจึงเห็นสมควรที่จะจัดพิมพ์วิธีทำสมาธิเบื้องต้นและทิพยมนต์ของท่านอาจารย์ลี เพื่อเป็นอนุสรณ์ แก่คุณแม่เยี่ยม

คุณแม่เยี่ยมได้เล่าความหลังให้บุตรสาวทั้งสองฟังอยู่เสมอว่า ระลึกถึงพระคุณท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ อยู่ตลอดชีวิตที่เปิดโอกาสให้คุณแม่เยี่ยมได้รับการอบรมให้เป็นแม่บ้านที่ดีจากบ้านท่าน บุตรสาวทั้งสองของคุณแม่เยี่ยมจึงได้ไปกราบเรียนขอตำราอาหารจากหม่อมหลวงปอง มาลากุล ซึ่งเป็นธิดาของท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ มาจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ด้วย

เนื่องจากคุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์ ได้รู้จักกับครอบครัวของหลวงสิริอัคนีการอย่างใกล้ชิดสนิทสนมมาช้านาน ตั้งแต่สมัยพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ยังเป็นนายทหารหนุ่ม ๆ อยู่ และต่อมา ดร. ประดิษฐ์ เชี่ยวสกุล ซึ่งเป็นเครือญาติกับคุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์ ก็ได้มาแต่งงานกับบุตรสาวคนเล็กของคุณแม่เยี่ยม เกลียวสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวปาละสิริ และศรียานนท์ ได้กระชับแน่นยิ่งขึ้น ดร. ประดิษฐ์และคุณอุบลศรี เชี่ยวสกุล จึงได้ขอความกรุณาคุณหญิงอุดมลักษณ์ให้เขียนรายการอาหารประจำวันของครอบครัวเป็นอนุสรณ์แก่คุณแม่เยี่ยมด้วย เพราะคุณหญิงอุดมลักษณ์เป็นแม่บ้านที่มีชื่อเสียงเลื่องลือในการปรุงอาหาร และเคยปรารภอยู่เสมอว่าการจัดรายการอาหารประจำวันนั้นเป็นเรื่อง

ที่ทำความหนักใจให้กับแม่บ้านหรือแม่ครัวเป็นอย่างมาก หากจัดหารายการอาหารคาวหวานประจำวันของครอบครัวไว้ ก็จะเป็นการแบ่งเบาภาระของแม่บ้านได้อย่างดี

เจ้าภาพขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ลี, หม่อมหลวงปอง มาลากุล, คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์ และท่านที่เคารพนับถือซึ่งได้เผื่อแผ่ความเมตตาให้แก่คุณแม่เยี่ยม อนึ่งในคราวตั้งศพสวดพระอภิธรรมอุทิศส่วนกุศลแก่คุณแม่เยี่ยมที่ศาลาละไม ในวัดธาตุทอง ตั้งแต่วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๒ ถึงวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๑๒นั้น บรรดาพี่น้อง ญาติสนิท มิตรสหายและท่านที่เคารพนับถือได้กรุณามาร่วมการกุศลโดยพร้อมเพรียงกัน เจ้าภาพจึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย หากวิญญาณของคุณแม่เยี่ยม มีโอกาสได้ทราบโดยวิถีทางใด ๆ ก็ตาม ย่อมจะซาบซึ้งในพระคุณและเมตตาจิตของผู้ที่แสดงน้ำใจต่อท่านและครอบครัวของท่านในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง ในสุดท้ายนี้ เจ้าภาพขออธิษฐานให้คุณงามความดีที่คุณแม่เยี่ยมได้สร้างสมไว้ และกุศลผลบุญที่ท่านทั้งหลายได้พร้อมใจกันบำเพ็ญให้แก่คุณแม่เยี่ยม จงดลบันดาลให้วิญญาณของคุณแม่เยี่ยมไปสู่สุคติภพ ตลอดกาลเทอญ

เจ้าภาพ

นางเชื่อมสารทัศนีการ (เชื่อม ปาลสุวิ[illegible])

ชาตะ [illegible] กุมภาพันธ์ [illegible]

มรณะ [illegible] มีนาคม [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

นางเยี่ยมสิริอัคนีการ (เยี่ยม ปาละสิริ)

ชาตะ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๔

มรณะ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๒

ภาพถ่ายร่วมกับบุตร หลาน และญาติ ระหว่างตั้งสวดพระอภิธรรม ณ วัดธาตุทอง

เมื่ออายุ ๑๘ ปี

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ พร้อมกับสามีและบุตรสาวทั้งสอง

เมื่อบุตรสาวทั้งสองสำเร็จการศึกษาแล้ว

เมื่อบวชชีที่วัดอโศการาม
เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

ประวัติ

นางเยี่ยม สิริอัคนีการ (เยี่ยม ปาละสิริ) เป็นบุตรนายบุญ และ นางเจียน บุญบัณฑิต เกิดที่บ้านตำบลวรจักรซึ่งเป็นสี่แยกวรจักรปัจจุบันนี้ เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๔ ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำ ปีฉลู มีน้องร่วมสายโลหิตอยู่สองคนคือ

๑. นายเอื้อ บุญบัณฑิต หรือ หัตถพันธ์ (ถึงแก่กรรม)

๒. นายเอี่ยม บุญบัณฑิต

เมื่อนางเยี่ยมมีอายุ ๗ ปี และมารดากำลังตั้งครรภ์น้องชายที่ชื่อเอี่ยมได้ ๓ เดือน บิดาก็ถึงแก่กรรมด้วยโรคปัจจุบันคือกาฬโรค ภายหลังจากได้คลอด ด.ช. เอี่ยมแล้ว มารดาเห็นว่าตนเองเป็นหญิงหม้ายไม่มีความรู้และสามารถที่จะเลี้ยงดูและอบรม ด.ญ. เยี่ยมให้ได้ดี จึงส่งให้ไปอยู่ในความอุปการะของพี่ชายตน คือหลวงเทวานิมิตร (เนื่อง หัตถพันธ์) ไปจนจบการศึกษา ส่วนมารดากับน้องชายที่ชื่อเอื้อก็ได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านเจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ ในฐานะเป็นพี่เลี้ยงนางนมของธิดาของท่าน ถึงแม้จะอยู่กันคนละบ้านก็ตาม ด.ญ. เยี่ยมก็ยังได้มาพบปะมารดาและน้องชายอยู่เสมอ หรืออาจกล่าวได้ว่าเติบโตมาในบ้านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ เหมือนกัน สำหรับ ด.ช. เอี่ยมนั้นมารดาได้ส่งให้ไปอยู่ในความอุปการะของพี่สามีตนที่จังหวัดเพชรบุรีจนอายุได้ประมาณ ๗ ปี จึงได้นำกลับมาเลี้ยงดูเอง และให้ใช้นามสกุล "บุญบัณฑิต" ของบิดา เนื่องจากนางเยี่ยมและน้องชายที่ชื่อเอื้อได้อยู่ใกล้ชิดกับมารดาและญาติทางมารดามาก จึงได้ใช้นามสกุล "หัตถพันธ์" ของมารดา แทนที่จะใช้นามสกุล "บุญบัณฑิต" อันถูกต้องของบิดา

เมื่อเยาว์วัยได้รับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนสตรีวิทยา สมัยอาจารย์พิมเป็นอาจารย์ใหญ่ ต่อมาได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ซึ่งเดิมเคยเป็นวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม ขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ และพระองค์ได้ทรงประทานให้กระทรวงธรรมการเพื่อจัดเป็นสถานศึกษาวิชาครูเฉพาะสตรี การศึกษาวิชาครูสำหรับสตรีในสมัยนั้นยังล้าหลังเนื่องจากผู้ปกครองไม่นิยมให้บุตรหลานออกเป็นครูต่างจังหวัด กระทรวงธรรมการจึงวางระเบียบให้ทุกจังหวัดส่งผู้ที่สมัครเป็นนักเรียนสตรีฝึกหัดครู มาเรียนที่โรงเรียน

เบญจมราชาลัย เมื่อเรียนสำเร็จแล้วต้องกลับไปเป็นครูตามภูมิลำเนาที่ตนอยู่ ตั้งแต่นั้นมาการศึกษาจึงได้เจริญก้าวหน้าไปทั่วราชอาณาจักร เมื่อ น.ส. เยี่ยมได้เรียนจบมัธยมตอนปลายแล้ว ก็สมัครเป็นนักเรียนครูจนสำเร็จการศึกษาและเข้ารับราชการเป็นครูที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ต่อมาได้ย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนสตรีโชติเวชและโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ตามลำดับ ได้รับราชการเป็นครูอยู่หลายปีก่อนที่จะทำการสมรสและลาออก น.ส. เยี่ยม หัตถพันธ์ ได้ทำการสมรสกับหลวงสิริอัคนีการ (สูตร ปาละสิริ) ซึ่งเป็นข้าราชการในกรมรถไฟหลวง ณ วังแดง เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ โดยเสด็จในกรมฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน ผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวงในขณะนั้นทรงเป็นเจ้าภาพ นางเยี่ยมมีธิดา ๒ คน คือ

๑. แพทย์หญิง นงลักษณ์ บุนนาค ซึ่งได้ทำการสมรสกับนายมนัส บุนนาค และมีบุตร ๕ คนคือ ด.ช. สุมโนชญ์ ด.ญ. อัมพาพร ด.ญ. อัมพาพรรณ ด.ญ. มัทธนา และ ด.ช. สุมนัส

๒. นางอุบลศรี เชี่ยวสกุล ซึ่งได้ทำการสมรสกับ ดร. ประดิษฐ์ เชี่ยวสกุลและมีบุตร ๑ คน คือ ด.ช. อดิทธิ์

ในพ.ศ. ๒๕๐๓ หลวงสิริอัคนีการ และนางเยี่ยม ได้อุปถัมภ์นายเกรียง (เดิมชื่อเคี้ยง แซ่เต็ง) โดยรับเป็นบุตรบุญธรรม และอนุญาตให้จดทะเบียนใช้นามสกุล “ปาละสิริ” ได้

เนื่องจากนางเยี่ยมเกิดมาในตระกูล และเจริญเติบโตภายในสิ่งแวดล้อมที่เคร่งครัดต่อพระพุทธศาสนา จึงได้บำเพ็ญศีลและสนใจในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยังเยาว์วัย ต่อมาได้เรียนปฏิบัติกรรมฐานอยู่เป็นนิจ และเป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์ที่มีชื่อเสียงหลายองค์ อาทิเจ้าคุณญาณวิศิษฏ์ (อาจารย์สิงห์) อาจารย์มหาปิ่น อาจารย์เม้า อาจารย์ขว้น พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (อาจารย์ลี) พระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์ (อาจารย์สมบูรณ์) จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าโดยบวชชีประจำอยู่ที่วัดอโศการามเป็นระยะเวลา ๑ พรรษา

นางเยี่ยม เป็นคนที่มีร่างกายสมบูรณ์มาตั้งแต่เยาว์วัย ไม่เคยเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรงใดๆ ทั้งสิ้น จนกระทั่งเมื่อคืนวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ซึ่งเป็นวันที่บุตร

สาวคนเล็กได้เดินทางจากไปเป็นครั้งแรกเพื่อศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ จึงได้ล้มป่วยอย่างปัจจุบันทันด่วนด้วยโรคเส้นโลหิตฝอยในสมองแตกถึงกับสลบไป ด้วยความสามารถและความดูแลอย่างใกล้ชิดของพระอัพภันตราพาธพิศาล และบุตรสาวคนโตซึ่งกำลังเป็นนักเรียนแพทย์ จึงทำให้นางเยี่ยมค่อย ๆ รู้สึกตัวฟื้นขึ้นมาได้ภายหลังหนึ่งสัปดาห์ แต่ก็ยังไม่กลับคืนสู่สภาพปกติ เพราะยังเป็นอัมพาตต่อไปอีกประมาณ ๓ เดือน การที่ล้มป่วยโดยปัจจุบันเช่นนี้ก็เพราะว่านางเยี่ยมเป็นมารดาที่มีความรักและเอาใจใส่บุตรเป็นอย่างยิ่ง จึงทำให้มีความห่วงใยและกังวลต่าง ๆ ในการเดินทางของบุตรครั้งนั้น ถึงแม้จะหายป่วยแล้วก็ตามนางเยี่ยมก็มีร่างกายไม่สมบูรณ์เหมือนเดิม และต้องอยู่ในความควบคุมดูแลของแพทย์ (นายแพทย์ประดิษฐ์ ตัณสุรัต) เป็นประจำเพื่อควบคุมความดันของโลหิต อย่างไรก็ดีนางเยี่ยมก็ได้พยายามปฏิบัติตนเหมือนเดิมโดยการไปบำเพ็ญศีลที่วัดและร่วมงานสังคมพอสมควร

เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ หลวงสิริอัคนีการได้ถึงแก่กรรมลง แต่นางเยี่ยมก็สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และใช้ชีวิตอย่างมีความสุขสดชื่นอยู่กับบุตรและหลาน ๆ จนกระทั่งประมาณต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ จึงได้เริ่มแสดงอาการอัมพาตอีกครั้ง คือรู้สึกเพลีย ขาอ่อน ไม่สามารถลุกเดินได้และต้องให้คนพยุง แต่ยังพูดและอ่านหนังสือได้เป็นปกติ นางเยี่ยมได้รับการรักษาอยู่ที่บ้านภายใต้ความควบคุมของบุตรสาวทั้งสองประมาณสัก ๕ เดือน จึงได้ไปรับการนวดไฟฟ้าเวลาเช้าทุก ๆ วันที่โรงพยาบาลภูมิพล ฯ โดยการแนะนำและช่วยเหลือของ พล. อากาศตรี นายแพทย์สดับ ธีรบุตร อยู่ประมาณ ๕ เดือนจนเกือบจะเดินได้ด้วยตนเอง ครั้นต่อมาเนื่องจากความวิปริตของอากาศ คือกระทบความร้อนจัดของวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑ ภายหลังจากได้ประสบอากาศเย็นของฤดูหนาวเป็นระยะเวลาแรมเดือนมาแล้ว จึงได้ล้มป่วยจนสลบด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองตีบโดยปัจจุบันทันด่วนอีกครั้งหนึ่ง และต้องรีบเข้ารับการบำบัดรักษาโดยด่วนที่ห้องฉุกเฉินของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเป็นระยะเวลา ๑ เดือนและได้รับการดูแลอย่างดีจากพลตรี นายแพทย์ สมุท ชาตินันทน์ และนายแพทย์ บุญเกตุ เหล่าวานิช เมื่ออาการเข้าขั้นปลอดภัยแล้ว จึงย้ายมารักษาตัวต่อที่ตึกธนาคารออมสิน เป็นระยะ

เวลาประมาณ ๒ สัปดาห์ ต่อมาได้ย้ายมาพักฟื้นอยู่ที่โรงพยาบาลประสาท พญาไท โดยความช่วยเหลือของนายแพทย์ ประสพ รัตนากร และภายใต้ความควบคุมดูแลของนายแพทย์อาคม สรสุชาติอีกเป็นระยะเวลา ๒ เดือนเศษ อาการป่วยก็คงเดิมโดยเป็นอัมพาตและพูดไม่ได้ แต่สามารถรับประทานอาหารประเภทอ่อน ๆ เช่น นม น้ำแกงใส น้ำผลไม้ได้ทางปาก นายแพทย์อาคม ฯ จึงแนะนำให้กลับไปพักรักษาตัวที่บ้านต่อไปเพื่อจะได้ช่วยทำให้จิตใจ สบายดีขึ้นเมื่อได้อยู่ใกล้ชิดกับบุตรหลานและญาติมิตร ขณะที่รักษาตัวอยู่ที่บ้านก็ได้รับความดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดมาจากบุตรสาวทั้งสอง แต่อาการป่วยก็มีแต่ทรงกับทรุด ในราวเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒ นางเยี่ยมได้แสดงอาการอ่อนเพลีย รู้สึกเบื่ออาหาร เคลื่อนไหวขาและแขนทั้งสองข้างเกือบจะไม่ได้ นอนพักวันละหลาย ๆ ชั่วโมง ไม่ค่อยสนใจต่อเหตุการณ์ทั้งหลาย ร่างกายได้ซูบผอมลงไปมากคืออยู่ในสภาพหนังหุ้มกระดูก เวลาจับพลิกหรือคว่ำก็รู้สึกเจ็บเนื่องจากไม่มีกล้ามเนื้อรองรับ และได้ส่งเสียงร้องโอดครวญเป็นที่น่าสังเวช ครั้นต่อมาประมาณต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ก็เริ่มมีอาการเป็นหวัด เพราะระยะนั้นเกิดโรคไข้หวัดใหญ่ระบาดกันแทบทุกบ้าน ผู้คนในครอบครัวก็เป็นไข้หวัดใหญ่กันทั้งนั้นถึงแม้บุตรหลานได้พยายามป้องกันให้นางเยี่ยมอย่างดีที่สุด นางเยี่ยมก็ยังไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเป็นไข้หวัดได้ และได้ล้มป่วยลงมีไข้สูง มีอาการไอ หายใจไม่ค่อยสะดวกต้องรับประทานอาหารประเภทน้ำและบ่อยครั้งขึ้น มีอาการอ่อนเพลียมาก ต้องหลับเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเช้าตรู่วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีอาการหอบ และครางคล้ายกับมีความปวดเจ็บสักพักหนึ่ง ก็ค่อย ๆ หมดลมหายใจด้วยอาการสงบ สรุปเวลาป่วยทั้งหมดครั้งสุดท้ายที่ไม่สามารถเดินได้เป็นระยะเวลาประมาณเกือบ ๓ ปี สิริชนมายุได้ ๖๘ ปี ๑๐ เดือน

ภาพถ่ายครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ ณ บ้านเลขที่ ๓๒ ซอย ๒๓ สุขุมวิท ก่อนจะนำพระพุทธนิมิตสุโขทัยและสาวก ไปประดิษฐานที่อุโบสถวัดสุคนธาราม จังหวัดอุบลราชธานี

พระพุทธนิมิตสุโขทัยและสาวก ซึ่งคุณแม่เยี่ยมสิริอัคนีการเป็นผู้สร้างถวายให้เป็นพระประธานแก่วัดสุคนธาราม บ้านน้ำคำแดง ตำบลเตย อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี

คำไว้อาลัยคุณนายเยี่ยม

อาตมารู้สึกสลดใจในการสูญเสียผู้มีอุปการคุณ ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ ช่วยเหลืออาตมามาช้านานเป็นระยะเวลาถึง ๒๒ ปี จนกระทั่งได้ถึงแก่กรรม คุณนายเยี่ยมสิริอัคนีการได้ซาบซึ้งในพระพุทธศาสนา ได้ฝึกหัดอบรมทางวิปัสสนากรรมฐานนั่งสมาธิภาวนา จากท่านเจ้าคุณญาณวิศิษฏ์ (ท่านอาจารย์สิงห์) ท่านอาจารย์มหาปิ่น และท่านพระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์ (ท่านอาจารย์สมบูรณ์) เป็นพื้นฐานทางจิตมาบ้างแล้ว ต่อมาเมื่อได้พบพระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (ท่านพ่อลี) ก็ได้อบรมสมาธิกับท่านอยู่ตลอดมา จึงได้เข้าใจซึ้งทางวิปัสสนากรรมฐานได้ดีมาก มีความอุตส่าห์หาโอกาสรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ในอุโบสถตลอดมา โดยมากมารักษาศีลที่วัดบรมนิวาส หรือวัดอโศการาม พระสุทธิธรรมรังสี (ท่านพ่อลี) ท่านก็ได้น้อมแผ่เมตตาธรรมให้แก่ลูกศิษย์ตลอดมา

จึงได้เกิดนิมิตมโนภาพขึ้นในทางจิตภาพพุทธบารมีขึ้นมาปรากฏเป็นรูปพระพุทธปฏิมากรปางสุโขทัย พร้อมทั้งสาวกซึ่งสถิตในมโนภาพมาก่อนหลายปี

ฉะนั้นเมื่อคุณนายเยี่ยมได้มาล้มป่วยลง ดร. ประดิษฐ์และคุณอุบลศรี เชี่ยวสกุล (บุตรเขยและบุตรสาว) จึงได้สร้างพระพุทธนิมิตปางสุโขทัยหน้าตักกว้าง ๖๕ นิ้ว (๓ ศอก ๕ นิ้ว) เป็นพระประธานพร้อมทั้งสาวก เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๑ และนำไปประดิษฐานไว้ในอุโบสถวัดสุคนธาราม บ้านน้ำคำแดง ตำบลเตย อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี เนื้อนาบุญมหากุศลอันยิ่งใหญ่นี้คือ "ภาพพุทธบารมี" ได้สำเร็จสมความปรารถนาที่ตั้งไว้ คุณนายเยี่ยมได้อธิษฐานปรารถนาขอความศักดิ์สิทธิ์พระพุทธบารมีนี้ จงคุ้มครองป้องปกปักรักษาวงศ์สกุล และอุทิศส่วนกุศลผลบุญนี้ให้แก่ปู่ ย่า ตาทวด ตลอดทั้งสรรพสัตว์ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นขอให้ได้รับส่วนมหากุศลนี้เถิด ด้วยอำนาจพระพุทธบารมีจงคุ้มครองบุตรหลานวงศ์สกุลให้เจริญรุ่งเรืองงอกงามในทางพระพุทธศาสนา และหน้าที่การงานตลอดไป

ขอเดชะบุญมหากุศลอันยิ่งใหญ่นี้ และคุณธรรมที่คุณนายได้อบรมปฏิบัติมาจนตลอดชีวิต จงบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณนายไปสู่สุคติ เกษมสำราญ ในสัมปรายภพนั้นเทอญ

พระครูใบฎีกาทัศน์ กณฺณวโร
วัดบรมนิวาสวิหาร พระนคร

"ลูกอาลัย"

อนุสรณ์	สารสิ่งนี้	ลิขิต ขึ้นแฮ
อุทิศ	แด่ยอดชีวิต	ลูกให้
คุณแม่	ที่รักสนิท	สนมยิ่ง ยอดนา
เยี่ยม	นี่นามท่านไซร้	ซาบซึ้ง ตรึงกมล
พระ	ผู้พิศวาทเพี้ยง	ดวงฤดี เรานอ
คุณ	ท่านเอนกอนันต์มี	มากล้น
ของ	บุตรสุดสองศรี	แสนสวาท
ลูก	ปรารถน์ให้แม่พ้น	ทุกข์ขึ้น สรวงสวรรค์
ลูก	เจริญเรืองรุ่งไร้	โรคา
สบาย	ตลอดชั่วชีวา	เพียบพร้อม
เพราะ	คุณแม่มอบมา	ประจำจิต
แม่	อีกอุตส่าห์อ้อม	โอบเอื้อ อุ้มชู
รำลึก	รักแรงเร่งเร้า	เรือนใจ
ถึง	แนบชิดสนิทใน	มนัสห้อง
คุณ	แม่ยิ่งสิ่งใด	ในโลก
แม่	สละสุขเพื่อป้อง	ปกให้ ลูกสราญ
จาก	ไกลไปลับแล้ว	ร่มเกศ ลูกเอย
ลูก	สลดระทดเทวศ	ท่วมท้น
ทั้ง	สกลจิตจ่อเจต	จำจาก แม่นา
สอง	สวาทแสนเสน่ห์พ้น	พ่างเพี้ยง ฤดีแด

มนัส และ นงลักษณ์ บุนนาค

ลูก "เป๋าะ" ขอแสดงความไว้อาลัยแด่คุณแม่ที่เคารพและรักยิ่ง

เมื่อเวลาประมาณ ๐๗.๑๕ น. ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นวันที่เศร้าที่สุดในชีวิตของลูกอีกวาระหนึ่ง เพราะลูกได้สูญเสียคุณแม่ซึ่งเป็นสุดที่รักและเคารพยิ่งชีวิตของลูกไป เหตุการณ์วันนี้ได้เกิดกับลูกมาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ คือการจากไปของคุณพ่อโดยไม่มีวันกลับ อย่างไรก็ดีการสูญเสียคุณแม่นั้นนำความเศร้าสลดใจให้ลูกมากกว่า เพราะว่าลูกมีความสนิทสนมกับคุณแม่มากกว่าคุณพ่อซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาอยู่เอง ลูกยังจำคืนวันที่ ๑๕ ธันวาคม ได้ว่า ลูกได้สนทนากับคุณแม่เช่นเคย โดยลูกเป็นฝ่ายพูด ส่วนคุณแม่เป็นฝ่ายตอบรับด้วยการพยักหน้าและการยิ้ม ก่อนคุณแม่จะจากลูกไปสัก ๒ สัปดาห์ ทุก ๆ คราวที่ลูกและอดิทธิ์ (บุตรชายของลูก) เข้าไปหาคุณแม่ คุณแม่จะต้องดึงมือของเราทั้งสองไปแนบที่แก้มของท่านและจับเอาไว้ แสดงอาการเหมือนจะบอกอะไรสักอย่างแต่เราก็ไม่เข้าใจ เพราะคุณแม่พูดไม่ได้มาเป็นระยะเวลาเกือบ ๒ ปีแล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นลางซึ่งบอกว่าคุณแม่ จะจากลูกไปในไม่ช้าแล้ว แต่ลูกก็ไม่ได้สังหรณ์เลยเพราะมั่นใจอยู่เสมอว่าคุณแม่ยังจะมีชีวิตอยู่ต่อไป หมอดูหลายคนซึ่งทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมาเกี่ยวกับคุณแม่ได้แม่นยำ พยากรณ์ว่าลูกกำลังโชคดี และคุณแม่ก็ยังมีดวงชะตาแจ่มใส แต่แนะให้ระวังในระยะปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๓ อนิจจังความตายเป็นของไม่เที่ยง เช้าตรู่ของวันที่ ๑๖ ธันวาคม ลูกตื่นขึ้นแล้วจะเข้าไปหาคุณแม่เช่นเคย แต่ได้ทราบจากผู้ดูแลว่าคุณแม่ยังไม่ตื่น และก็ยังไม่ได้รับประทานอาหาร ลูกเข้าใจว่าคุณแม่หลับสนิทเพราะตอนกลางคืนนั้นไม่ได้ยินเสียงร้องเลย ตามปกติคุณแม่จะตื่นคืนละหลายครั้งเพื่อรับประทานอาหาร ลูกหยุดอยู่หน้าห้องคุณแม่และกำลังตัดสินใจว่าจะไปทำธุรกิจส่วนตัวก่อนหรือจะเข้าไปหาคุณแม่ในห้อง ชั่วระยะเวลาไม่ถึงนาทีลูกก็ได้ยินเสียงเหมือนนกร้อง จึงปรารภกับอดิทธิ์ว่า เสียงนกอะไรมาร้องช่างเพราะดีจริง แต่ขณะเดียวกันก็มีอะไรทำให้เกิดสังหรณ์ขึ้นมาทันทีว่าคงจะเป็นเสียงคุณแม่ ลูกก็ตัดสินใจทันทีวิ่งเข้าไปในห้องเห็นภาพคุณแม่นอนหลับตาร้องครางคล้าย ๆ กับหายใจไม่สะดวก ลูกตกใจมากจึงได้ร้องเรียกพี่ "แป้น"

(แพทย์หญิงนงลักษณ์ บุนนาค) มาช่วยกันแก้ไขโดยทันทีทันใด ลูกและพี่ "แบ้น"มีความเห็นว่าควรจะนำคุณแม่ไปรับการรักษาที่ห้องฉุกเฉินของโรงพยาบาลโดยด่วน เพราะคุณแม่มีอาการคล้าย ๆ กับที่เคยเป็นมาแล้วเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑ ภายหลังที่ติดต่อไปยังโรงพยาบาลหลายแห่งแล้ว ก็ได้ห้องฉุกเฉินที่โรงพยาบาลประสาท พญาไททันที ลูกได้สังเกตเห็นว่าขณะที่รถจะเคลื่อนออกจากบ้าน คุณแม่ร้องไห้โดยมีน้ำตาไหลซึมออกมา ลูกก็ไม่ได้เฉลียวใจว่าวาระสุดท้ายของคุณแม่ได้คืบเข้ามาแล้ว ระหว่างทางที่ไปโรงพยาบาล พี่"แบ้น"ก็ได้ฉีดยากระตุ้นหัวใจให้คุณแม่ ๒ เข็ม แต่ไม่ได้ผล เพราะคุณแม่สิ้นลมหายใจด้วยอาการสงบในระหว่างทาง ลูกและพี่"แบ้น"จึงจำเป็นต้องนำศพของคุณแม่ไปโรงพยาบาลประสาท พญาไทอยู่ดี เพื่อให้แพทย์ตรวจและออกใบรับรองให้ถูกต้องตามระเบียบ

ลูกทราบมานานแล้วว่า ลูกจะประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้อย่างแน่นอน เพราะคุณแม่เริ่มป่วย โดยเดินไม่ได้ แต่ยังพูดได้และได้รับการรักษาโดยแผนปัจจุบัน เช่น การนวดไฟฟ้า อบไฟฟ้า ฯลฯ ที่โรงพยาบาลภูมิพลฯ อยู่เป็นเวลาประมาณ ๑ ปีเต็ม จนทำให้คุณแม่เกือบจะเดินด้วยตนเองได้ ก็เกิดล้มป่วยถึงกับสลบไปเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑ เนื่องจากในวันนั้นได้มีอากาศร้อนจัดอย่างกะทันหัน ถึงแม้คนที่มีร่างกายปกติเช่นลูกก็ยังรู้สึกไม่ค่อยสบายเหมือนกัน คุณแม่ซึ่งป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูงอยู่แล้วก็เลยได้ประสบโรคเส้นโลหิตในสมองตีบซ้ำเติม ซึ่งทำให้หมดสติไม่รู้สึกตัวอยู่หลายวัน และต้องรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลรวมเวลาทั้งหมดประมาณ ๔ เดือน แพทย์ที่ทำการรักษาได้มีความเห็นว่า ไม่มีช่องทางที่จะรักษาให้หายเป็นปกติ และได้แนะนำให้รับกลับบ้านไป เพราะจะช่วยทางจิตใจได้มากเมื่อมาอยู่ใกล้ชิดกับลูกหลาน อาการป่วยครั้งนี้รุนแรงกว่าเมื่อครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ในการป่วยครั้งหลังนี้คุณแม่พูดไม่ได้ และเป็นอัมพาต ในระยะแรกต้องให้อาหารโดยทางสายยางเข้าจมูก อย่างไรก็ดีลูกก็หวังที่จะประคับประคองคุณแม่ให้ดำรงชีวิตต่อไปนานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ถึงจะต้องอยู่ในสภาพเช่นนี้ลูกก็พอใจแล้ว เพราะลูกจะได้เห็นหน้าคุณแม่ของลูกทุก ๆ วัน ถึงแม้จะพูดไม่ได้เลย ก็ขอให้คุณแม่มีชีวิตอยู่เป็นผู้คอยรับฟังเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ลูกเล่าให้ฟัง คุณแม่เข้าใจทุกอย่าง เวลาที่ลูกคุย โดย

แสดงการพยักหน้า บางครั้งถ้าเป็นเรื่องสนุก ซึ่งโดยเฉพาะอดิทธิ์บุตรชายของลูกมาเป็นผู้เล่าหรือคุยให้ฟัง ก็จะยิ้มและหัวเราะเบา ๆ บ้าง หรือบางครั้งก็พยายามจะพูดคุยด้วยโดยเปล่งเสียง ซึ่งเราไม่เข้าใจ มาบัดนี้ลูกหลานทุกคนไม่ได้เห็นภาพและอาการเช่นนี้อีกแล้ว คุณงามความดีของคุณแม่มีท่วมท้นและยากที่จะหากุลสตรีใดมาเปรียบเทียบได้ คุณแม่เป็นหญิงที่มีความงามเรียบ ๆ แบบหญิงไทยทั่วไป มีกริยามารยาทอ่อนโยน เรียบร้อย เป็นที่รักของญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงทุกคน อาจกล่าวได้ว่าคุณแม่ไม่มีศัตรูหรือเป็นศัตรูกับใครเลย สามารถวางตัวได้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสถานการณ์ได้เป็นอย่างดีที่สุด คือ

ในฐานะเป็นภรรยา ลูกกล่าวได้ทันทีว่าคุณแม่เป็นศรีภรรยา ได้ยินพวกเพื่อน ๆ ของคุณแม่และคุณพ่อชมว่า คุณพ่อมีบุญเหลือเกินที่ได้ภรรยาที่เป็นแม่ศรีเรือนเช่นคุณแม่ ยากที่จะหาหญิงใด ๆ ที่มีน้ำใจเข้มแข็ง อดทน กว้างขวาง มาเปรียบเทียบกับคุณแม่ได้ คุณพ่อเป็นคนชอบสังคมมาก และเป็นนักดื่มอย่างจัดที่สุด คุณแม่มีความอดทนและปฏิบัติหน้าที่ภรรยาอย่างดีที่สุดโดยไม่บกพร่อง ไม่ว่าคุณพ่อจะกลับมาถึงบ้านด้วยสภาพใด ๆ หรือเวลาใด ๆ ก็ตาม เนื่องจากคุณพ่อเป็นคนสนุกชอบหยอกล้อเพื่อนฝูง ได้ทดลองน้ำใจคุณแม่บ่อย ๆ โดยการนำเพื่อนหญิงชนิดต่าง ๆ มาที่บ้าน และยังแสดงกิริยาเอาใจใส่หญิงเหล่านั้นเป็นพิเศษต่อหน้าคุณแม่ คุณแม่ก็ไม่เคยแสดงอาการหึงหวงหรือโกรธเลย กลับต้อนรับหญิงเหล่านั้นด้วยหน้าตาแช่มชื่นและจัดหาอาหารมาเลี้ยงอย่างบริบูรณ์ ความดีของคุณแม่นี่แหละทำให้หญิงประเภทต่าง ๆ ที่คุณพ่อคบ หันมารักและเคารพคุณแม่อย่างจริงใจเหมือนแม่ของตนเอง เขาจึงใช้สรรพนามเรียก "คุณแม่" ด้วย บางครั้งลูกรู้สึกสงสารคุณแม่และเคยปรารภกับคุณแม่บ่อย ๆ ว่า อย่าตามใจคุณพ่อมากนักเพราะจะทำให้เคยตัว คุณแม่กลับสั่งสอนและเตือนลูกว่าเป็นหน้าที่ของภรรยาหรือแม่บ้านที่จะต้องต้อนรับแขกหรือคนที่มาในบ้านทุกคนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ แทนที่คุณแม่จะประพฤติตนไปในทางเสื่อมเสียเพื่อเป็นการประชดประชันคุณพ่อในการที่หาความสุขของตนแต่ฝ่ายเดียว โดยการออกไปเที่ยวเตร่หรือใช้เวลาให้หมดไปโดยการเล่นการพนันเพื่อเป็นการระงับความโกรธ หรือความว้าเหว่ที่เกิดขึ้น คุณแม่กลับทำตัวเป็นแม่บ้านที่น่ารักและดูแลเอาใจใส่อบรมสั่งสอนลูกสม

ดังกับที่เคยเป็นครูมาก่อน คุณแม่มักใช้เวลาให้หมดไปภายในบ้าน โดยการเย็บปักถักร้อย จัดดอกไม้ ปรุงอาหาร หรือถ้ามีเวลาว่างพอก็ไปหาวิชาความรู้เพิ่มเติม เช่น ไปเรียนการช่างกับคุณครูเยื้อน ภานุทัต คุณแม่เป็นลูกศิษย์รุ่นแรกของท่าน คุณแม่พยายามประหยัดทุกอย่าง โดยการเย็บเสื้อผ้าและปรุงอาหารเอง ครั้งหนึ่งเมื่อลูกยังเล็ก ๆ อยู่ คุณแม่ก็ได้ใช้เวลาว่างในการเรียนตัดเสื้อกับคุณอรุณ (นางเจริญวิศวกรรม) ที่ร้านสุปาณี เพื่อจะตัดและเย็บเสื้อได้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตอนหลังเมื่อลูก ๆ จบการศึกษาแล้ว คุณแม่มีเวลาว่างมากก็สมัครเป็นสมาชิกของสมาคม วาย. ดับเบิลยู. ซี. เอ. เพื่อไปเรียนการทำกับข้าวเพิ่มเติมอีกด้วย คุณแม่เป็นภรรยาที่น่ารักมาก ลูกยังจำได้ว่าคุณพ่อชอบสวมเสื้อเชิ้ตอาร์โร่ แต่ราคาค่อนข้างจะแพง เวลาคอเสื้อขาดคุณแม่ก็เลาะคอกลับเอาด้านในมาไว้ด้านนอกแทน จนกระทั่งเสื้อขาดมากและใช้ไม่ได้ แต่ก่อนที่จะเปลี่ยนสภาพเป็นผ้าทำความสะอาดหรือเศษผ้าโยนลงถังขยะ คุณแม่ก็พยายามเลาะออกทุก ๆ ชิ้น และรีดให้เรียบเอากระดาษสีน้ำตาลหรือกระดาษหนังสือพิมพ์มาทาบตัดเก็บไว้เป็นแบบ เพื่อใช้เป็นตัวอย่างสำหรับตัดเสื้อเชิ้ตตัวใหม่ให้คุณพ่อต่อไป สมัยก่อนผ้าตัดเสื้อผู้หญิงชนิดปักสวย ๆ จากสวิสเซอร์แลนด์นั้นแพงมากและหาซื้อได้ยาก คุณแม่เห็นผ้าเหล่านี้หรือไปได้เศษผ้าเหล่านี้มา คุณแม่จะนำมาเป็นตัวอย่างเพื่อปักให้ลูก ๆ สวมใส่ ลูกยังภูมิใจอยู่เสมอว่าตอนเด็ก ๆ ลูกได้แต่งตัวสวยด้วยฝีมือของคุณแม่เอง สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องย่อย ๆ ที่แสดงว่าคุณแม่ช่วยสร้างฐานะความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ไม่ใช่ว่าคุณแม่จะเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวและกระเหม็ดกระแหม่แต่อย่างเดียว ในโอกาสใดที่มีความจำเป็นต้องเสียคุณแม่ก็ยอมเสีย ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงเพื่อนฝูงคุณพ่อมีมิตรสหายมากมายและมักมีการเลี้ยงเสมอ ๆ ที่บ้าน คุณแม่ก็แสนจะเหนื่อย ลูกยังเป็นเด็กอยู่ก็มีความคิดอ่านตามประสาเด็ก ๆ มีความสงสารคุณแม่เป็นอย่างมาก จึงแนะคุณแม่ไม่ให้ทำอาหารอร่อย ๆ หรือทำก็เพียงแต่น้อย ๆ ก็แล้วกัน เพื่อเพื่อนคุณพ่อจะได้ไม่ติดใจในฝีมือปรุงอาหารของคุณแม่ และไม่ต้องมาเลี้ยงกันบ่อย ๆ ให้สิ้นเปลืองมาก คุณแม่กลับสอนว่าเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง เพราะควรทำอาหารให้เหลือดีกว่าขาด ถ้าอาหารขาดหรือไม่พอแล้ว แขกจะกล่าวหาว่าแม่บ้านไม่ดี แม่ก็ขายหน้าและพ่อบ้านก็เสียชื่อ ลูกยังจำได้ดี ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ (สมัยญี่ปุ่น) ได้มีการอพยพหนีการ

ทิ้งระเบิด บ้านสิริอัคนีการอยู่แถวบางกะปิ เวลามีสัญญาณเครื่องบินข้าศึกมา พวกที่อยู่ในพระนครต่างก็จะขับรถออกมาหลบภัยแถวบางกะปิกัน บ้านสิริอัคนีการกลายเป็นที่หลบภัยของพวกเพื่อน ๆ กันมากมาย พอมีสัญญาณปลอดภัยแล้วไม่ว่าจะดึกดื่นป่านไหนก็ตาม คุณแม่จะต้องเหนื่อยอีกโดยหาอาหารมาเลี้ยงพวกเพื่อน ๆ โดยไม่เคยแสดงการรังเกียจเดียดฉันท์สักครั้งเดียว ถ้าลูกเป็นคุณแม่ก็คงจะไม่มีความอดทนดังเช่นท่านได้

ในฐานะเป็นมารดา คุณแม่เป็นมารดาอันประเสริฐสุดของลูกทุกคน สุดที่จะกล่าวหรือพรรณาอย่างละเอียดได้ ตั้งแต่เล็กจนโตตลอดจนแต่งงานแล้ว ลูกได้รับความรักอบอุ่น ทะนุถนอมจากคุณแม่ตลอดมา ลูกมีทุกข์คุณแม่ก็ทุกข์ด้วย แม้แต่ลูกเข้าสอบไล่คุณแม่ก็มีความกังวลห่วงใยเหมือนกับคุณแม่เข้าสอบไล่ด้วย คุณแม่ไม่เคยเห็นแก่ความสุขส่วนตัว ชีวิตของคุณแม่อุทิศให้กับสามีและบุตรเท่านั้น เช่นเวลามีอาหารพิเศษและของแปลก ๆ คุณแม่ไม่ยอมรับประทานแต่ผู้เดียวเลยต้องแบ่งให้คุณพ่อและลูก ถึงแม้ลูกจะคะยั้นคะยอให้รับประทานทั้งหมดคนเดียว ก็ตอบเลี่ยงว่าแม่อิ่มแล้ว นอกจากจะอุปถัมภ์ให้ลูกได้รับการศึกษาอย่างปกติ คุณแม่ก็ได้ขวนขวายให้ลูก ๆ มีวิชาอื่นประดับตัวอีก ตอนลูก ๆ อายุประมาณ ๕ ปี คุณแม่ก็จ้างคุณครูสาหร่าย ฉายปรีชา มาสอนดนตรีไทยให้ลูก ๆ ที่บ้านอาทิตย์ละสามครั้ง ลูกเรียนจนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๖ ก็ต้องเลิกลงชั่วคราว เนื่องจากมีการศึกษาทางโรงเรียนมากขึ้น นอกจากนี้ยังหาอาจารย์พิเศษมาสอนคำนวณ และวิทยาศาสตร์ที่บ้านอีกด้วย คุณแม่ต้องการให้ลูกรู้ภาษาอังกฤษดี จึงได้เชิญคุณครูหลุยส์ (ซึ่งเป็นสตรีครึ่งชาติเยอรมัน ขณะนั้นเป็นครูสอนภาษาอังกฤษอยู่ที่โรงเรียนสวนสุนันทา) ให้มาอยู่ด้วยที่บ้านเพื่อจะได้สอนภาษาอังกฤษพิเศษให้ลูก ๆ เวลาโรงเรียนปิดเทอมคุณแม่ก็จะสอนเย็บปักถักร้อย การแกะสลักให้ลูกอีกด้วย คุณแม่ยังพยายามปลูกฝังให้ลูกเข้าใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น เวลาโรงเรียนหยุด หรือวันธรรมสวนะตรงกับวันอาทิตย์ คุณแม่จะพาลูก ๆ ไปฟังเทศน์ ลูกไม่ชอบไปฟังเทศน์ เพราะรู้สึกเมื่อยมากที่ต้องนั่งพับเพียบเฉย ๆ เป็นเวลา ๒-๓ ชั่วโมง คุณแม่ก็ไม่บังคับโดยตรง แต่ใช้วิธีเกลี้ยกล่อมโดยทางอ้อม บอกว่าถ้าไปฟังเทศน์จะซื้อขนมให้รับประทานมากกว่าวันปกติ ลูกก็ยินยอมไปเพราะที่วัดมีอาหารขายมาก พอกลับ

บ้านแล้วคุณแม่จะต้องถามว่า จำได้ไหมพระเทศน์ว่าอะไร ถ้าลูกจำไม่ได้ คุณแม่ก็จะเล่าย่อ ๆ พร้อมทั้งอบรมสั่งสอนไปด้วย เรื่องสำคัญที่สุดที่คุณแม่ได้เข้มงวดกวดขันลูกมาตั้งแต่เล็ก ๆ คือให้เป็นคนมีกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ มีสัมมาคารวะรู้จักเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ให้เหยียดหยามดูหมิ่นคน เพราะคนเราทุกคนเลือกเกิดไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการไหว้หรือทำความเคารพผู้ใหญ่หรือคนรู้จัก คุณแม่เกลียดมากถ้าเป็นคนมือแข็งหรือเห็นผู้ใหญ่แล้วทำเป็นไม่รู้จัก คุณแม่ถือว่าเป็นการกระทำของคนโง่ คนที่ฉลาดแล้วจะต้องเป็นคนอ่อนน้อมเปรียบเสมือนต้นไม้ที่ยิ่งสูงแล้วก็ยิ่งมีกิ่งก้านสาขาแผ่ลงมาต่ำ การไหว้หรือเคารพผู้ใหญ่นั้นเป็นการได้เปรียบอย่างยิ่ง ถ้าเราไปตกอยู่ในอันตราย ผู้ใหญ่ก็ได้ช่วยเหลือเราได้ ผู้ใหญ่บางคนอาจจะจำเด็กไม่ได้ ฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องแนะนำตัวเองว่าเป็นใคร ลูกเต้าเหล่าใคร ลูกเคยจำได้เมื่อยังเป็นเด็กอยู่เวลาคุณแม่ทักใครไหว้ใครแล้ว ลูกทำเฉยไม่ไหว้ตามคุณแม่ ถ้ามีโอกาสคุณแม่จะแอบหยิกทันทีหรือถ้ากลับบ้านแล้วก็จะต้องเตรียมตัวรับฟังเทศน์ คุณแม่บอกว่าอายเหลือเกิน ที่จะต้องสะกิดหรือบอกให้ไหว้ผู้ใหญ่นี่เป็นแต่เพียงอุทาหรณ์อย่างหนึ่งที่คุณแม่ได้สั่งสอน แต่ก็นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับอิสตรีแม้แต่เวลาที่นอนป่วยพูดไม่ได้ เวลามีผู้มาเยี่ยมเยียนคุณแม่ ถ้าบุตรชายของลูกอยู่ด้วย คุณแม่จะส่งภาษาใบ้ทันทีโดยบอกให้หลานชายไหว้ท่านเหล่านั้น หลานชายเข้าใจภาษาใบ้ของคุณยายได้ดีมาก ก็ตอบว่า "ไหว้แล้วฮ่ะ" คุณแม่ก็ยิ้มและหยุดส่งเสียงเอะอะทันที จะเห็นว่าในชีวิตของคุณแม่ได้แต่คอยอบรมสั่งสอนบุตรหลานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสมกับมีอาชีพเป็นครูจริง ๆ กล่าวได้ว่าคุณแม่มีความสุขอย่างแท้จริงก็คือตอนสิ้นลมหายใจ คุณแม่หมดความทุกข์ ความกังวล ความห่วงใย ฯลฯ ซึ่งได้ปลดเปลื้องจากตัวของคุณแม่ไปพร้อมกับลมหายใจ คุณแม่เกิดมาเพื่อความสุขของผู้อื่นแท้ ๆ แม้แต่เมื่อลูกแต่งงานแล้ว คุณแม่ก็ยังมีความห่วงใยเวลาที่ลูกกับสามีกลับจากงานสังคมดึกดื่น ไม่ว่าครั้งใด ๆ ก็ตาม จะต้องพบคุณแม่มาคอยอยู่ไม่หลับนอน ถึงแม้ว่าลูกจะเตือนไม่ต้องห่วงลูกอีกแล้ว เพราะลูกก็ได้มีสามีซึ่งให้ความคุ้มครองปลอดภัยเมตตาเป็นอย่างดีแล้ว คุณแม่ก็ยังปฏิบัติเช่นเดิมอยู่ ซึ่งยากที่จะหาหญิงใดเหมือนคุณแม่ได้

ในฐานะเป็นแม่ยาย คุณแม่วางตัวได้เหมาะสมที่สุด ไม่เคยที่จะมายุยงส่งเสริมลูกให้กระด้างกระเดื่องต่อสามี บางครั้งลูกยังน้อยใจที่คุณแม่เข้าข้างสามีของลูก คุณแม่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องในครอบครัวของแต่ละคน เป็นผู้ใหญ่ที่ไม่เอาแต่ใจตนเอง ไม่จุกจิกจู้จี้บ่น ไม่ทำความร้อนให้กับผู้อยู่อาศัย แม้แต่เด็ก ๆ ภายในบ้านทุก ๆ คน ก็เรียกคุณแม่ว่า "คุณป้า" คุณแม่เอาใจใส่ลูกเขยเหมือนลูกของตนเอง คุณแม่รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ได้ทุกเรื่อง และเข้าใจเป็นอย่างดี ตามปกติสามีของลูกเป็นคนช่างเล่าช่างคุยเรื่องต่าง ๆ เวลาที่ลูกไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศอีกครั้งเป็นเวลาประมาณปีครึ่ง ลูกเขยก็ได้เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้คุณแม่ฟังแทนลูก คุณแม่ก็รับฟังโดยไม่เบื่อหน่ายเลย คุณแม่ไม่เคยแสดงหรือใช้สิทธิ์อำนาจใด ๆ ว่าตนเองเป็นแม่ยาย โดยปกติเราอยู่บ้านคนละหลัง แต่คุณแม่มารับประทานอาหารรวมกับลูก ถึงแม้คุณแม่จะหิวเพียงไร ถ้าลูกและลูกเขยยังไม่พร้อม คุณแม่ก็ไม่เคยรับประทานอาหารก่อน จะต้องรับประทานพร้อมกันทุกครั้ง คุณแม่วางตัวอย่างดีมากทำให้ ลูกเขยทั้งรักเคารพ และเกรงใจคุณแม่มาก

ในฐานะเป็นคุณยาย คุณแม่รักและเอ็นดูหลานเท่ากันหมด ไม่เคยที่จะโอ๋หรือตามใจหลานให้เสียเด็กเลย แม้แต่เวลาที่ลูกเฆี่ยนตีหรือทำโทษบุตร คุณแม่ไม่เคยห้ามหรือทักท้วง คุณแม่เข้าใจดีทุกอย่าง เนื่องจากเคยเป็นครูมาแล้ว คุณแม่วางตนเป็นผู้ใหญ่ที่ค่อนข้างทันสมัยใหม่ สามารถปรับตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ง่าย เช่นภายหลังลูกได้คลอดบุตรชายแล้ว แพทย์ที่ทำการคลอดลูกแนะนำให้วางเด็กนอนคว่ำ เพื่อศีรษะจะได้ไม่แบนหรือเบี้ยว ครั้งแรกคุณแม่เห็นก็แปลกใจ เพียงแต่บอกว่าเด็กจะหายใจไม่ออก เมื่อลูกได้อธิบายให้ฟังเหตุผลต่าง ๆ ก็เข้าใจ เวลาหลานร้องถึงแม้ลูกจะไม่อยู่ก็ไม่อุ้มมาปลอบ เพราะทราบดีว่าจะทำให้เด็กเคยตัว นับว่าคุณแม่ได้มีพระคุณอย่างเหลือล้นต่อลูกมาก ที่ได้ช่วยกันอบรมดูแลเลี้ยงดูหลาน จนทำให้ลูกสบายไปด้วย คุณแม่ช่างมีความสุขจริง ๆ กับหลานทั้งหลาย เช่นทุกวันธรรมสวนะหรือทุกครั้งที่คุณแม่ออกไปนอกบ้านจะต้องซื้อผลไม้หรือขนมติดมือและแจกหลานทุกคนด้วยความยุติธรรม คุณแม่ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญ

อย่างยิ่งที่จะต้องจัดหาขนมไว้ให้หลานทุกคนเวลากลับจากโรงเรียน โดยการจัดแบ่งใส่จานจำนวนเท่ากันหมดให้ครบกับจำนวนหลาน ไม่เคยให้คนนั้นมากกว่าคนนี้ ทุกเช้าเย็นคุณแม่ทำหน้าที่ด้วยความสมัครใจโดยนั่งรถยนต์รับส่งหลานไปโรงเรียนทุกวัน แม้แต่หลานจะต้องไปเรียนเปียนโน คุณแม่ก็ต้องไปด้วยทุกครั้ง คุณแม่เป็นห่วงเกรงว่าหลานจะปิดประตูรถไม่แน่น เวลารถหยุดโดยปัจจุบัน หลานจะเผลอตัวหกล้มเกิดบาดเจ็บได้ จนบางครั้งลูกขอร้องให้คุณแม่พักผ่อนดีกว่า เพราะไม่จำเป็นต้องเหนื่อยกับการรับส่งหลาน ๆ คุณแม่บอกว่าเมื่อก่อนนี้คุณแม่มีลูกก็รักลูกมาก แต่พอมีหลานก็เกิดรักหลานมากกว่าลูกเสียอีก ทำให้ลูกต้องจำนนต่อเหตุผลของคุณแม่ นอกจากนี้ยังค่อย ๆ ปลูกฝังนิสัยหลานให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วย

ในฐานะเป็นสะใภ้ คุณแม่วางตนได้อย่างน่ารักและสรรเสริญอย่างยิ่ง คุณแม่ไม่เคยแสดงการกีดกันรังเกียจเดียดฉันท์ญาติพี่น้องของคุณพ่อทุก ๆ คนที่รู้จักคุณแม่จะทราบดีในเรื่องนี้ คุณแม่มีความยุติธรรมที่สุด คุณพ่อได้อุปการะเลี้ยงดูหลานสาว ซึ่งเป็นบุตรสาวของน้องชายคุณพ่อมาตั้งแต่ยังเด็ก ๆ จนกระทั่งจบการศึกษาและแต่งงานมีครอบครัวไป ลูกได้รับอะไร หลานก็ได้รับเหมือนกัน ถึงแม้เพื่อนของหลานทุกคน คุณแม่ก็ให้ความรักและความอบอุ่นเหมือนลูก เมื่อญาติของคุณพ่อที่มีความเดือดร้อนมาขอพึ่งพาอาศัย คุณแม่ก็ได้ช่วยเหลือทุกรายตามกำลังและความสามารถ ลูกเคยได้ยินคุณย่าพูดเสมอว่า ไม่เคยคิดว่าคุณแม่เป็นสะใภ้เพราะรักเหมือนลูกสาวแท้ ๆ

ในฐานะเป็นครู คุณแม่มีศิษย์มากมาย เพราะคุณแม่เคยสอนอยู่หลายโรงเรียนก่อนที่แต่งงานกับคุณพ่อ ศิษย์ของคุณแม่หลายคนได้ดีจนเป็นคุณหญิงคุณนาย ท่านเหล่านี้ให้ความเคารพคุณแม่เหมือนเดิม เนื่องจากคุณแม่เป็นครูที่ดีนี่เอง คุณแม่ยังเป็นครูที่ดีต่อลูกหลานด้วย แม้แต่หลานชายซึ่งเป็นบุตรของลูก คุณแม่ก็สอนหนังสือให้ที่บ้านก่อนเข้าโรงเรียน คุณแม่มีวิธีสอนให้เด็กเข้าใจ เช่นพอหลานชายมีอายุได้สามขวบ คุณแม่ได้จัดหากระดานดำแผ่นใหญ่มาไว้ที่บ้าน แล้วเขียนอักษรตัวโตด้วยชอร์คสีต่าง ๆ ไว้บนกระดานดำเพื่อให้ได้จำติดตา เวลาคุยกับหลานก็สอนคำนวณไปด้วยโดยทำให้หลาน ๆ ไม่รู้ตัวว่ากำลัง

เรียนคำนวณ เช่นจะสอบถามหลาน ๆ ว่ายายมีขนมอยู่ ๑๐ ชิ้น ยายรับประทานไปเสีย ๓ ชิ้น ช่วยนับดูว่าขนมจะเหลือกี่ชิ้น คุณแม่มักจะตั้งคำถามทำนองนี้อยู่เป็นนิจ ทำให้หลานชายเข้าใจการเรียนได้ดีมาตั้งแต่เล็ก ๆ การที่คุณแม่ได้กรุณาแนะนำและสอนหลานเป็นพิเศษได้แบ่งเบาภาระของลูกเป็นอย่างมาก

ในฐานะเป็นมิตร คุณแม่มีเพื่อนมาก สิ่งที่น่าสรรเสริญอย่างยิ่งก็คือเพื่อนของคุณแม่ที่คบกันอยู่จนถึงแก่กรรมนั้นเป็นเพื่อนมาตั้งแต่เริ่มเรียนอ่านและเขียน หรือเทียบเท่าอนุบาลสมัยนี้มาด้วยกัน มีความรักใคร่สนิทสนมดุจพี่น้องคลานตามกัน คุณแม่เป็นคนโชคดีที่มีเพื่อนนิสัยดีด้วยกันทุกคนกลุ่มของคุณแม่มีประมาณ ๑๐ กว่าคน ซึ่งบางคนก็ได้ถึงแก่กรรมไปก่อน ควรจะได้รับการยกย่องว่าเป็นกลุ่มตัวอย่าง เวลาเป็นเด็กก็เล่นด้วยกันและเรียนด้วยกัน เมื่อโตขึ้นมาก็เที่ยวด้วยกัน ครั้นพอมีอายุมากเข้าก็ไปพึ่งเทศน์ด้วยกัน มีการพบปะกันเป็นประจำ เช่นในงานวันเกิดของแต่ละคนก็ผลัดกันเป็นเจ้าภาพ นอกจากนี้ยังมีวันนัดพบพิเศษประจำปีโดยกำหนดวันที่ ๑๐ ธันวาคม ลูกเคยมีโอกาส ไปร่วมกลุ่มของคุณแม่ด้วยได้สังเกตว่าท่านเหล่านี้ได้ใช้เวลาพบปะกันให้เป็นประโยชน์จริง ๆ ไม่ได้พบปะกันเพื่อเล่นไพ่ แต่พบกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิด สอบถามสารทุกข์สุขดิบของแต่ละครอบครัว สนทนาเกี่ยวกับเรื่องธรรมะเป็นสิ่งที่น่าชมเชยอย่างยิ่งที่ทุกคนต่างมีจิตใจนิสัยเหมือนกัน จึงทำให้มิตรภาพยืนนานตั้งแต่เด็ก ๆ จนกระทั่งตายจากกัน เมื่อคุณแม่ล้มป่วยลงไม่สามารถไปร่วมสนุกด้วย เพื่อน ๆ ของคุณแม่ต่างก็มาเยี่ยมอยู่เสมอ ภาพที่ลูกยังจำติดตาได้คือบรรดาคุณป้าและคุณน้าทั้งหลายได้มาล้อมเตียงคุณแม่เต็มไปหมด คุยกันสนุกสนาน แสดงให้เห็นว่าท่านเหล่านี้เป็นเพื่อนตายของคุณแม่ เวลาคุณแม่มีสุขก็สุขด้วยเวลามีทุกข์เจ็บไข้ท่านก็ทุกข์ด้วยท่านปฏิบัติเหมือนกับคุณแม่เมื่อยังดีอยู่ เวลาไปงานศพหรือไปวัด ก็จะนำหนังสือที่ได้รับจากงานเหล่านี้มาฝากคุณแม่ ลูกมีความสนิทสนมรักใคร่และเคารพท่านเหล่านี้ทุกคน ปัจจุบันนี้เวลาลูกพบท่านคนใดคนหนึ่งลูกอดน้ำตาไหลไม่ได้เพราะทำให้คิดถึงคุณแม่ ท่านให้ความกรุณาเอ็นดูลูกเหมือนลูกของท่านเอง แต่อย่างไรก็ดีลูกก็ยังรู้สึกอบอุ่นทำให้ความว้าเหว่บรรเทาลงได้

ลูกได้พรรณนาถึงความดีของคุณแม่มามาก แต่ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ลูกขอตั้งจิตอธิษฐานทุกวันคืน ขอให้ลูกได้เกิดมาเป็นลูกของคุณแม่อีกทุกชาติทุกภพ ลูกยังเสียดายเหลือเกินที่คุณแม่มีอายุสั้นมาก ลูกยังไม่มีโอกาสตอบแทนหรือสนองคุณคุณแม่ได้เต็มที่ให้สมกับที่คุณแม่ได้กรุณาให้ความรักเอ็นดู เลี้ยงดู ทะนุถนอม ลูกมาตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์ของคุณแม่จนกระทั่งลูกเติบโตมีครอบครัว อย่างไรก็ดี ถึงแม้ลูกจะไม่สามารถปฏิบัติตนให้เหมือนกับคุณแม่ได้ก็ตาม ก็จะพยายามทำตนให้ดีที่สุดเพื่อคุณแม่จะได้มีความภูมิใจในลูก

ลูกขออธิษฐานให้บุญกุศลที่คุณแม่ได้สร้างสมไว้ในพิภพนี้นำวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณแม่ได้ประสบความสุขในสัมปรายภพโน้นเทอญ

จากลูกรักของคุณแม่

อุบลศรี "เปาะ" เชี่ยวสกุล

สดุดี "คุณแม่" ผู้อารี

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสมารู้จักกับคุณนายเยี่ยม สิริอัคนีการ เป็นครั้งแรกเมื่อข้าพเจ้าเสนอตัวเข้ารับตำแหน่งว่าที่บุตรเขยในปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมาข้าพเจ้าก็มี "คุณแม่" อีกผู้หนึ่ง ซึ่งได้ปฏิบัติตนด้วยความเอ็นดูโอบอ้อมอารีเสมือนว่าเป็นมารดาบังเกิดเกล้าของข้าพเจ้า

เนื่องจากข้าพเจ้าได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ชักนำให้ข้าพเจ้ามาเป็นบุตรเขยของท่านไว้อย่างถี่ถ้วนในหนังสือ "สิริอัคนีการอนุสรณ์" ที่จัดทำขึ้นเพื่อสดุดีหลวงสิริอัคนีการซึ่งเป็น "คุณพ่อ" ของข้าพเจ้าในโอกาสเดียวกับที่ข้าพเจ้าได้พบ "คุณแม่" ข้าพเจ้าจึงขอนำเรื่องเดิมมาเล่าสู่กันฟังอย่างย่อ ๆ เพื่อรำลึกถึงความกรุณาปราณีของ "คุณแม่" ที่มีต่อข้าพเจ้า

เมื่อข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยในพ.ศ. ๒๔๗๘ แล้ว ได้เข้ารับราชการอยู่ประมาณหนึ่งปี ก็สอบแข่งขันชิงทุนหน่วยของกรมวิทยาศาสตร์ได้ ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ข้าพเจ้าก็เดินทางออกจากประเทศไทยไปศึกษาต่อที่ฟิลิปปินส์ สวิตเซอร์แลนด์และสหรัฐอเมริกาตามลำดับ โดยเหตุที่ได้เกิดมหาสงครามครั้งที่สองขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้ศึกษาและทำงานอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๙๘) เมื่อสงครามเสร็จแล้ว นักเรียนไทยก็เริ่มหลั่งไหลเข้าไปในสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกันกับนักเรียนประเทศอื่น ในกลุ่มนักเรียนไทยซึ่งไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ มี น.ส. อุบลศรี ปาละสิริ อยู่ด้วยผู้หนึ่ง ชะรอยจะเป็นบุพเพสันนิวาสของข้าพเจ้าและน.ส. อุบลศรี ที่บังเอิญได้ปฏิบัติงานให้แก่ศาสตราจารย์อเมริกันคนเดียวกัน เราทั้งสองจึงได้มีโอกาสพบปะกันบ่อยครั้งจนต่างฝ่ายต้องตาต้องใจกันและตกลงใจจะแต่งงานกันเมื่อกลับมาประเทศไทยแล้ว

ใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ขณะที่ น.ส. อุบลศรียังศึกษาอยู่ต่อไปที่สหรัฐอเมริกานั้น ข้าพเจ้าได้กลับมาสู่ประเทศไทย เพื่อแผ้วถางทางสำหรับงานมงคลสมรสของเรา ภายใน

ระยะหนึ่งเดือนหลังจากข้าพเจ้าได้มามีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพ ฯ แล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ขอร้องคุณเฉลิม เชี่ยวสกุล ให้นัดหมายกับ "คุณพ่อ" และ "คุณแม่" เพื่อนำข้าพเจ้าไปทาบทามสู่ขอ น.ส. อุบลศรี จากท่านทั้งสอง พอถึงวันนัดพบกับท่านทั้งสอง คุณเฉลิมพร้อมด้วยพ่อสื่ออีกสองคน คือพลอากาศเอก (ในขณะนั้นมียศเป็นพลอากาศตรี) นักรบ บิณศรี และคุณบุญชุบ จุณณะทรัพย์ ซึ่งเป็นเพื่อนรุ่นน้องและเคยร่วมวงสุรากับ "คุณพ่อ" ได้พาข้าพเจ้าไปยังบ้านของท่าน "คุณพ่อ" และ "คุณแม่" ได้ต้อนรับคณะของเราด้วยความไมตรีอย่างเป็นกันเอง เพื่อเปิดช่องทางให้ข้าพเจ้าได้สนทนากับ "คุณแม่" ตามลำพัง พ่อสื่อทั้งสามได้ชักชวน "คุณพ่อ" แยกไปตั้งวงดื่มสุราอยู่อีกด้านหนึ่งของบ้าน เมื่อสบโอกาสอันดี ข้าพเจ้าก็ระบายความในใจให้"คุณแม่"ทราบ ท่านก็ตอบอย่างผู้ที่มีจิตใจอันสูงส่งว่า ท่านขอสอบถามความสมัครใจของ น.ส. อุบลศรีก่อนที่จะตกลงให้ความยินยอม นอกจากนี้ท่านยังแนะนำให้ข้าพเจ้าขอความสนับสนุนจาก "คุณพ่อ" โดยตรงด้วย

ภายหลังจากที่ไปทาบทามสู่ขอ น.ส. อุบลศรีแล้ว ข้าพเจ้าก็เป็นแขกของบ้านปาละสิริอยู่เนืองนิจ ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าก้าวเข้าไปในบ้านปาละสิริ "คุณแม่" ได้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกสบายใจเหมือนกับอยู่ในบ้านของตนเอง ไม่ว่า "คุณพ่อ" จะอยู่หรือไม่อยู่ "คุณแม่" ได้ต้อนรับข้าพเจ้าอย่างเต็มที่และจัดหาของว่างหรืออาหารให้รับประทานแล้วแต่จะตรงกับเวลาใด ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมเยือนอยู่จนดึกดื่น ท่านก็ไม่ได้แสดงความเบื่อหน่ายรำคาญใจ เหตุการณ์ก็ได้เป็นไปตามคาดหมายคือ"คุณพ่อ" และ "คุณแม่" ได้รับหมั้น น.ส. อุบลศรีจากข้าพเจ้า โดยไม่ตั้งเงื่อนไขเรียกร้องสิ่งใด นอกเหนือจากแหวนหมั้นที่น.ส. อุบลศรีได้ระบุไว้ เมื่อข้าพเจ้าหวนระลึกถึงความหลังแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกขอบพระคุณท่านทั้งสองอย่างยิ่งที่ไม่ได้เรียกร้องสินสอดจากข้าพเจ้าตามที่ยังปฏิบัติกันอยู่บ้างทุกวันนี้ เพราะข้าพเจ้าจะกระอักกระอ่วนไม่น้อยถ้าประสบกับขนบธรรมเนียมที่ข้าพเจ้าไม่นิยมชมชอบ

ในพ.ศ. ๒๔๙๙ น.ส. อุบลศรีได้สำเร็จการศึกษาและเดินทางกลับมาสู่ประเทศไทย เมื่อตึกที่"คุณพ่อ" และ "คุณแม่"ได้กรุณาลงทุน และลงแรงสร้างเป็นเรือนหอบนที่ดินของ น.ส อุบลศรีเสร็จเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าและ น.ส. อุบลศรีก็ได้เข้าพิธีมงคลสมรสใน

กัน พ.ศ. ๒๕๐๐ ตอนแรกเราทั้งสองพร้อมด้วยบริวารพอสมควรได้ย้ายภูมิลำเนาเข้าไปอยู่ในเรือนหอ โดย "คุณพ่อ" และ "คุณแม่"ยังพำนักอยู่ที่บ้านเดิมซึ่งมีบริเวณติดกับของเรือนหอ เนื่องจาก "คุณพ่อ," คุณอุบลศรีและข้าพเจ้าต่างไปปฏิบัติงานนอกบ้านทุกวันเว้นวันสุดสัปดาห์ "คุณแม่"จึงต้องมีภารกิจทางแม่บ้านหนักขึ้น คือการดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านท่านและบ้านเรา แต่ "คุณแม่"ก็ปฏิบัติได้ผลน่าสรรเสริญสมเป็นแม่ศรีเรือน ต่อมา"คุณพ่อ" ได้รับตำแหน่งผู้อำนวยการโรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรีและต้องไปประจำอยู่ที่โรงงาน "คุณแม่"จึงให้ฝรั่งเช่าบ้านเดิมและย้ายมาอยู่ที่บ้านเรา นับว่าเป็นโชคดีของเราที่ได้ "คุณแม่"มาควบคุมคนรับใช้ในบ้าน ขณะนั้นอดิทธิ์ซึ่งเป็นบุตรชายคนเดียวของเราเพิ่งเริ่มคลานได้ ผู้ที่มีบุตรแล้วจะวาดภาพของการเลี้ยงดูเด็กที่สอนคลานเหมือนจับปูใส่กระด้งได้ดี ถึงแม้ว่าจะมีพี่เลี้ยงคอยอารักขาอดิทธิ์อยู่ก็ตาม เราก็ยังเป็นห่วงว่าเขาจะไม่ได้เอาใจใส่อดิทธิ์เท่าที่เราต้องการ เนื่องจาก"คุณแม่" ทำหน้าที่เป็นหูเป็นตาและช่วยเลี้ยงดูอดิทธิ์อยู่ตลอดวัน เว้นแต่บางเวลาที่ต้องออกไปปฏิบัติธุรกิจนอกบ้าน เช่นการบำเพ็ญกุศลที่วัด เราจึงปฏิบัติหน้าที่การงานของเราด้วยความสบายใจ เมื่ออดิทธิ์เติบโตพอที่จะเข้าโรงเรียนได้ "คุณแม่"ก็ต้องเป็น "นักเรียน" อีกครั้งหนึ่ง โดยการติดตามเป็นเพื่อนอดิทธิ์ไปโรงเรียนกับรถรับส่งส่วนตัวทุกเช้าเย็น บางวันอดิทธิ์ไปเรียนการดีดเปียนโนที่บ้านอาจารย์ "คุณแม่" ก็ต้องไปนั่งพังอดิทธิ์ดีดเปียนโนจนจบบทเรียน

"คุณแม่" รักใคร่เอ็นดูอดิทธิ์อย่างจับอกจับใจ ในระหว่างที่ล้มป่วยจนร่างกายเป็นอัมพาตและไม่สามารถจะเดินทางไปกับรถรับส่งได้ ก็ยังไม่วายเป็นห่วงถึงความปลอดภัยของอดิทธิ์ ถ้าวันใดอดิทธิ์กลับบ้านช้ากว่าปกติโดยไม่ได้แจ้งให้ทราบล่วงหน้า "คุณแม่" จะต้องบ่นถึงเสมอว่า เหตุไรอดิทธิ์จึงยังไม่กลับบ้าน แม้แต่ขณะที่โรคกำเริบหนักและกล่องเสียงอัมพาตจนพูดไม่ได้ "คุณแม่"ก็ยังแสดงความห่วงใยถึงสุขภาพของอดิทธิ์ ในคืนอากาศเย็นก่อนเข้านอนเรามักจะได้ยิน "คุณแม่" ทำเสียงอ้อแอ้ฟังไม่ได้ศัพท์ เราจึงไปถามอย่างเดาสุ่มว่า "คุณแม่" กระหายน้ำ, จะอมยาหอม, ต้องการให้พลิกตัว, ฯลฯ หรือเปล่า "คุณแม่" ก็ยังไม่หยุดส่งเสียง ในที่สุดเราถามว่าเป็นห่วง "เบ่ง"(ชื่อเล่นของอดิทธิ์)ใช่ไหม "คุณแม่"พยักหน้าตอบรับ เราจึงเปิดไฟในห้องนอนของอดิทธิ์ซึ่งอยู่ถัดจากห้องนอนของ "คุณแม่" ผลักประตูมุ้งลวด เดินผ่านเข้าไปห้องอดิทธิ์และดึงผ้าคลุมตัวแกให้มิดชิด ตลอด

เวลาที่เราห่มผ้าให้อดิทธิ์นั้น "คุณแม่" เหนี่ยวตัวกับราวเตียงและชะเง้อคอดูว่า เราได้ปฏิบัติถูกต้องตามความประสงค์ของท่านหรือเปล่า เมื่อเรากลับออกมารายงานผลปฏิบัติการของเราให้ "คุณแม่" ทราบ ท่านก็พยักหน้าและหลับตาได้

เท่าที่ข้าพเจ้าได้บรรยายมานี้ เป็นแต่เพียงพฤติการณ์บางกรณีที่แสดงถึงความโอบอ้อมอารีของ "คุณแม่" ต่อครอบครัวของข้าพเจ้า บุญคุณของท่านท่วมท้นความสามารถของข้าพเจ้าจะตอบแทนได้ เมื่อ "คุณแม่" ล้มป่วยเป็นอัมพาตในระยะแรก ข้าพเจ้าก็ได้แต่ปลอบโยนและให้กำลังใจ ข้าพเจ้าสังเกตว่า ท่านเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของข้าพเจ้า ในระยะหลังอาการป่วยของท่านทรุดหนักลง ร่างกายซูบผอมจนมีแต่หนังหุ้มกระดูก แขนขางอไม่ได้ เวลาเมื่อยก็ไม่สามารถจะพลิกตัวเอง ถ้าผู้อื่นไปจับพลิกให้ ก็ครวญครางไปด้วยความเจ็บปวด "คุณแม่" ไม่ใยดีต่อคำปลอบโยนของผู้ใด ข้าพเจ้ารู้สึกสงสารท่านอย่างจับใจ แต่ก็จนปัญญาที่จะบำบัดเบาความทรมานให้แก่ท่านได้ บัดนี้ "คุณแม่" ก็ได้พ้นทุกขเวทนาไปแล้ว ข้าพเจ้าไม่มีทางที่จะตอบแทนพระคุณท่านได้ดีเท่ากับการตั้งมั่นด้วยความสุจริตใจในความรักที่มีต่อคุณอุบลศรีและอดิทธิ์ ให้สมกับที่ท่านได้ไว้วางใจข้าพเจ้า อนึ่งเท่าที่สติปัญญาจะอำนวย ข้าพเจ้าได้อาสารับเป็นบรรณาธิการ โดยมีคุณอุบลศรีเป็นผู้ช่วยในการจัดทำหนังสืออนุสรณ์เล่มนี้เพื่ออุทิศให้ "คุณแม่" ในโอกาสนี้ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานให้วิญญาณของ "คุณแม่" จงเสวยสุขชั่วนิจนิรันดรในสัมปรายภพเทอญ

ประดิษฐ์ เชียวสกุล

คำไว้อาลัยคุณแม่

ข่าวอันน่าเศร้าสลดใจอย่างยิ่งได้มาสู่ข้าพเจ้าอีกวาระหนึ่งนับตั้งแต่ได้สูญเสียคุณพ่อ (หลวงสิริอัคนีการ) ในพ.ศ. ๒๕๐๔ เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบข่าวมรณกรรมของคุณแม่เยี่ยม สิริอัคนีการทางโทรศัพท์จากคุณน้าชุลี สารนุสิต ในตอนเช้าของวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๒ ภายในห้องเก็บศพโรงพยาบาลประสาทพญาไท เวลาบ่ายวันเดียวกันนั้น บรรยากาศเต็มไปด้วยความเศร้าสลด ข้าพเจ้าเห็นร่างของคุณแม่นอนสงบนิ่งอยู่ด้วยอาการสันติ ปราศจากความรู้สึกใด ๆ ท่ามกลางความวิปโยคอาลัยรักของคุณพี่อุบลศรี เชี่ยวสกุล และบรรดาญาติมิตรทุกท่านที่แวดล้อมอยู่ ณ ที่นั้นด้วย ดวงตาของทุกคนในห้องต่างก็จับจ้องอยู่บนหน้าของผู้วายชนม์ด้วยความอาลัยอาวรณ์ ดุจดังจะนำภาพที่ประจักษ์อยู่ในวาระสุดท้ายนี้ มาประทับอยู่ในความทรงจำให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ และต่อมาอีกไม่กี่ชั่วโมงภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีรดน้ำศพแล้วร่างของคุณแม่ก็อันตรธานจากสายตาของเราไป ท่านได้จากเราโดยไม่มีวันจะได้พบกันอีกในชีวิตนี้ คงเหลือไว้แต่คุณงามความดีและความเศร้าสลดใจแก่เราที่อยู่เบื้องหลังนี้

เนื่องในพิธีฌาปนกิจศพคุณแม่เยี่ยม สิริอัคนีการ คุณพี่อุบลศรี เชี่ยวสกุลได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัย โดยดำริจะรวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์แด่ท่าน เพื่อแจกเป็นบรรณาการแก่ญาติมิตรสหายตลอดจนผู้มีเกียรติทุกท่านที่เคารพนับถือ ซึ่งมาในพิธีฌาปนกิจศพของคุณแม่ ข้าพเจ้าจึงขอถือโอกาสนำการประกอบกรณียกิจของท่านในปัจฉิมวัย ซึ่งตามทรรศนะของข้าพเจ้าเห็นว่า มีคุณค่าควรแก่การที่จะนำมาบันทึกไว้เป็นอนุสรณ์ด้วย

ท่านเป็นกุลสตรีที่พรั่งพร้อมด้วยอัธยาศัยใจคอและกิริยามารยาทอันอ่อนโยน นอกจากจะเป็นผู้ที่มีน้ำใจโอบอ้อมอารีแล้ว ยังเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยมุทิตาธรรมมีจิตคิดหวังดีต่อบรรดาวงศาคณาญาติและมิตรสหายทุกคนโดยทั่วหน้ากัน และทั้งยังเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งขันติ

ธรรมและเมตตาธรรมอันมั่งคั่งขยันหมั่นเพียรและบากบั่นต่อการงานเป็นปกติวิสัย ในบั้นปลายแห่งชีวิต แม้สังขารของท่านจะไม่อำนวยให้ตรากตรำต่อการงาน เพราะชราภาพและโรคความดันโลหิตสูงเบียดเบียน จนทำให้อวัยวะบางส่วนของร่างกายเคลื่อนไหวไม่สะดวกก็ตาม ท่านก็ได้หันมาใช้ชีวิตส่วนใหญ่ไปในทางสมาทานศีลและประกอบศาสนกิจ บำเพ็ญกุศลและบริจาคทานตามฐานะอัตภาพอย่างสม่ำเสมอกันตลอดมา เมื่อได้รับการบอกบุญมาที่ใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานพิธีบำเพ็ญกุศลฌาปนกิจศพ ซึ่งท่านได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษและต้องไปร่วมงานด้วยเสมอ ทั้งนี้โดยที่ท่านได้ตระหนักดีว่าสังขารเป็นของไม่เที่ยงย่อมจะต้องมีการเสื่อมสิ้นสลายตัวลงไปในที่สุดเป็นธรรมดา มนุษย์ทั้งหลายที่มีชีวิตร่วมอยู่ในพื้นพิภพนี้ ต่างก็มีความทุกข์คือการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น ควรที่จะได้อโหสิแก่กันและกันได้โดยการไม่จองเวรแก่กันและกันอีก ดังนั้นในการที่ท่านไปร่วมงานพิธีบำเพ็ญกุศลฌาปนกิจศพนั้น ท่านเห็นว่าเป็นกุศลกรรมอันล้ำเลิศ ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงคารวะและไว้อาลัยต่อผู้วายชนม์เป็นวาระสุดท้ายแล้ว ยังเป็นการแสดงออกซึ่งอโหสิกรรมและนำมิตรจิตมาสู่ครอบครัวของผู้วายชนม์ในยามทุกข์อีกด้วย ทั้งนี้ได้ส่อให้เห็นว่าในโลกที่มนุษย์ทั้งหลายอาศัยอยู่นี้ ยังเต็มไปด้วยความอบอุ่นแห่งมิตรภาพอันเป็นที่น่าอภิรมย์ยิ่งนัก บุคลิกลักษณะของท่านดังพรรณาโดยสังเขปมานี่ ได้ทำให้ท่านกลายเป็นบุคคลที่ลูกหลานตลอดจนวงศาคณาญาตินับถือ รักใคร่และเคารพอย่างแน่นแฟ้นตลอดมา

สุดท้ายนี้ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอานิสงส์บุญราศีที่คุณแม่ได้บำเพ็ญไว้ในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านไปเสวยคติสุขในสัมปรายภพโน้นเทอญ

เกรียง ปาละสิริ

บ้านถนนสุริวงศ์ บางรัก

พระนคร

อาลัยพี่

แม่รับข้าพเจ้าจากจังหวัดเพชรบุรีมาอยู่จังหวัดพระนคร เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๕๕ หรือ พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่งขณะนั้นมีอายุประมาณ ๕–๖ ปี ข้าพเจ้าได้ทราบว่ามีพี่สาวหรือพี่ชายอีกสองคน และจำได้ว่าพี่สาวคนนี้เป็นนักเรียนครูสอนอยู่โรงเรียนสตรีวิทยา(หลังเดิม) และข้าพเจ้าเป็นศิษย์อยู่ประมาณหนึ่งปีจึงได้ย้ายไปอยู่โรงเรียนอื่น ต่อมาพี่จึงได้รับราชการเป็นครูสอนอยู่โรงเรียนต่าง ๆ หลายโรงเรียน ภายหลังจากการสมรสกับหลวงสิริอัคนีการแล้วจึงลาออกจากครูมาปฏิบัติหน้าที่แม่บ้าน

ขณะที่พี่รับราชการเป็นครูอยู่ข้าพเจ้าได้รับอุปการะจากพี่นานาประการ เมื่อข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาและเข้ารับราชการแล้ว ต้องเร่ร่อนไปตามจังหวัดต่าง ๆ พี่ก็ได้รับเลี้ยงน้องสะใภ้ตลอดจนหลานคนโตที่ได้ถือกำเนิดในบ้านพี่ เมื่อหลานโตแล้วพี่ยังรับอุปการะให้เข้าศึกษาในด้านอาชีวะศึกษาจนสำเร็จ เมื่อแม่ได้ล่วงลับไปแล้ว ข้าพเจ้าคงมีพี่สาวคนเดียวซึ่งถือเสมือนเป็นแม่คนที่สอง

หลังจากพี่ล้มป่วยครั้งสุดท้ายมาเป็นเวลานาน พี่ก็จากไปเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๒ โดยไม่มีวันกลับมาเป็นร่มโพธิ์ของน้อง ฉะนั้น ด้วยกุศลผลบุญและคุณงามความดีที่พี่ได้สร้างมาตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงช่วยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพี่จงประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพ เทอญ

จาก "เอี่ยม" น้องคนสุดท้อง

แด่น้องเยี่ยม สิริอัคนีการ

น้องเยี่ยมเป็นลูกพี่ลูกน้องกับข้าพเจ้าทางคุณตา คือคุณตาของน้องเยี่ยมชื่อ พระหัตถกรรมฯ เป็นพี่ ส่วนคุณตาของข้าพเจ้าชื่อ หลวงไพชยนต์นิมิตรเป็นน้อง ถ้าเรียงลำดับญาติตามศักดิ์กันแล้วน้องเยี่ยมเป็นพี่ข้าพเจ้า เนื่องจากน้องเยี่ยมมีอายุน้อยกว่าข้าพเจ้า ๘-๙ ปี จึงเรียกข้าพเจ้าว่า คุณพี่ "มัย"

น้องเยี่ยมกับข้าพเจ้าเกิดในตำบลวรจักร และมีบ้านเรือนใกล้เคียงกัน ข้าพเจ้าได้อุ้มชูเลี้ยงดูน้องเยี่ยมมาแต่เด็ก ๆ และเอ็นดูรักใคร่เหมือนน้องสาวของข้าพเจ้าเองตลอดมา เพราะข้าพเจ้าไม่มีน้อง เราได้เติบโตมาด้วยกัน ถึงแม้น้องเยี่ยมจะได้เป็นครูแล้วก็ตาม เราก็ยังรักใคร่สนิทสนมกันเช่นเดิม

ต่อมาเมื่อต่างคนมีครอบครัวแล้ว ก็ต้องแยกกันไปเป็นธรรมดา แต่ก็ยังคงติดต่อและสังสรรค์กันเรื่อยมามิได้ขาด น้องเยี่ยมเป็นคนใจดี สนุกสนานและรื่นเริง มีเพื่อนฝูงที่ดีมากมาย ปฏิบัติตนเป็นที่นิยมชมชื่นในสมัยก่อน

ในระยะหลังนี้ น้องเยี่ยมได้ยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง โดยการประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม การไปฟังเทศน์ตามวัด การสร้างสมบุญกุศล การบวชพระสงฆ์ในพระศาสนา และการทำบุญทำทานอยู่เป็นนิจ

บัดนี้น้องเยี่ยมได้ลาจากข้าพเจ้า จากครอบครัว จากลูกหลาน และจากทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไปแล้ว จริงอย่างที่ว่าอนิจจังไม่เที่ยง แม้ข้าพเจ้าจะเศร้าเสียใจที่สูญเสียน้องเยี่ยมไปเพียงใด ก็คงมิได้น้องเยี่ยมกลับคืนมาอีก อย่างไรก็ดีขอให้คุณงามความดีและกุศลผลบุญที่น้องเยี่ยมได้ประกอบไว้แล้วนั้น จงดลบันดาลให้น้องเยี่ยมไปสู่สุคติในสวรรค์เมืองแมนเทอญ

นางลมัย ภาสะวณิช

คำไว้อาลัยของหลาน

เพราะคุณลุงหลวงสิริอัคนีการ (สูตร ปาละสิริ) เป็นพี่คนเดียวของพ่อ และพ่อเป็นน้องคนเดียวของคุณลุง และพื้นเพของเราอยู่ต่างจังหวัด ซึ่งในสมัยเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้วหาโรงเรียนดี ๆ ไม่ได้ คุณลุงจึงรับดิฉันมาอยู่ด้วยตั้งแต่อายุได้ ๗-๘ ขวบ

ตลอดระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๑๖ ปีที่อยู่กับคุณลุง ดิฉันได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดีเท่าเทียมกับลูกทั้ง ๒ คนของคุณลุง ดิฉันทราบดีว่าดิฉันได้รับสิ่งเหล่านี้ เพราะดิฉันมี "ป้าสะใภ้อย่างคุณป้า"

ปกติคุณป้าชอบทำงานในบ้าน แม้จะมีคนใช้ คุณป้าก็ลงมือประกอบอาหารเองทุกมื้อ แม้จะดึกดื่นปานใด คุณลุงจะได้รับประทานอาหารร้อน ๆ คุณป้าได้รับการศึกษาอย่างดี มีความรู้เป็นอยู่ทันสมัย แต่ภายในบ้านคุณป้าก็ยังปฏิบัติตัวเป็นช้างเท้าหลัง ภูมิใจในความสามารถของคุณลุง ดิฉันได้ยินคุณป้ายกย่องคุณลุงอยู่ตลอดเวลา คุณป้าให้ความเป็นใหญ่ในบ้านแก่คุณลุง ให้ความเชื่อถือในคุณลุง สิ่งเหล่านั้นเราจะหาไม่ได้ง่ายนักแม้ในยุคนั้นและยุคนี้

คุณป้าเป็นคนใจดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่ว่าจะกับญาติหรือเพื่อนฝูง ใคร ๆ ก็ทราบคุณลุงมีเพื่อนฝูงมาก ที่บ้านมักจะมีเลี้ยงบ่อย ๆ และคุณป้าก็รับภาระเหนื่อยอยู่ตลอดเวลาด้วยความเต็มใจ

เมื่อสมัยเด็ก ๆ คุณป้าชอบพาพวกเราไปวัดในวันพระ พวกเราได้รู้จักสวดมนต์มาตั้งแต่เป็นเด็ก ได้เห็นพระมารับบาตรที่บ้านในเวลาเช้า ๆ เป็นประจำทุกวัน

คุณป้ามีวิธีอบรมลูกและหลานด้วยการใช้ให้ทำงานโดยแบ่งหน้าที่กัน ต่อมาเมื่อดิฉันออกมามีบ้านของดิฉันเอง ต้องปกครองเลี้ยงดูลูกหลานและคนใช้ ดิฉันจึงรู้สึกว่า คุณป้าได้อบรมให้ดิฉันเป็นทั้งนายและคนใช้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้คุณป้ามีวิธีเลี้ยงดูอบรมลูกและหลานแบบสมัยใหม่ คุณป้าให้ความรู้ทั้งความเป็นแม่และเป็นเพื่อน ฉะนั้นเมื่อเรามีเรื่องอะไร คุณป้าจึงมักจะรู้เห็นเป็นคนแรก

คุณป้าสามารถจำชื่อและประวัติของเพื่อนดิฉัน แต่ละคนได้อย่างแม่นยำ และยังแสดงความเมตตาสนิทสนมกับเพื่อน ๆ เหล่านั้นเหมือนลูกหลานอีกด้วย

ในระยะหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว ดิฉันได้รับความทุกข์อย่างหนักจากเรื่องการงานและชีวิตส่วนตัว ดิฉันได้กลับมานอนค้างที่บ้านประสานมิตร คุณป้าได้คอยดูแลจัดหาอาหาร เสื้อผ้า ฯลฯ ให้ดิฉันราวกับดิฉันเป็นลูกเล็ก ๆ ยิ่งกว่านั้นคุณป้ายังคอยกำชับลูกทั้งสองให้คอยเอาใจดิฉัน คุณป้าจะคอยซักถามถึงเรื่องการงาน ถ้าดีขึ้น คุณป้าก็จะแสดงความดีใจราวกับคุณป้าเป็นผู้ได้รับประโยชน์ด้วย แม้เป็นระยะเกือบสุดท้ายของชีวิตคุณป้าซึ่งขณะนั้นพูดไม่ได้แต่ยังพึ่งรู้เรื่อง เมื่อใดที่ดิฉันไปหา ก็จะมองและทำปากเหมือนอยากจะถาม ดิฉันมักจะบอกว่าดิฉันดีขึ้น ดิฉันสบายแล้ว คุณป้าจะยิ้มและมองดิฉันด้วยแววตาที่เปี่ยมไปด้วยความยินดี

ดิฉันมีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่งว่า คนที่สิ้นชีวิตไปแล้วเป็นผู้ที่พ้นแล้วซึ่งความทุกข์ แต่สำหรับคุณป้าดิฉันเชื่อแน่ว่า ถึงอย่างไรคุณป้าก็ย่อมจะไปสู่ที่ดีและมีความสุข เพราะตลอดชีวิต คุณป้าประกอบแต่คุณความดี เป็นแม่ที่ดี เป็นภรรยาที่ดี เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับบุคคลไม่เลือกชั้นวรรณะ สิ่งที่เห็นง่าย ๆ อันเป็นผลบุญที่คุณป้าได้รับในขณะที่คุณป้ายังมีชีวิตอยู่ก็คือ คุณป้าได้รับความรักดูแลตอบแทนจากบรรดาลูกและหลานอย่างดีเยี่ยม และความพอใจที่ลูก ๆ ของคุณป้าได้รับความสำเร็จในชีวิตและมีความสุขในครอบครัว อันเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์

เมื่อคุณป้าได้จากไปแล้ว แม้ดิฉันจะเชื่อว่า สิ่งซึ่งคุณป้าจะได้รับในสัมปรายภพก็คือความสุขอย่างไม่ต้องสงสัย แต่กระนั้นดิฉันก็ยังอดไม่ได้ที่จะอธิษฐานขอให้วิญญาณของคุณป้าจงไปสู่สุคติด้วยเถิด

จรูญศรี ปาละสิริ

แด่น้องเยี่ยมของข้าพเจ้า

คุณเยี่ยมกับข้าพเจ้ามีวาสนาร่วมกันประการแรกทีเดียว คือ เราทั้งสองต่างกำพร้าบิดามาแต่เยาว์วัย คุณแม่ของเราทั้งสองตกอยู่ในภาวะ "หัวอกอันเดียวกัน" ท่านทั้งสองจึงมีมิตรภาพต่อกันอย่างแน่นแฟ้น มิตรภาพนั้นได้เจริญเติบใหญ่ตามกาลเวลา จนกลายเป็นความรักใคร่นับถือกันและกันอย่างฉันญาติสนิท คุณเยี่ยมกับข้าพเจ้าจึงมีความผูกพันต่อกันฉันพี่น้องร่วมอุทรตั้งแต่เราทั้งสองยังอยู่ในวัยอันเยาว์ คุณเยี่ยมเรียกข้าพเจ้าว่า "พี่" และข้าพเจ้าก็ถือคุณเยี่ยมเป็น "น้อง" ตระกูล "หัตถพันธ์" กับตระกูล "พจน์พริ้ง" มีความสัมพันธ์อย่างแยกกันไม่ออกในลักษณะดังกล่าวโดยตั้งต้นจากแม่แล้วก็ถึงลูก อันเป็นความสัมพันธ์ที่ยาวนานถึงสองชั่วอายุ

ในตอนเด็ก เราเรียนหนังสืออยู่ร่วมโรงเรียนกัน ข้าพเจ้ารู้จักคุณเยี่ยมมาแต่นั้นว่าเป็นผู้ที่สนุกสนานร่าเริง ไม่รู้จักว่าความทุกข์คืออะไร ตอนเติบโตขึ้น วัยและจารีตประเพณีในยุคนั้น ตลอดจนระดับการศึกษาของแต่ละสถานที่ ทำให้เราต้องแยกที่เรียนกันขึ้น คุณเยี่ยมไปเข้าเรียนต่อที่เบญจมราชาลัย ส่วนข้าพเจ้าไปเข้าเรียนที่สวนกุหลาบวิทยาลัย

ที่สวนกุหลาบวิทยาลัยนั่นเอง ข้าพเจ้าได้มีเพื่อนซึ่งข้าพเจ้ารักและนับถือเขาเหมือนน้องอีกคนหนึ่ง เขาเป็นเด็กที่เปรื่องปราชญ์ในทางการเรียนและมีพลังสมองอันว่องไว เข้าใจบทเรียนต่างๆ รวดเร็ว ทั้งเป็นเด็กขี้เล่นขี้หัวตามใจเพื่อน เสียอยู่ข้อเดียวคือเขาเป็นคนหัวเสียง่าย โกรธไวแต่ก็หายไวเหมือนดินระเบิด คือระเบิดตูมแล้วก็หมดกัน เพื่อนคนที่กล่าวถึงนี้ ชื่อคุณสูตร ปาละสิริ

จะอย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา คุณเยี่ยม คุณสูตร กับข้าพเจ้าต่างก็จบการศึกษา คุณเยี่ยมเข้าประกอบอาชีพเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยสตรีโชติเวช และเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ตามลำดับ คุณสูตรกับข้าพเจ้าก็เป็นครูอยู่ที่สวนกุหลาบวิทยาลัยนั่นเอง และด้วยความสัมพันธ์อันแน่นสนิทระหว่างคุณเยี่ยมกับข้าพเจ้า–สายหนึ่ง กับระหว่างคุณสูตร

กับข้าพเจ้า อีกสายหนึ่ง จึงเป็นเหตุชักจูงให้คุณเยี่ยมกับคุณสูตรมีความใกล้ชิดในฐานะเพื่อนที่ชอบพอหรือ "ต้องชะตา" กันขึ้นในระยะเวลาที่กล่าวถึงนี้ด้วย

แต่การใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างคุณเยี่ยมกับคุณสูตรในระยะนั้นมีเวลาสั้นมาก ประกอบทั้งตัวคุณสูตรเองก็กำลังบากบั่นมุ่งหาทางที่จะไปเรียนต่อในต่างประเทศให้จงได้ มิตรภาพระหว่างคุณสูตรกับคุณเยี่ยมจึงมีฐานะเสมือนต้นไม้ที่เพิ่งเริ่มปลูก รากยังไม่แผ่ออกไปกว้างไกลนัก แล้วเหตุการณ์ปรากฏว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ คุณสูตรสอบชิงทุนเล่าเรียนของกรมรถไฟหลวงได้เป็นที่ ๑ เหนือบรรดาผู้สมัครสอบจำนวนมาก และในปีเดียวกันนั้นคุณสูตรได้ออกเดินทางไปศึกษาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ต่อ ณ สหรัฐอเมริกา โดยแยกจากข้าพเจ้าและคุณเยี่ยม ซึ่งเป็นมิตรใหม่ของเขา

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ข้าพเจ้าก็ได้สอบชิงทุนเล่าเรียนของกรมรถไฟหลวงได้และได้ไปศึกษาวิชาวิศวกรรมโยธาที่ประเทศอังกฤษ คุณเยี่ยมกับข้าพเจ้าจึงแยกจากกันเป็นครั้งแรกในชีวิตของความรักนับถือฉันพี่และน้องของเรา แต่การติดต่อกันระหว่างคุณเยี่ยมกับข้าพเจ้ายังหาได้ยุติหรือหยุดชะงักลงแต่ประการใดไม่ คุณเยี่ยมมีเรื่องราวทางกรุงเทพฯ เล่าไปให้ข้าพเจ้าฟังโดยจดหมายเกือบจะทุกสัปดาห์ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๖๖ ระหว่างที่ข้าพเจ้ากำลังศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษนั่นเอง ก็ได้รับข่าวอันปลาบปลื้มจากทั้งคุณเยี่ยมและคุณสูตร ว่าเขาทั้งสองได้แต่งงานกันแล้ว โดยเสด็จในกรมฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน ทรงมีพระกรุณาประทานการสมรสให้อย่างเอิกเกริก ณ วังที่ประทับของพระองค์ที่ตำบลบ้านดอกไม้ ในกรุงเทพฯ

อีกสองปีต่อมา คุณสูตรได้ส่งภาพถ่ายเด็กหญิงอายุประมาณ ๔ เดือนไปให้ดูและเขียนบอกไปว่าให้ทายเอาเองว่าเป็นใคร พอเห็นรูปข้าพเจ้าก็หลับตาทายได้เลย ว่าเด็กในภาพนั้นคือบุตรีของคุณสูตร ใครก็ตามที่รู้จักคุณสูตร เมื่อเห็นภาพเด็กในรูปนั้น จะต้องอุทานทันทีว่าเป็นของคุณสูตรแน่ เพราะมีดวงหน้าเป็นพิมพ์เดียวกันทีเดียว เด็กหญิงในภาพถ่ายนั้น คือ "แป้น" ปัจจุบันเป็นแพทย์หญิงนงลักษณ์ บุนนาค โดยการสมรสกับนายมนัส บุนนาค

ข้าพเจ้าจบการศึกษาวิศวกรรมโยธา ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ และเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ ในปีเดียวกัน พอขึ้นจากเรือก็รีบไปเยี่ยมคุณสูตรกับคุณเยี่ยมก่อนอื่น และก็ในวันที่ข้าพเจ้ากลับมาถึงบ้านเกิดนั่นเอง คุณเยี่ยมได้ให้กำเนิดบุตรสาวอีกคนหนึ่งเป็นคนที่สองมีชื่อเรียกเล่นๆ ว่า "เปาะ" ปัจจุบันเป็นนักวิทยาศาสตร์ทางอาหาร อุบลศรี เชี่ยวสกุล โดยสมรสกับ ดร. ประดิษฐ์ เชี่ยวสกุล

การจากกันระหว่างคุณเยี่ยม คุณสูตร กับข้าพเจ้าดังกล่าวแล้วนั้น เป็นระยะเวลานานถึงหกปีเศษก็จริง แต่หาได้ทำให้มิตรภาพและความรักใคร่นับถือฉันญาติสนิทของเราเลือนลางลงประการใดไม่ ตรงกันข้าม เรากลับมีความรู้สึกรักใคร่ต่อกันลึกซึ้งยิ่งกว่าเก่า ข้าพเจ้าได้หมั่นไปมาหาสู่น้องเยี่ยมและน้องสูตรของข้าพเจ้าอย่างกระชั้นชิดยิ่งขึ้น และในทุกโอกาสที่ได้ไปเยี่ยมเยียนครอบครัวนี้ก็ได้สังเกตเห็นเป็นที่ประจักษ์ยิ่งขึ้น ในความรักความอบอุ่น และการเอาอกเอาใจซึ่งกันและกันระหว่างสองผัวเมียคู่นี้ ตลอดจนในการทะนุถนอมลูก เอาใจใส่ลูกทั้งสองของเขา

ครอบครัวของคุณเยี่ยมกับคุณสูตรเป็นครอบครัวที่อบอุ่นอย่างแท้จริง โดยมีคุณเยี่ยมเป็นผู้สร้างความอบอุ่นให้แก่ครอบครัว คุณเยี่ยมเป็นแม่บ้านที่เจนจัด ทั้งในฝีมือการเย็บปักถักร้อย การจัดดอกไม้และอาหารการครัว ขณะเดียวกันคุณเยี่ยมก็เป็นแม่บ้านผู้มีอารมณ์ร่าเริงสนุกสนาน ไม่รู้จักว่าทุกข์คืออะไรดังเช่นที่ข้าพเจ้ารู้จักมาตั้งแต่ตอนเด็กๆ เธอมีอัธยาศัยอ่อนโยน ผ่อนปรนยิ่งขึ้นตามวัย เพื่อนของคุณสูตรทุกคนที่ไปมาหาสู่ครอบครัวนี้อย่างสนิทสนมในระยะนั้น ต่างออกปากเป็นเสียงเดียวกันทั้งหมด ว่าเป็นกุศลของคุณสูตรที่ได้คู่ที่เป็นสตรีที่แท้จริงเป็นสตรีซึ่งสตรีทั้งหลายควรถือเป็นแบบฉบับ

หลังจากสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และเข้ารับราชการในกรมรถไฟนั้น ข้าพเจ้ามีโอกาสได้พำนักอยู่ในกรุงเทพฯ เพียงชั่วระยะสั้น เพราะทางกรมรถไฟได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาคเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคุณสูตรกับคุณเยี่ยมคงตั้งครอบครัวอยู่ในกรุงเทพฯ ตลอดเวลานั้น จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ทั้งคุณสูตรและข้าพเจ้าก็ออกจากการรับราชการกรมรถไฟ และต่างเข้าสังกัดการทำงานกับบริษัทค้าขายของเอกชน เรา

ทั้งสองจึงพำนักอยู่ในพระนครร่วมกัน โดยคุณสูตร (ซึ่งในระยะก่อนหน้าการออกจากราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "หลวงสิริอัคนีการ") ได้เข้าประจำทำงานกับบริษัทอินเตอร์แนชั่นเนิลเอนจีเนียริง จำกัด ส่วนข้าพเจ้า (ซึ่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "หลวงวิธานยนตรกรรม") ได้เข้าทำงานกับบริษัทบางกอกด๊อค การติดต่อคบหาของเราจึงสะดวกและใกล้ชิดยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าได้มีโอกาสได้เรียนรู้น้ำใจของคุณเยี่ยมมากขึ้นในระยะนี้เอง

ช่วงเวลาที่กล่าวถึงนี้ เราต่างก็มีอายุอยู่ในเรือน ๕๐ ด้วยกันแล้วทั้งนั้น คุณเยี่ยมได้เริ่มต้นเปลี่ยนทิศทางในชีวิตหันเข้ายึดธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มุ่งประกอบการบุญกุศล และฟังเทศน์ฟังธรรมทุกวันธรรมสวนะ ตามประเพณีของไทยเราทุกประการ แต่ขณะเดียวกันก็ยังมั่นคงอยู่ต่อหน้าที่ภรรยาที่จงรักต่อสามี และมารดาที่ทะนุถนอมลูกอย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ในระยะนี้ ทั้งแบ๊นและเปาะต่างก็สำเร็จการศึกษาขั้นมหาวิทยาลัยแล้ว แบ๊นกำลังเป็นนักเรียนแพทย์อยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ส่วนเปาะจบเภสัชกรรมศาสตร์ และรับราชการอยู่ที่กรมอนามัย ต่อมาเปาะได้รับทุนขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ และจะต้องไปศึกษาวิชาโภชนาศาสตร์อันเป็นหลักสูตรสั้นๆ ที่ประเทศอินเดีย โดยกำหนดเวลา ๔ เดือน

คุณเยี่ยมมีความตื่นเต้นยินดีต่อการสำเร็จขั้นแรกของ เปาะในครั้งนั้นเป็นอันมาก แต่แล้วในวันที่เปาะจะออกเดินทางไปสู่ประเทศอินเดียนั่นเอง สถานการณ์เกี่ยวกับกำหนดเวลาบินของเครื่องบินได้ก่อการอลเวงให้แก่ครอบครัวนี้ขึ้น เพราะว่ากำหนดเวลาของเครื่องบินที่จะออกเดินทางได้คลาดเคลื่อนไปจากเดิม จึงทำให้ต้องเดินทางไปสนามบินถึงสองครั้ง และต้องขอเปลี่ยนเครื่องบินลำใหม่โดยปัจจุบัน เพื่อจะให้ทันกำหนดเวลาการศึกษา ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้คุณเยี่ยมมีการวิตกกังวล ห่วงใย ในการเดินทางครั้งนั้นของเปาะเป็นอย่างมาก พอตกเวลากลางคืนของวันนั้น คุณเยี่ยมได้มีอาการเวียนศีรษะหน้ามืดตามัวเพิ่มขึ้น อาการทุรนทุราย แต่ก่อนจะหมดสติก็ยังถามคุณสูตรว่า ลูกเดินทางไป

ถึงเรียบร้อยหรือยัง อาการของคุณเยี่ยมเป็นที่น่าวิตกมากขึ้น จึงต้องเชิญนายแพทย์มารักษาและฉีดยาระงับประสาท และได้วินิจฉัยว่า เส้นโลหิตในสมองของคุณเยี่ยมแตก เค้าที่แสดงว่า คุณเยี่ยมจะพบจุดจบในชีวิตของเธออย่างไรได้แสดงขึ้นในครั้งนั้นซึ่งเป็นเวลาในราวเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๙๔

แต่เดชะบุญกุศลกรรมที่ทำไว้ดี เดชะบุญคุณพระที่คุณเยี่ยมผูกจิตใจยึดเหนี่ยวอย่างมั่นคง และเดชะบุญที่มีลูกสาวเป็นนักเรียนแพทย์ การรักษาพยาบาลอย่างเอาใจใส่โดยเคร่งครัดได้ช่วยกู้คุณเยี่ยมให้ค่อยๆ หลุดพ้นจากภาวะอัมพาตทางร่างกายไว้ได้อย่างน่ามหัศจรรย์ คุณเยี่ยมลุกขึ้นเดินเหินด้วยตัวเองได้ จุดธูปจุดเทียน กราบไหว้พระพุทธรูปและพระภิกษุสงฆ์ได้ ตลอดจนไปร่วมในงานกุศลทำบุญทำทาน และงานปลงศพของเพื่อนฝูงหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เธอเคยเคารพนับถือได้

ในที่สุดเมื่อคุณสูตรถึงแก่กรรม เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ คุณเยี่ยมก็ยังมีน้ำใจเข้มแข็ง จัดธุรกิจทั้งปวงเกี่ยวกับพระราชทานเพลิงให้แก่ศพคุณสูตรตั้งแต่ต้นจนอวสานโดยราบรื่นปราศจากการแทรกแซงรังควานใดๆ จากอัมพาต ซึ่งมีเหลืออยู่ในตัวของเธอนั้นเลย

แต่แล้วราวเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ อุบัติเหตุอีกครั้งหนึ่งได้ปรากฏขึ้นแก่คุณเยี่ยม โดยหกล้มในขณะที่ลุกจากนั่ง แล้วนับแต่นั้นอัมพาตก็เข้ายึดครองเรือนร่างส่วนหนึ่ง ทำให้เดินไม่ได้ แขนและร่างกายซีกหนึ่งทำงานไม่ถนัด จะลุกจะนั่งต้องได้รับการพยุงช่วยเหลือ

ข้าพเจ้าได้หมั่นไปเยี่ยมดูอาการป่วยของคุณเยี่ยมซึ่งค่อยๆ ดีขึ้นในระยะนี้ และแม้จะปรากฏว่าทั้งเปิ้น และเปาะได้ให้การเอาใจใส่ดูแลรักษาพยาบาล แก่คุณแม่ของเธอ ทั้งสองอย่างดีที่สุดเพียงไร ในวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑ นั่นเอง เส้นโลหิตในสมองก็ตีบอีก คราวนี้คุณเยี่ยมตกอยู่ในภาวะสลบไสล แขนและขาตาย ปากเบี้ยว ลิ้นแข็งพูดไม่ได้ ต่อมาอาการป่วยค่อยคลี่คลายขึ้นบ้างแต่ก็เพียงรับประทานอาหารเหลวได้ และฟังการสนทนารู้เรื่อง จนกระทั่งเช้าวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ข้าพเจ้าก็ได้รับข่าวทางโทรศัพท์จากเปาะ ว่าคุณเยี่ยมได้ถึงแก่กรรมแล้ว และจะมีการอาบน้ำศพในวันนั้น

ข่าวมรณกรรมทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกชาไปทั้งตัว รู้สึกสงสารจับขั้วหัวใจ รู้สึกวังเวงราวกับตัวข้าพเจ้ากำลังอยู่ในป่าลึกแต่ลำเพียงคนเดียว เพราะว่าข่าวมรณกรรมของคุณเยี่ยมคือข่าวที่บอกให้ข้าพเจ้ารู้ว่า ข้าพเจ้าได้สูญเสียน้องที่ดีที่สุดคนหนึ่งของข้าพเจ้าแล้วเป็นการสูญเสียอย่างไม่มีโอกาสที่จะได้พบกันอีก

คุณเยี่ยมเป็นน้องที่เปี่ยมด้วยน้ำใจโอบอ้อมอารีหาตัวจับยาก เป็นน้องที่เสมอต้นเสมอปลาย เป็นน้องที่มีน้ำใจผ่องใสบริสุทธิ์ต่อคนทุกคนไม่เลือกหน้า เธอเป็นภรรยาที่จงรักต่อสามี เป็นแม่ที่เป็น "พระ" ของลูกๆ และเป็นมิตรที่ประเสริฐแก่มิตรทุกคนของเธอจะหากุลสตรีใดมาเทียบคุณเยี่ยมผู้นี้ได้น้อยตัวนัก ข้าพเจ้านั่งครุ่นคิดถึงเธออยู่เสมอๆ นับแต่วันที่เธอจากไป และโดยที่ตลอดชีวิตของเธอ คุณเยี่ยมไม่ประกอบกรรมทำบาปใดๆ ประกอบแต่การกุศลเป็นเนืองนิตย์ ฉะนั้นจึงมั่นใจว่า ถึงแม้วิญญาณของเธอจะสละโลกนี้ไปแล้ว เธอย่อมจะต้องประสบความสุขที่แท้จริง ที่ดียิ่งกว่า ที่เป็นจิรังยิ่งกว่าความสุขที่มีอยู่ในโลกมนุษย์นี้อีกหลายเท่านัก

คนเราเกิดมาก็ต้องตายทุกคน เพราะชีวิตเป็นอนิจจังไม่มีผู้ใดจะหลีกหนีพ้น คุณเยี่ยมก็เป็นคนหนึ่งที่มีชีวิตเป็นอนิจจังเช่นคนอื่นๆ แต่คุณงามความดีที่คุณเยี่ยมประกอบตลอดที่มีชีวิตอยู่เป็นสิ่งที่ยังประทับแน่นอยู่ในความทรงจำของทุกคนที่เคยรู้จักเธอ และด้วยเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงเว้นเสียที่จะโศกเศร้าและอาลัยอาวรณ์เธอไม่ได้ ดังนั้น ถ้าหากจะมีการเกิดใหม่ในชาติต่อๆ ไปแล้วข้าพเจ้าขออธิษฐานให้เราได้เกิดเป็นพี่น้องร่วมอุทรคลานตามกันมาเถิด

ขอกุศลบุญราศีทั้งมวลที่น้องเยี่ยมของข้าพเจ้าประกอบไว้ในชีวิตนี้ จงกลายเป็นทิพยสมบัติของเธอในปรภพโน้นเทอญ.

หลวงวิธานยนตรกรรม

แด่เยี่ยมที่รัก

พี่ไม่เคยลืมน้องเลย เพราะเราไม่เคยจากกัน ไปไหนไปด้วยกัน เราไปบวชชีที่วัดอโศการาม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ เราอยู่ด้วยกันด้วยความชุ่มชื่น จิตใจรักกันเสมอญาติ พี่จะลืมน้องไม่ได้เลยเป็นอันขาด จนหมดชีวิตของพี่

พี่ขอให้น้องจงได้รับอนุโมทนาในกุศลใดทุกอย่างที่พี่ได้สะสมไว้ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และขอให้จงเบิกบานเกษมสำราญ จงไปสู่สุคติภพ ตลอดกาลนานเทอญ .

เจียม ไกรยง

ผู้ที่มีน้ำใจ

จะเป็นวันใดใน พ.ศ. ๒๔๖๖ หรือ ๒๔๖๗ ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้แน่นอน แต่จำได้ว่าวันหนึ่ง ณ บ้านพักรถไฟย่านถนนรองเมือง หลังที่อยู่ติดกับบ้านซึ่งข้าพเจ้าอาศัยอยู่กับพ่อของข้าพเจ้านั้นได้ว่างลง แล้วปรากฏมีช่างไม้ของกรมรถไฟหลวงเข้ามาทำการซ่อมแซมและต่อเติมบางส่วน ตลอดจนทาสีทาสรรค์ใหม่ทั้งหมด พ่อบอกข้าพเจ้าว่าจะมีครอบครัวซึ่งเพิ่งแต่งงานกันใหม่ ๆ-สามีเป็นนักเรียนอเมริกันและภรรยาเป็นครู-เข้ามาอยู่ในบ้านหลังนั้น พร้อมกันนั้น พ่อกำชับห้ามมิให้ข้าพเจ้าพาเพื่อนฝูงเข้ามาเล่นทำเสียงเอะอะในบริเวณบ้าน เฉพาะอย่างยิ่งด้านที่ประชิดกับบ้านหลังนั้น

เวลาที่กล่าวถึงนั้น ข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๑๑—๑๒ ขวบ กำลังชอบเล่นลูกหินกิฬาโมราและตีไม้หึ่งตามประสาเด็กรุ่นๆ ในยุคนั้น ซึ่งการละเล่นทั้งสามชนิดนี้ นอกจากผู้เล่นจะเป็นเด็กในวัยที่กล่าวแล้ว แถมเวลาเล่นก็ต้องส่งเสียงเจี๊ยวจ๊าวขนาดหูดับตับไหม้เป็นประจำอีกด้วย จะอย่างไรก็ตาม ครอบครัวใหม่ได้ย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านหลังนั้น ภายหลังจากที่การทาสีเสร็จลงแล้วไม่ช้า ข้าพเจ้าได้ทราบในภายหลังว่า ท่านหัวหน้าครอบครัวฝ่ายชาย ชื่อ "คุณสูตร" ส่วนท่านหัวหน้าฝ่ายหญิงชื่อ "คุณครูเยี่ยม"

บ้านของเราทั้งสองหันหลังเข้าหากัน มีรั้วกั้นอาณาเขตแน่นหนาแข็งแรง แถมมีต้นพู่ระหงขึ้นอยู่อย่างรกหนาขนานกับรั้วทั้งสองด้านอีกด้วย นับแต่ครอบครัวของคุณสูตรย้ายเข้ามาอยู่ พ่อคอยกวดขันข้าพเจ้าเรื่องการทำเสียงอึกทึกครึกโครมเสมอ ส่วนพ่อนั้นนานๆ ครั้ง ปรากฏว่าได้ไปเยี่ยมคุณสูตรและคุณเยี่ยม โดยการเดินอ้อมจากประตูด้านหน้าของบ้านเรา ไปเข้าประตูด้านหน้าของบ้านคุณสูตร ระยะเวลาในการเยี่ยมแต่ละครั้งก็ดูเหมือนจะไม่นานนัก

เวลาจะล่วงเลยมาอีกนานเท่าไรก็จำไม่ได้ แต่ปรากฏว่า เย็นวันหนึ่งคุณสูตรกับคุณเยี่ยมเป็นฝ่ายมาเยี่ยมพ่อบ้าง ข้าพเจ้าจำได้ว่าขณะนั้นเป็นเวลาตะวันรอน อันเป็นเวลา

ที่พ่อมักจะประกอบกิจวัตรประจำวันของท่าน กล่าวคือ นั่งพิจารณาต้นโกศล ต้นบอน พลางซดสุราจีน "เอ้หมึง" ลอยน้ำแข็งก้อนของท่านไปพลางก่อนอาหารค่ำ คุณสูตรกับคุณเยี่ยมจะสนทนาพาทีกับพ่อว่ากระไรบ้าง ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสจะทราบ เพราะเด็กสมัยข้าพเจ้าไม่ได้รับอนุญาตอย่างเด็ดขาดให้เข้าไปร่วมหรือแอบฟังการสนทนาของผู้ใหญ่ ข้าพเจ้าจำได้ว่าเป็นการสนทนาที่สนุกสนานและนานพอดู เสียงคุณสูตรหัวร่อกั๊กๆ ถี่กันหลายครั้ง และพ่อก็เรียกหาน้ำแข็งก้อนไปเติมในโถแก้วเป็นระยะที่สองด้วย ตอนที่คุณสูตรกับคุณเยี่ยมจะกลับออกไปเป็นเวลาเข้าใต้เข้าไฟ พ่อได้เรียกข้าพเจ้าออกไปกราบท่านทั้งสอง และวันนั้นเป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้ารู้จักกับคุณสูตรและคุณเยี่ยมทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่ใช่ทางการ นั่นคือข้าพเจ้าไม่เคยเผชิญหน้าหรือแสดงคารวะต่อท่านทั้งสองก่อนเวลาที่กล่าวนี้เลย

คืนนั้นเอง พ่อเล่าให้ฟังว่า ก่อนวันนั้นประมาณสามสี่วัน "สวัสดิ์ รักติประกร" ผู้มีฐานะเป็น "พี่" ของข้าพเจ้าโดยที่มารดาของเขาเป็น "ลูกผู้พี่" ของพ่อได้บังเอิญไปพบกับคุณเยี่ยมเข้าและได้เกิดการไต่ถามสารทุกข์สุขดิบตลอดจนที่อยู่อาศัยกันขึ้น เมื่อคุณสวัสดิ์รู้ว่า คุณเยี่ยมย้ายมาอยู่ที่บ้านพักรถไฟย่านรองเมือง เขาก็บอกแก่คุณเยี่ยมว่า เขามีน้าอยู่คนหนึ่งพำนักอยู่ที่บ้านพักรถไฟนั้นเช่นกัน การที่คุณสูตรกับคุณเยี่ยมมาเยี่ยมพ่อในวันนั้น พ่อเข้าใจว่าเป็นการมาเยี่ยมตอบแทนที่พ่อเคยไปเยี่ยมท่านสองสามครั้งมาก่อน และการที่คุณเยี่ยมเล่าเรื่องการพบปะกับคุณสวัสดิ์ ก็เป็นความตั้งใจที่จะบอกให้รู้ว่า คุณเยี่ยมได้รู้จักชอบพอกับคุณสวัสดิ์ด้วย เท่านั้น

เวลาได้ล่วงเลยต่อมาอีก มิตรภาพระหว่างบ้านคุณสูตรกับพ่อได้เติบโตยิ่งขึ้นจนถึงมีการเปิดรั้วที่กั้นเป็นอาณาเขตของบ้านพักทั้งสองออก และติดตั้งประตูสำหรับการเดินติดต่อถึงกันโดยสะดวกขึ้น เมื่อพ่อได้รับกุ้งก้ามกรามจากอยุธยาหรือเนื้ออีเก้งเนื้อละมั่งจากแก่งคอย ตลอดจนส้มจุกลูกไม้จากเชียงใหม่หรือชุมพร ก็จะแบ่งส่งไปให้บ้านคุณสูตร และเมื่อคุณสูตรได้ "ไม้แก้ว" (ไม้เท้าที่สุภาพบุรุษไทยผู้โอ่อ่าในยุคนั้นนิยมถือเดินเล่น) ที่มีขนาดยาวเกินความสูงของคุณสูตร ก็จะแบ่งมาให้พ่อใช้ถือ หรือเมื่อไปดูงานในต่าง

ประเทศ ขากลับคุณสูตรจะมีของที่ระลึกติดมือมาฝากพ่อด้วย เช่นกระดุมเสื้อนอกห้าเม็ดที่เรียกกันว่า "กระดุมคลีเมนท์" เป็นต้น ข้าพเจ้าจำกระดุมนี้ได้เพราะพ่อนิยมใช้กระดุมเงินพดด้วง และต่อมาข้าพเจ้าก็ได้ยึดครองกระดุมคลีเมนท์ชุดนั้นเสียเอง

ครอบครัวของคุณสูตรที่บ้านพักรถไฟในระยะแรกๆ ปรากฏว่าเป็นครอบครัวที่มีความเป็นอยู่ที่เงียบสงบจนเกือบจะเหงาหงอยทีเดียว ก็เนื่องด้วยในระยะนั้น เมื่อคุณสูตรเสร็จงานราชการประจำวันแล้วคุณสูตรปิดประตูห้องขังตัวเอง ไว้กับตำราเรียนของท่านทุกเย็น ข้าพเจ้าเองก็มาระลึกได้ในภายหลังว่าที่พ่อคอยกำชับนักกำชับหนาไม่ให้ทำเสียงเอะอะในบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านที่ประชิดกับบ้านคุณสูตรนั้น ชะรอยพ่อจะรู้ว่าคุณสูตรต้องการความสงบดังกล่าวแล้วกระมัง

อย่างไรก็ตาม ต่อมาบ้านของคุณสูตรได้แปรสภาพจากที่พำนักอันเงียบสงบไปเป็น "สโมสรย่อยๆ" ขึ้นอย่างฉับพลัน กล่าวคือ มีโต๊ะบิลเลียดและสนามแบ็ดมินตันสำหรับให้เพื่อนๆ ของท่านเปลี่ยนหน้ากันมาประลองฝีมือ เป็นที่เฮฮาในตอนเย็นๆ ค่ำๆ มีเสียงเพลงจากจานเสียง ซึ่งบางครั้งเป็นเพลงแจ๊สอเมริกัน บางครั้งเป็นเพลงไทยเดิม ขับร้องโดยคุณหญิงเศรณีหรือนักร้องสตรีอื่นๆ ที่มีชื่อแห่งยุค คอยกล่อมอารมณ์ ตลอดจนบางครั้งก็มีการประลองกำลังในกรณี "ใครจะคอทองแดงกว่าใคร?" กันขึ้นด้วย สลับกันไปอยู่เสมอๆ

ในระยะเวลาที่กล่าวถึงนั้น ข้าพเจ้ามีอายุประมาณ ๑๔หรือ ๑๕ ปีแล้ว ได้เปลี่ยนความสนใจจากกีฬาลูกหิน โมรา และไม้หึ่ง ไปเป็นจักรยานสองล้อ เพลงแจ๊สและแบ็ดมินตันขึ้นแล้วด้วย และก็ในระยะเดียวกันนี้เอง คุณเยี่ยมมีน้องซึ่งเป็นชายหนุ่มฉกรรจ์สองคนเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกสมทบของครอบครัวท่าน ชายหนุ่มทั้งสองนี้ ต่อมาข้าพเจ้าเรียกคนพี่ว่า "พี่เอื้อ" และคนน้องว่า "พี่เอี่ยม" เพราะแก่กว่าข้าพเจ้า ๔ ปี และ ๕ ปี ตามลำดับ พี่เอื้อเป็นนักฟุตบอลล์ระดับดาราของทีมสวนกุหลาบ พี่เอี่ยมเป็นนักแบ็ดมินตันมินตันมือหนักหน่วง ทั้งคู่เป็นตัวสำรองประจำ "ขอร์ด" บ้านคุณสูตร วันหนึ่งจะเป็นพี่เอื้อหรือพี่เอี่ยมก็จำไม่ได้ ได้เรียกข้าพเจ้าให้ไปร่วมเพราะขาดจำนวนผู้เล่น และต่อมา ข้าพเจ้าก็ถูกชักชวน

ให้ไปเล่นที่ขอร์ดของบ้านคุณสูตรถี่ ๆ ขึ้น ลำดับนี้เองข้าพเจ้าได้เห็นจอนโบลตัวปลอมบ้าง มอรีสเชวัลเลียร์ตัวปลอมบ้าง ร้องเพลง "ริโอริต้า" หรือ "มายเลิฟแพเหรด" จากเพลงฮิตของภาพยนต์พูดที่เพิ่งตกเข้ามาฉายในเมืองไทยยุคแรก ๆ นั้นในท่ามกลางการประลองกิฬา "ใครจะคอทองแดงกว่าใคร?" ที่บ้านคุณสูตรนั่นเอง ถ้าข้าพเจ้าจำไม่ผิดท่านนักร้องเพลงฝรั่งเสียงทองท่านนั้น คือ คุณเกษม ศรีพยัคฆ์ (อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ) ส่วนบุรุษคอทองแดงหมายเลขหนึ่งคือ คุณหลวงกลการเจนจิตร์ (มือกล้องภาพยนต์คนแรกของเมืองไทย)

ลำดับเวลาที่กล่าวนี้ แบ้น (แพทย์หญิง นงลักษณ์ บุนนาค) และเปาะ (อุบลศรี เชี่ยวสกุล) ดูเหมือนจะมีอายุได้ประมาณ ๓ ขวบกับ ๑ ขวบตามลำดับ แม้ว่าก่อนระยะนี้ข้าพเจ้าจะได้รับความเมตตาจากคุณสูตรและคุณเยี่ยมอยู่บ้างแล้ว โดยการทักทายจากท่านบ้าง โดยการชวนพูดชวนคุยในเรื่องเกี่ยวกับการเล่าเรียนของข้าพเจ้า และ/หรือตลอดจนการทดสอบความรู้รอบตัวของข้าพเจ้าก็ดี ต้นเหตุเหล่านั้นปรากฏขึ้นจากคุณสูตรและคุณเยี่ยมเป็นผู้ริเริ่มก่อนทั้งสิ้น เพราะเด็กหนุ่มในยุคของข้าพเจ้าถูกอบรมให้มีหน้าที่แสดงคารวะและนอบน้อมต่อผู้ที่มีวัยสูงกว่า จะพูดกับผู้ใหญ่ได้ก็ต่อเมื่อถูกถามหรือถูกชวนให้พูดเท่านั้น แต่แล้วความสนิทสนมที่พี่เอื้อ และพี่เอี่ยมได้ยื่นให้แก่ข้าพเจ้านั้นเอง ที่ได้จูงเข้าไปสู่ความคุ้นเคยใกล้ชิดกับคุณสูตรและคุณเยี่ยมยิ่งขึ้น สำหรับคุณเยี่ยมดูเหมือนจะกรุณาแก่ข้าพเจ้าอีกข้อหนึ่งตรงที่รู้ว่าข้าพเจ้ากำพร้ามารดา

พ่อเคยบอกข้าพเจ้าสองหรือสามครั้งว่า คุณสูตรกับคุณเยี่ยมเป็น "ผู้มีน้ำใจ" ทุกครั้งที่บอกก็กำชับข้าพเจ้าเสมอในเรื่องกิริยามารยาทและสัมมาคารวะต่อคุณสูตรกับคุณเยี่ยม เวลานั้น ข้าพเจ้ายังเด็กเกินไปที่จะเข้าใจว่า "ผู้มีน้ำใจ" ที่พ่อพูดนั้นมีความหมายอย่างไร จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๓ เมื่อพ่อถึงแก่กรรมโดยกระทันหัน คุณสูตรได้ยื่นมืออันกรุณาของท่านเข้ามาจัดทำธุระทางราชการ เพื่อช่วยป้องกันสิทธิอันควรมีควรได้ให้แก่ข้าพเจ้าอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันคุณเยี่ยมก็เป็นผู้ให้คำแนะนำทุกข้อทุกประการในกรณีที่จะให้ได้มาซึ่งความออมชอม และความถูกต้องเป็นธรรมระหว่างมารดาเลี้ยงของข้าพเจ้ากับตัว

ข้าพเจ้า ความตระหนักใจต่อคำที่พ่อบอกไว้ว่า "คุณสูตรกับคุณเยี่ยมเป็นผู้ที่มีน้ำใจ" ได้ปรากฏขึ้นแก่ข้าพเจ้าในครั้งนั้นเป็นวาระแรก

ข้าพเจ้าได้แยกกับครอบครัวของคุณสูตรและคุณเยี่ยมในเวลาอันสั้นต่อมา เพราะเมื่อสิ้นพ่อแล้วข้าพเจ้าก็หมดสิทธิที่จะอยู่อาศัยในบ้านพักของกรมรถไฟ แต่การแยกครั้งนั้นยังเป็นการแยกที่ไม่เด็ดขาด ข้าพเจ้ายังเวียนไปมาหาสู่ท่านทั้งสองอยู่เสมอ บางครั้งก็ได้นอนค้างอ้างแรมอยู่ที่บ้านของท่านด้วย ครั้น พ.ศ. ๒๔๗๔ คุณสูตรก็ได้รับพระราชทานบรดาศักดิ์เป็น "หลวงสิริอัคนีการ" ถึงกระนั้นก็ตาม ฐานะใหม่และยศบรรดาศักดิ์ที่ท่านได้รับหาได้เปลี่ยนแปลงคุณหลวงและคุณเยี่ยมไปจากความเป็น "ผู้ที่มีน้ำใจ" แต่ประการใดไม่ คุณหลวงกับคุณเยี่ยมยังคงเป็น "คุณสูตรและคุณเยี่ยม" ที่ข้าพเจ้าเคยรู้จักมาแต่เดิมทุกประการ ตอนหลังครอบครัว ของท่านได้ย้ายออก จากย่านถนน รองเมืองไปอยู่ที่นิคมใหม่ที่กรมรถไฟจัดสร้างขึ้นสำหรับนายช่างผู้ทรงคุณวุฒิของกรมโดยเฉพาะ ณ ตำบลจิตรลดา ข้าพเจ้าก็ยังได้รับการชักชวนให้ไปนอนค้างอ้างแรม เป็นระยะยาวติดต่อกันเสมอ ๆ

ในลำดับเวลาต่อมา อาชีพการงานตลอดจนวงการสมาคมของข้าพเจ้าเองได้ขยายตัวออกไปตามวัย ความจำเป็นในอาชีพและความเพลิดเพลินในชีวิตวัยหนุ่มทำให้ข้าพเจ้าเหินห่างจากท่านทั้งสองออกไปบ้าง ดังนั้น เมื่อโผล่ไปหาท่านเพื่อแสดงคารวะครั้งใด คุณหลวงมักจะถามด้วยเสียงขุ่น ๆเสมอว่า "หายหัว ไปไหนมา?" แต่แล้วในปลาย พ.ศ. ๒๔๗๖ ต่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ นั้นเอง ข้าพเจ้าก็ได้ "หายหัว" จากท่านทั้งสองไปอย่างเด็ดขาด – รวมเวลาทั้งสิ้น ๙ ปี ๘ เดือน

อุบัติการณ์ทางการเมืองยุคนั้น ได้ส่งข้าพเจ้าไป "ศึกษาวิชาต่อ" ณ เรือนจำบางขวางจังหวัดนนทบุรี และเกาะตารุเตา จังหวัดสตูลตามลำดับ ในสถานที่คุมขังนั้นเอง ข้าพเจ้าได้พบเพื่อนเก่าแก่ร่วมสวนกุหลาบวิทยาลัยของคุณหลวง เช่น คุณสอ เสถบุตร เพื่อนร่วมราชการกรมรถไฟของคุณหลวง เช่น ม.จ. ศุขปรารภ กมลาศน์ และเพื่อนนักเรียนอเมริกันที่ท่านรู้จักและคุ้นเคย เช่น เจ้าคุณโทณวนิกมนตรีและคุณหลวงถกลนภากาศ เป็นต้น ตลอดจนเพื่อนร่วมวงสังคมของท่านอีกมากหน้าหลายตา ในระยะสองสามปีแรก คุณหลวง

ได้เขียนไปถึงข้าพเจ้า ถามข่าวคราวความเป็นอยู่รวมสองครั้ง ซึ่งข้าพเจ้าไม่ตอบ ต่อมาคุณเยี่ยมเขียนไปบ้าง และข้าพเจ้าก็มิได้ตอบอีก วันหนึ่ง ม.จ. ศุขปรารภได้รับสั่งแก่ข้าพเจ้าว่า "นี่ – เธอสูตรเขาเขียนมาถึงฉันและสั่งความมาถึงเธอด้วย..." ข้าพเจ้าก็ฉวยโอกาสทูลให้ทรงทราบ ว่าข้าพเจ้าเคยได้รับจดหมายของคุณหลวงแต่มิได้ตอบเลย เพราะระบบการเซนเซอร์ของเรือนจำประการหนึ่ง กับการผักไผ่หาดีใส่ตัวด้วยวิธีป้ายความชั่วให้คนอื่น ซึ่งกำลังเป็นโรคระบาดอยู่ในเมืองไทยยุคนั้นอีกประการหนึ่ง ท่านศุขปรารภทรงเข้าพระทัยในข้อความที่ข้าพเจ้ากราบทูลในวันนั้น และดูเหมือนองค์ท่านเองก็มิได้ทรงตอบจดหมายของคุณหลวงเช่นกัน เพราะเหตุการณ์ต่อมาปรากฏว่า ข้าพเจ้าได้กล่าวข้อความอย่างเดียวกันนั้นอีกครั้งหนึ่งต่อคุณหลวงและคุณเยี่ยม เมื่อเราพบกันใน พ.ศ. ๒๔๘๕ – เมื่อข้าพเจ้าไปพบท่านทั้งสองที่ห้างสามเหลี่ยม ถนนอัษฎางค์ หลังจากที่ห่างเหินจากท่านไปเป็นระยะเวลา ๙ ปี ๘ เดือน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้าพเจ้าได้เสียเวลาที่ควรใช้ในการก่อร่างสร้างฐานะของตนเองไปนานร่วมสิบปี ความเร่งรีบที่จะต้องจัดหาทุกอย่างเพื่อให้ยืนบนขาของตนเองได้ จึงเป็นเรื่องสำคัญก่อนอื่น ดังนั้นการติดต่อพบปะระหว่างข้าพเจ้ากับครอบครัวของคุณหลวงจึงขาดไปอีกระยะหนึ่ง ต่อมาอีกหลายปีเมื่อสงครามเอเซียบูรพาสงบลงแล้ว คุณหลวงกับข้าพเจ้าได้พบกันที่ร้านอาหารแห่งหนึ่งแถวราชวงศ์ โดยบังเอิญ ท่านปรี่เข้ามาหาและหยิบกระดาษเช็ดมือบนโต๊ะอาหารมาวาดแผนที่ซอยประสานมิตรให้ดูโดยไม่พูดจาอะไรสักคำเดียว เสร็จแล้วยื่นให้ข้าพเจ้าพร้อมกับถามเสียงขุ่น ๆ ว่า "ไปถูกไหม?" ข้าพเจ้าหัวร่อชอบใจกิริยาที่ท่านแสดงในโอกาสนั้น เพื่อนของข้าพเจ้าคนหนึ่งยื่น "น้ำพรรณนั้น" ส่งไปให้ตรงหน้าท่าน เสียงของท่านเลยหายขุ่นและคุยเอะอะเฮฮาขึ้นได้ แต่ตอนจะจากกลับไปร่วมกับเพื่อนของท่านที่มาด้วย ท่านหันมาบอกว่า "แกไปหาพี่เยี่ยมของแกบ้างซีว้า......เขาบ่นถึงแกเสมอ..." คำพูดฉันกันเองระคนน้ำเสียงน้อยใจของท่านในวันนั้นยังก้องอยู่ในหูของข้าพเจ้าจนทุกวันนี้ แล้ววันรุ่งขึ้นนั้นเอง ข้าพเจ้าก็ได้ไปเยี่ยมคุณหลวงและคุณเยี่ยมที่บ้านซอยประสานมิตร ทั้งได้พบแป๋นกับเปาะในวัย ๑๕–๑๖ ปี ซึ่งกำลังเป็นนักเรียนเตรียมอุดมศึกษาเป็นครั้งแรกในวันนั้นหลังจากที่ไม่ได้พบกันเสียนานปี

เหตุการณ์ต่อมา ปรากฏว่า แบ้นกับเปาะได้กลายเป็น "ตัวการ" ที่ช่วยย้ำการตระหนักใจของข้าพเจ้าต่อความเป็นผู้มีน้ำใจของคุณหลวงและคุณเยี่ยมขึ้นอีกวาระหนึ่ง กล่าวคือ บ่ายวันเสาร์วันหนึ่งตอนปลาย พ.ศ. ๒๔๘๙ ข้าพเจ้าได้พาสตรีผู้ชนะใจของข้าพเจ้าไปรับประทานอาหารกลางวัน เสร็จแล้วเราก็เดินดูของตามร้านค้าแถวนั้น บังเอิญแบ้นกับเปาะโผล่มาแต่ไหนไม่ทราบพร้อมด้วยเพื่อนกลุ่มโต ๆ ของเธอรี่เข้ามาหาข้าพเจ้าอย่างเอะอะเกรียวกราว ข้าพเจ้าก็ได้แนะนำให้รู้จักกับสตรีผู้ชนะใจข้าพเจ้าด้วยถ้อยคำว่า "น้าผู้หญิงในอนาคต" พอเช้าวันจันทร์ต่อมา คุณเยี่ยมได้โทรศัพท์ไปหาข้าพเจ้าที่ทำงานและสั่งให้ข้าพเจ้าไปหาเมื่อว่าง

คุณเยี่ยมไม่ได้พูดอ้อมค้อมอะไรเลยเมื่อข้าพเจ้าไปพบ เริ่มต้นก็เล่าเรื่องแบ้นกับเปาะนำไปเล่าให้ฟังว่าได้พบ "น้าผู้หญิงในอนาคต" เข้าเมื่อบ่ายวันเสาร์ แล้วถามข้าพเจ้าว่าเป็นใคร เมื่อได้ฟังคำตอบของข้าพเจ้าโดยละเอียด คุณเยี่ยมก็อุทานด้วยน้ำเสียงตื่นเต้นว่ารู้จักกับพี่สาวของสตรีผู้ชนะใจของข้าพเจ้าดี ทั้งคุณหลวงก็เป็นเพื่อนเก่าแก่ตั้งแต่ครั้งสวนกุหลาบ และเพื่อนร่วมราชการรถไฟกับพี่เขยของสตรีผู้ชนะใจข้าพเจ้าดี แล้วท่านว่าจะให้ท่านช่วยอะไรต่อไปบ้างไหม ข้าพเจ้าก็จำต้องเปิดเผยกับท่านว่าการหมั้นได้กระทำเสร็จสิ้นแล้ว เมื่อประมาณ ๒ สัปดาห์ก่อน และขณะนั้น ยังรอให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจัดหาฤกษ์หายามอยู่ คุณเยี่ยมได้ยื่น "อัลติเมตั้ม" อย่างฉันกันเองกับข้าพเจ้าที่ว่าตัวท่านกับคุณหลวงจะต้องมีส่วนสำคัญในพิธีแต่งงานของข้าพเจ้าด้วย คำพูดที่พ่อเคยบอกเมื่อ ๑๗ ปี ก่อนหน้านั้นว่าท่านทั้งสองเป็น "ผู้มีน้ำใจ" ก็ได้ผุดขึ้นในห้วงทรงจำของข้าพเจ้าในวินาทีนั้นเองอย่างแปลกประหลาด และโดยมิได้คาดคิดล่วงหน้าก่อนเลย คุณหลวงกับคุณเยี่ยมได้เป็นเจ้าภาพทางฝ่ายข้าพเจ้าในการแต่งงานที่กระทำขึ้นในเวลาต่อมา

บุคคลผู้มีน้ำใจคนที่หนึ่งของข้าพเจ้า ได้จากไปแล้วเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ บัดนี้ บุคคลผู้มีน้ำใจคนที่สองของข้าพเจ้าได้จากตามไปอีกเมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๒ แล้ว ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า ในภพนี้หรือในชาตินี้ข้าพเจ้าจะได้พบบุคคลที่มีน้ำใจเช่นคุณหลวงสิริและคุณเยี่ยม ดังเช่นเหตุการณ์ที่ข้าพเจ้าได้ทบทวนจากความจำของข้าพเจ้าเองแต่อดีตนั้น

อีก ข้าพเจ้ารู้สึกเช่นเดียวกับบรรดาเพื่อน ๆ ของคุณหลวงสิริและคุณเยี่ยมบางท่านที่รู้สึกว่าเป็นมหากุศลที่ได้เกิดมาพบบุคคลอย่างคุณหลวงและคุณเยี่ยม ข้าพเจ้าขออธิษฐานให้คุณงามความดีทั้งปวงที่ท่านทั้งสองได้บำเพ็ญต่อข้าพเจ้าและต่อมิตรอื่น ๆ ของท่านมาแล้ว จุ่งกลายเป็นพลังที่สนับสนุนให้ท่านทั้งสองได้ไปปฏิสนธิในภพใหม่ที่บริบูรณ์พูนพร้อมด้วย ทิพยสมบัติ ปราศจากทุกข์ ปราศจากโรคาพยาธิ และปราศจากความทรมานทรกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น

ชุลี สารนุสิต

ภาพถ่ายร่วมกับเพื่อนสนิท เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
ที่บ้านคุณเล็ก สุขกระวี

แถวหน้าจากซ้าย นางประยุทธชลที (อนันต์), เลื่อน คลี่สุวรรณ, เยี่ยม สิริอัคนีการ, พิรุณพรรณ ภัทรเลาหะ, เล็ก สุขกระวี นางกุลจันทร์ รัถยาทร (ทวียศ)

แถวหลังจากซ้าย เมี้ยนมาศ ควกุล, สมพร นาวาสวัสดิการ, นางลำแดง พิชชาโชติ (ปลื้ม), วัลลีย์ เอชอับดุลลาฮิม, ฉอ้อน เพ็งเพียร

คำไว้อาลัยของเพื่อน

ข้าพเจ้ากับคุณเยี่ยม สิริอัคนีการ เป็นเพื่อนกันตั้งแต่เด็ก ได้เรียนหนังสือชั้นเดียวกันตลอดจนกระทั่งออกรับราชการเป็นครู เรามีความรักใคร่กันมากประดุจญาติอันสนิท เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบข่าวว่าเธอได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ข้าพเจ้าใจหายเสียใจและอาลัยรักสุดที่จะพรรณนาได้ เมื่อเธอมีชีวิตอยู่เป็นที่รักของเพื่อนฝูง เธอเป็นคนกว้างขวาง มีเพื่อนฝูงมากมาย มักจะได้รับเชิญไปในงานต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่น เผาศพ แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เธอไปแทบทุกงาน แม้แต่ในระยะหลังจะมีสุขภาพไม่ค่อยดีนักก็ตาม เป็นเหตุให้ลูก ๆ คอยทักท้วงห้ามปรามอยู่เสมอ เธอก็หาเชื่อฟังไม่ เมื่อวัยสาวเธอเคยเป็นครู แต่เป็นอยู่ได้ไม่นานนักเธอได้ทำการสมรสกับหลวงสิริอัคนีการ จึงได้ลาออกจากครูมาทำหน้าที่แม่บ้านแต่ฝ่ายเดียว เธอได้ทำหน้าที่ภรรยาเป็นอย่างดียิ่ง สมจะได้ชื่อว่าเป็นแม่ศรีเรือน เช่น จัดการบ้านช่องได้สะอาดเรียบร้อย มีความชำนาญในเรื่องประกอบอาหาร เธอมักจะฝักใฝ่สนใจหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เธอทำอาหารได้ทั้งอาหารไทยและอาหารฝรั่ง ยามว่างชอบทำอาหารออกแจกจ่ายให้บรรดาญาติมิตรบางคนชิมรสฝีมือเธออยู่บ่อย ๆ นอกจากนี้ยังสงเคราะห์ญาติมิตรของสามี ไม่มีความรังเกียจเดียดฉันท์แม้แต่น้อย ประพฤติตนเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ความอุปการะประดุจญาติของตนเอง เธอมีความซื่อสัตย์ มีความกระเหม็ดกระแหม่มัธยัสถ์ ไม่ใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ มีความขยันหมั่นเพียรเป็นอย่างดี เธอเป็นส่วนหนึ่งที่ได้สร้างหลักฐานเป็นปึกแผ่นให้ไว้เป็นสมบัติแก่ลูกหลาน ดังที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดอยู่แล้ว นอกจากนี้เธอยังเป็นมารดาที่ดีของบุตร ได้อบรมสั่งสอนให้รู้จักหน้าที่แม่เหย้าแม่เรือน ให้ตั้งอยู่ในความดีมีความขยันหมั่นเพียรในเรื่องการศึกษาจนมีอาชีพอันควรแก่การยกย่องสรรเสริญ คือบุตรคนหนึ่งสำเร็จเป็นแพทย์หญิง และอีกคนหนึ่งก็สำเร็จเภสัชและวิทยาศาสตร์ทางอาหาร เป็นต้น ส่วนในด้านศาสนาเธอมักไปวัดฟังธรรมและถืออุโบสถทุกวันธรรมสวนะ เป็นผู้ใจบุญสุนทาน ใครจะมาเรี่ยรายในการสร้างโบสถ์ สร้างวัด สร้างศาลา ทอดกฐิน และทอดผ้าป่า เธอสละทรัพย์ทำบุญด้วยเสมอ นอกจากนี้เธอยังได้บวชพระและเณร ส่วนเธอเองยังได้เคยบวชเป็นชีใน พ.ศ. ๒๕๐๐ เมื่อเธอมีชีวิตอยู่ได้ประกอบแต่กรรมดี ขอวิญญาณของเพื่อนรักของข้าพเจ้าได้ประสบความสุขในสัมปรายภพทุกประการเทอญ

สมพร นาวาสวัสดิการ
(สมพร นีละนิธิ)

แด่ เยี่ยม สิริอัคนีการ

เธอเป็นมิตรแท้ของฉันมาแต่เด็ก เราเรียนหนังสือร่วมกันมาแต่เล็กจนจบการศึกษา และได้พบปะสังสรรค์กันเสมอ เธอเป็นคนมีใจเมตตากรุณา โอบอ้อมอารีแก่เพื่อน ฝูงการจากไปของเธอถึงจะรู้กันอยู่แล้วว่าหนีไม่พ้น แต่ก็ทำให้ฉันเศร้าใจเสียดายเธอที่สุด ขอผลแห่งความดีที่เธอได้ทำมา จงดลบันดาลให้เธอได้รับความสุขในภพที่เธอได้ไปสู่นั้นเถิด

ปลื้ม ลำแดงพิชชาโชติ

แด่เพื่อน

เยี่ยมเอยย่อมรู้อยู่ ความตาย
วันหนึ่งจักมลาย ชีพนี้
ทุกคนมิอาจหมาย ยืนชีพ อยู่นา
เยี่ยมด่วนจากเร็วลี้ เพื่อนน้ำตานอง

ผองเรายังนั่งล้อม เตียงเธอ
เห็นเพื่อนยังเผยอ ปากยิ้ม
ยังออกเอ่ย ออ เออ เรามิ ทราบเลย
เธอก็ยังพักตร์พริ้ม ติดต้องตาเรา

เพื่อนเพียรพบแต่อ้วน จนผอม
ความป่วยไข้มิยอม หลีกเร้น
บีบรัดเพื่อนจนงอม เงียบหล่น ลงเอย
สวรรค์ฤๅจักวางเว้น รับแล้วแดนเกษม

คิดถึงเพื่อนน้ำตาไหล สู่สวรรค์ไซร้อาลัยอยู่
เมื่อเล็กเธอน่าดู ได้เล่นอยู่ด้วยกันมา
คุณครูทิมอาจารย์ใหญ่ ยิ้มละไมอยู่ในหน้า
พวกเราไม่เดียงสา มองดูตากลัวเต็มที
อยู่ด้วยกันสตรีวิทย์ รักสนิทชิดชอบดี
ย้ายมาเบญจ์ยิ่งทวี ประมาณปีห้าสิบหก
ตอนนี้เรารุ่นสาว รักยืนยาวอยู่หลายศก
เราเรียนชั้น ม. หก เธอไม่วกได้ที่หนึ่ง
ต่อมาเธอเป็นครู สู่สมรสได้ที่พึ่ง
หลวงสิริ ฯ นับเป็นหนึ่ง น.ร. นอกสมัยนั้น
เป็น เปาะ พยานรัก พึงประจักษ์เป็นสำคัญ
ย่นย่อเพียงเท่านั้น คำรำพันของเพื่อนเอย

เมี้ยนมาศ ควกุล

พบกันก่อนจาก

หนึ่งพิรุณพรรณ, สองเพ็ญศรี, นิติธรรม์, สามนั้นสมพร, สี่เล็ก สุขกระวี, ห้าวัลลีย์, หกฉอ้อน, เจ็ดอ่วมอรชร, แปดทวียศนา, เก้าเลื่อน, คลี่สุวรรณ, สิบคืออนันต์, สิบเอ็ดปลื้มโสภา, สิบสองนั้นหรือคือคุณหญิงอิศรา เยี่ยมจ่ำไม่ช้าได้ติดตามไป

เมี้ยนมาศ ควกุล

อาลัยเพื่อน

คุณเยี่ยมเป็นเพื่อนเรียนหนังสือมาด้วยกันตั้งแต่ชั้นประถม ๑ ซึ่งสมัยนั้นเรียกกันว่า ชั้นมูล แม้ข้าพเจ้าและเพื่อนบางคนจะไม่ได้อยู่เรียนจนจบหลักสูตร แต่ความเป็นเพื่อนรักของเราคงเป็นไปด้วยดี ตลอดเวลา ๖๐ ปีกว่านี้เรามีความสนิทสนมกันประดุจญาติคุณเยี่ยมเป็นมิตรดีของทุกคน เธอเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและน้ำใจอันงาม มีความสามารถทำหน้าที่ของเธอได้ถูกต้องสมบูรณ์เหมาะสมในทุกฐานะ เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ที่ได้คบหาสมาคมกับเธอเป็นอย่างดี ในการจากกันเป็นวาระสุดท้ายของเธอนี้ได้ยังความสลดใจอาลัยถึงเป็นอย่างยิ่งแก่เพื่อน ๆ

ด้วยกุศลกรรมทั้งหลายที่เธอได้บำเพ็ญมาด้วยดีตลอดชีวิต ขอจงอำนวยผลให้เธอได้ประสบสุขในสัมปรายภพทุกเมื่อเทอญ

เลื่อน คลี่สุวรรณ

เล็ก สุขกระวี

ไว้อาลัย คุณเยี่ยม สิริอัคนีการ

อุบลศรี เชี่ยวสกุล ได้มาขอร้องให้เขียนคำไว้อาลัยซึ่งจะลงพิมพ์ในหนังสือแจกในงานฌาปนกิจศพ คุณเยี่ยม สิริอัคนีการ ซึ่งเป็นคุณแม่ของเธอ ข้าพเจ้ายินดีและเต็มใจเป็นอันมาก เพราะคุณเยี่ยมเป็นเพื่อนรักที่สนิทสนมกันมาแต่เด็ก ร่วมเป็นนักเรียนโรงเรียนสตรีวิทยา และร่วมโรงเรียนฝึกหัดครูเบญจมราชาลัยด้วยกัน เมื่อออกรับราชการก็ยังหาเวลาว่างพบปะสนทนากันอยู่เสมอ จนกระทั่งข้าพเจ้าออกจากราชการ เมื่ออายุครบกำหนดเกษียณ เราก็ยิ่งหาเวลาว่างพบกันมากครั้งขึ้นอีก เรามีเพื่อนที่อายุใกล้เคียง ราว ๆ สิบกว่าคน มีการเลี้ยงเป็นประจำที่บ้านคุณปลื้ม ภรรยาคุณหลวงสำแดงพิชชาโชติ, ที่บ้านคุณเล็ก สุขกระวี และที่บ้านคุณเยี่ยม สิริอัคนีการ และยังมีพิเศษที่เราได้รับความกรุณาจากคุณเยี่ยม ๓ หรือ ๔ ปีติด ๆ กัน ก่อนที่เธอจะล้มเจ็บ โดยการพาพวกเราไปตากอากาศที่บ้านพักของเธอที่บางพระ จังหวัดชลบุรี บริการรถ บริการที่พัก พาไปเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดใกล้เคียง ปีละ ๒ หรือ ๓ วัน พวกเราได้รับความสะดวกสบายมาก ยากที่จะหาน้ำใจมิตรที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แก่เพื่อนฝูงได้เหมือนเธอ ตราบจนเธอล้มเจ็บลงด้วยโรคที่รักษาหายได้ยาก พวกเราไปเยี่ยมคราวใด ก็พาเอาแต่ความไม่สบายใจกลับบ้าน ภาวนาขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยให้ช่วยอภิบาลรักษาเยี่ยมเพื่อนรักให้หายเป็นปกติดังเดิม แต่แล้วเธอก็จากไปในที่สุด เมื่อได้ทราบว่าเธอถึงแก่กรรม ทั้ง ๆ ที่เราแสนจะสงสาร แสนจะเสียดาย ก็อดที่จะนึกไม่ได้ว่า มรณกรรมที่เป็นสิ่งน่ากลัวของมนุษย์ได้ช่วยเยี่ยมเพื่อนรักให้พ้นจากความทรมานไปแล้ว และนำเธอไปสู่สุคติภพแน่นอน เพราะชีวิตของเธอสร้างแต่กรรมดีตลอดมา

พิรุณพรรณ ภัทรเลาหะ

นึกครั้งเก่า

เยี่ยมเคยได้เรียนในสถานศึกษาแห่งเดียวกันเมื่อเยาว์วัย แต่ไม่สนิทกันเพราะเยี่ยมอ่อนปีกว่าข้าพเจ้า

เมื่อย้ายมาเรียนที่เบญจมราชาลัย จึงค่อยสนิทกันขึ้น แล้วต่อมาได้มารวมชั้นเดียวกันในการศึกษาชั้นสูง เมื่อจบออกเป็นครูแล้ว ต่างคนก็มีครอบครัวแยกย้ายกันไป ข้าพเจ้าจึงจากเธอเมื่อออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้าน

ตอนหลังได้มาพบเยี่ยมที่บ้านคุณหลวงสิริอัคนีการ สามีของเธอ เพราะคุณหลวงรู้จักกับสามีของข้าพเจ้าดี จึงได้มาสนิทสนมกันอีก ได้มีการพูดคุยถูกคอกันบ้าง ขัดคอกันบ้าง ตามวิสัยของปุถุชน

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขออโหสิให้เธอที่ได้ล่วงเกินกันมา ถ้าแม้เยี่ยมทราบได้ด้วยญาณใด ๆ ขอเธอจงอโหสิให้ข้าพเจ้าด้วย และข้าพเจ้าขอแบ่งส่วนกุศลในการที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญ ศีล ทาน ภาวนาอยู่ในปัจจุบัน ให้แก่เยี่ยมด้วย

ขอเธอจงรับผลบุญ ผลทานที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญในเวลานี้ จงไปสู่สุคติตามภพภูมิของเธอเถิด

เอิบ อิศราธิราชเสวี

อาลัยเยี่ยม

น้ำใจใครไม่แม้น มิ่งมิตร "เยี่ยม" เฮย
รักเพื่อนเพื่อนชอบชิด ใช่แล้ว
เรารัก "เยี่ยม" ยิ่งสนิท สนมแน่น
"เยี่ยม" จากพวกเราแคล้ว คลาดไกล้ กระไรเลย

ทวียศ กุลจันทร์รัถยาทร

อาลัยเพื่อน

ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้ทราบข่าวว่าคุณเยี่ยม สิริอัคนีการวายชนม์ เพราะว่าขาดเพื่อนที่ดีไปคนหนึ่ง คุณเยี่ยมเป็นผู้มีอัธยาศัยเยือกเย็น ไม่เป็นคนขัดคอเพื่อน พูดอะไรก็ตามใจ ตลอดจนเป็นผู้มีมรรยาทเรียบร้อย เวลามีงานการครั้งไร เคยพบปะกันเสมอไม่ขาด มีความสนิทสนมกันอย่างญาติ จึงทำให้ข้าพเจ้าเสียใจอาลัยอย่างสุดซึ้ง

สิริวงศ์ ธนานุบาล

ไว้อาลัยพี่เยี่ยม สิริอัคนีการ

เนื่องในงานฌาปนกิจศพพี่เยี่ยมคราวนี้ ข้าพเจ้าขอโอกาสไว้อาลัยแก่พี่เยี่ยมด้วยความจริงใจ ข้าพเจ้ากับพี่เยี่ยมเคยเป็นนักเรียนร่วมโรงเรียนสตรีวิทยาตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็ก พี่เยี่ยมมีอายุแก่กว่าข้าพเจ้า จึงเรียกว่าพี่ เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วเราไม่ได้พบกันเป็นเวลานาน ได้มาพบกันอีกก็เมื่อต่างคนต่างมีอายุมากแล้ว ระยะหลังนี้คณะของเราที่ร่วมโรงเรียนกันนี้ได้มีการพบปะกันบ่อยครั้ง และทุกครั้งไม่เคยขาดพี่เยี่ยมเลย การที่ได้พบเพื่อนเก่า ๆ ความรู้สึกและบรรยากาศในขณะนั้นคล้ายกับเรายังเป็นนักเรียนกันอยู่ ได้พูดคุยกันอย่างสนุกสนาน พี่เยี่ยมเป็นผู้มีใจโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนฝูงมาก พี่เยี่ยมได้เคยนำคณะของเราไปตากอากาศที่บ้านบางพระ เราเพื่อน ๆ ได้รับความสะดวกสบายในการเดินทางและการมีบ้านพักเป็นอย่างดี เป็นสิ่งซึ่งเราทุกคนจะลืมความมีน้ำใจของพี่เยี่ยมมิได้

ต่อไปนี้เราจะไม่ได้เห็นพี่เยี่ยมในหมู่เพื่อนอีกแล้ว ความเศร้าโศกสลดใจในการจากของพี่เยี่ยมนี้จะมีอยู่ในจิตใจของเพื่อนทุก ๆ คน

ด้วยกุศลผลบุญที่พี่เยี่ยมได้ประกอบมาด้วยดีในชีวิต ขอจงดลบันดาลให้วิญญาณของพี่เยี่ยมไปสู่ความสุขในภพหน้าด้วยเทอญ

วัลลีย์ เอชอับดุลราฮิม

ทิพยมนต์

และ

วิธีทำสมาธิเบื้องต้น

ของ

พระสุทธิธรรมรังสี คัมภีรเมธาจารย์

(พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร)

วัดอโศการาม

จังหวัดสมุทรปราการ

คำนำ

หนังสือ "ทิพยมนต์" นี้ ได้เขียนขึ้นเป็นสายบรรทัดเครื่องจูงใจของผู้ปฏิบัติให้บรรลุถึงความบริสุทธิ์ เพราะมนต์หมวดนี้ย่อมได้ผลดีแก่ผู้ท่องบ่น และเป็นเรื่องในตัวของตัวเอง ธรรมดาคนที่เกิดมาย่อมอาศัยอยู่ในธาตุทั้ง ๖ ธาตุเหล่านั้นสะสมขึ้นด้วยการกระทำของตนเอง ดีบ้าง ชั่วบ้าง เมื่อเป็นธาตุนี้ ธาตุเหล่านั้นย่อมลงโทษแก่ผู้อาศัยอยู่ เปรียบเหมือนกับเด็ก มันเป็นสิ่งที่คอยรบกวนใจอยู่เสมอ ฉะนั้นการสวดมนต์ก็เท่ากับว่าเราเลี้ยงเด็ก บำรุงเด็กให้ได้รับความสมบูรณ์ เมื่อเด็กได้รับความสมบูรณ์เช่นนั้นแล้ว ผู้ใหญ่ย่อมได้รับความสะดวกสบาย ฉะนั้น,ถ้าใครเสกบ่นเท่ากับเราเลี้ยงเด็กแล้วด้วยอาหาร เรากล่อมเด็กแล้วด้วยเพลงอันไพเราะ คือ พุทธคุณ อำนาจพุทธคุณนี้อาจจะทำธาตุของตนให้บริสุทธิ์ขึ้นเป็นธาตุกายสิทธิ์ เหมือนแร่ธาตุที่มีอยู่ในโลกย่อมแล่นหรือดึงดูดถึงกันได้ทุกวินาที หรือเปรียบเหมือนสายไฟฟ้า ส่วนมนต์คาถาที่สวดเปรียบเหมือนกระแสไฟมุ่งไปทิศใดย่อมถึงที่นั้น ๆ อาจที่จะทำให้ดินฟ้าอากาศเป็นมงคล เพราะมนต์หมวดนี้เป็นมนต์กบิลฤๅษีปนอยู่ด้วยตามเรื่องที่เล่าไว้ดังนี้

ในอดีตกาล มีฤๅษีตนหนึ่งไปเจริญทิพยมนต์อยู่ในป่าสัก ณ ประเทศอินเดีย ตามตำนานเล่าไว้ว่า ในป่านั้นเป็นมหามงคล เช่นต้นไม้ทั้งหลายสับเปลี่ยนกันเกิดดอกออกผลอยู่ตลอดทุกฤดูกาล มีน้ำใสสะอาด สัตว์ตัวไหนเจ็บป่วยวิ่งผ่านเข้าไปได้กินน้ำในที่นั้น อาการป่วยนั้นจะสูญสิ้นไป ใบหญ้าและเถาวัลย์สดชื่นอยู่เป็นนิจ สัตว์ที่ดุร้ายและโหดร้ายเบียดเบียนกัน เมื่อเข้าไปผ่านในสถานที่นั้นก็ราวกับว่าเป็นเพื่อนเป็นมิตรกันเอง สัตว์ทั้งหลายก็อาศัยป่านั้นอยู่โดยความรื่นเริง กลิ่นโสโครกซากสัตว์ต่าง ๆ ที่ตายในที่นั้นไม่ปรากฏ ถ้าหากว่าความตายจะมาถึงตนก็ต้องดิ้นรนหนีไปตายที่อื่น ในที่นี้สมาชิกศากยสกุลวงศ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ไปตั้งเมืองหลวงในที่นั้น เรียกว่ากรุงกบิลพัสดุ ซึ่งยังเป็นบ้านเมืองมาจนบัดนี้ (แคว้นเนปาล)

นี่เกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งกบิลฤๅษี ได้ไปเจริญทิพยมนต์อยู่ในที่นั้น วิธีเจริญของฤๅษีตนนั้น วาระแรกเขาได้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ได้เจริญมนต์หมวดนี้อยู่ตลอด

๗ วัน วาระที่ ๒ เขาหันหน้าไปทางทิศอุดร วาระที่ ๓ เขาได้หันหน้าไปทางทิศใต้ วาระที่ ๔ เขาได้หันหน้าไปทางทิศตะวันตก วาระที่ ๕ เขาได้หันหน้าลงไปทางทิศใต้พื้นปถพี วาระที่ ๖ เขาได้ยกมือแหงนหน้าขึ้นไปในอากาศทำจิตให้สะอาด เอารัศมีของดวงดาวเป็นนิมิต วาระสุดท้ายที่ ๗ เขาได้เจริญอานาปานํปล่อยลมของเขาเองออกทุกทิศ โดยอำนาจแห่งกำลังจิตที่ประกอบด้วยพรหมวิหารทั้ง ๔ ที่เรียกว่าทิพยมนต์ ดังนี้ เล่ามานี้ตามเรื่องของชาวอินเดียเล่าให้ฟัง ต่อจากนั้นก็ให้นึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ด้วยคุณธรรมอันเลิศจนพระองค์สามารถจะเสกธาตุของพระองค์ให้บริสุทธิ์ยิ่งกว่าธาตุใด ๆ ทั้งหมดในโลก เช่น พระบรมธาตุอันเป็นธาตุกายสิทธิ์ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในผู้เคารพนับถือ ได้ทราบข่าวว่าเสด็จมาบ้าง เสด็จหนีบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอยู่มาก สิ่งเหล่านี้ก็สำเร็จมาจากดวงจิตอันบริสุทธิ์นั้นเอง เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้ว ธาตุทั้ง ๖ ก็พลอยบริสุทธิ์ไปด้วย เมื่อธาตุเหล่านี้เนื่องอยู่ด้วยโลกอาจจะทำให้โลกได้รับความชุ่มเย็นไปด้วยก็ได้ เพราะธาตุทั้งหมดย่อมเนื่องถึงกัน ถ้าพวกเราพุทธบริษัทตั้งใจประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น เชื่อแน่ว่าต้องได้รับผลดีตามจำนวนของปริมาณ ถ้าหากว่าจิตมิได้ฝึกหัดในทางนี้ มัวเมาแต่สะสมความชั่วใส่ตนแล้วจิตต้องเดือดร้อน อำนาจแห่งความร้อนของดวงจิตก็จะทำให้ธาตุในตัวทุกส่วนร้อนเป็นไฟไปด้วย ไฟเหล่านี้ก็จะต้องระบายไปในที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ความร้อนอันนี้เมื่อมีปริมาณมากขึ้น ก็จะจับกลุ่มกันขึ้นเป็นเครื่องสนับสนุนช่วยแสงอาทิตย์ให้แรงกล้า แล้วก็ทำอากาศธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม ให้วิบัติเปลี่ยนแปลงไปโดยอาการต่าง ๆ เช่นฤดูทั้ง ๓ ก็จักไม่คงที่ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ที่อาศัยอยู่ก็จะต้องวิบัติเดือดร้อนไปตามกัน ขั้นที่สุดของความชั่วก็จะทำให้โลกที่เราอาศัยอยู่นี้แตกสลายไป ที่เขาเรียกว่า ไฟประลัยกัลป์ ไหม้โลก คนเราไม่ได้นึกคิดจึงเหมาะให้ธรรมชาติเป็นเองเสียโดยมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มิใช่นักเหตุผล เพราะสิ่งทั้งหลายต้องมีเหตุจึงมีผล โลกที่ปรากฏอยู่ย่อมสำเร็จมาจากดวงจิตเป็นตัวเหตุ จิตดีโลกต้องดี จิตชั่วโลกต้องชั่ว

ฉะนั้นจึงได้เขียนแนวทางอบรมดวงจิตไว้ในหนังสือเล่มนี้ เพื่อสร้างความร่มเย็นเป็นสุขต่อไป

พระอาจารย์ลี

ทิพยมนต์

หมวด ๑

คำนมัสการพระบรมธาตุ พระอรหันตธาตุ

และพระพุทธรูป

(กราบพระพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ ๓ ครั้ง) แล้วว่า

"นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส"

(๓ จบ) แล้วว่า

"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ" (ไตรสรณคมน์โดยย่อ)

"รตฺตนตฺตเย ปมาเทน ทฺวารตเยน กตํ สพฺพํ อปราธํ ขมถ เม ภนฺเต" (คำขอขมาโทษพระรัตนตรัย)

"วนฺทามิ ภนฺเต เจติยํ สพฺพํ สพฺพตฺถฐาเน สุปติฏฺฐิตํ สารีรงฺกธาตุํ มหาโพธิ พุทฺธรูปํ สกฺการตฺถํ อหํ วนฺทามิ ธาตุโย อหํ วนฺทามิ สพฺพโส (ธาตุโส) อิจฺเจตํ รตฺตนตฺตยํ อหํ วนฺทามิ สพฺพทา

พุทฺธปูชา มหาเตชวนฺโต ธมฺมปูชา มหปฺปญฺโญ สงฺฆปูชา มหาโภคาวโห (พุทโธ โลเน อนุตฺตโร)

พุทฺธํ ชีวิตํ ยาวนิพฺพานํ สรณํ คจฺฉามิ

ธมฺมํ ชีวิตํ ยาวนิพฺพานํ สรณํ คจฺฉามิ

สงฺฆํ ชีวิตํ ยาวนิพฺพานํ สรณํ คจฺฉามิ

(กราบ ๓ ครั้ง)

จะเป็นมหามงคลแก่ท่านที่เคารพนับถือ

คาถาประจำองค์พระ

"อรหํ พุทโธ อิติปิ โส ภควา นมามิหํ"

(ให้ว่า ๓-๗ ครั้ง)

คาถานี้สวดประจำทุกคืนก่อนนอนยิ่งดี จะเป็นศิริมงคลแก่ท่านที่เคารพและนับถือในวัตถุนั้น ๆ

หมวด ๒

สวดมนต์ด้วยพระพุทธคุณตั้งธาตุทั้ง ๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)

หมวดธาตุลม ๓ ข้อ ดังนี้

(๑) วาโย จ พุทฺธคุณํ อรหํ พุทฺโธ อิติปิ โส ภควา นมามิหํ, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ.

(ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์-อรหํสมฺมมาสมฺพุทฺโธ-พระบริสุทธิคุณ)

(๒) วาโย จ ธมฺเมตํ อรหํ พุทฺโธ อิติปิ โส ภควา นมามิหํ, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิติ.

(ให้ระลึกถึงพระสารีบุตรผู้มีปัญญา-วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน-พระปัญญาคุณ)

(๓) วาโย จ สงฺฆานํ อรหํ พุทฺโธ อิติปิ โส ภควา นมามิหํ, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.

(ให้ระลึกถึงพระโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์ - สตฺถา เทวมนุสฺสานํ - พระกรุณาคุณ)

ธาตุปริสุทฺธานุภาเวน, สพฺพทุกฺขา สพฺพภยา สพฺพโรคา วิมุจฺจนฺติ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ, สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ, เมตฺตา กรุณา มุทิตา อุเปกฺขา สหคเตน เจตสา, จตุทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, สุขํ สุปติ สุขํ ปฏิพุชฺฌติ, น ปาปกํ สุปินํ ปสฺสติ มนุสฺสานํ ปิโย โหติ, อมนุสฺสานํ ปิโย โหติ, เทวตารกฺขนฺติ, นาสฺส อคฺคิ วา วิสํ วา สตฺถํ วา กมติ, ตุวฏํ จิตฺตํ สมาธิยติ, มุขวณฺโณ วิปฺปสีทติ, อสมฺมุโฬฺห (มุฬโห) กาลํ กโรติ, อุตฺตรึ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต พฺรหฺมโลกูปโค โหติ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ, อเวรํ อเวรา สุขชีวิโน, กตํ ปุญฺญผลํ มยฺหํ สพฺเพ ภาคี ภวนฺตุ เต ภวตุ,

สพฺพมงฺคลํ รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา สพฺพพุทฺธานุภาเวน สพฺพธมฺมานุภาเวน สพฺพสงฺฆานุ-
ภาเวน โสตฺถี โหนฺตุ นิรนฺตรํ อรหํ พุทฺโธ อิติปิ โส ภควา นมามิหํ.

วิธีเปลี่ยนธาตุเหมือนข้อต้นทั้งหมด

คือ ข้อ ๑ พุทธคุณ ข้อ ๒ ธรรมคุณ และข้อ ๓ สังฆคุณ ต่อไปนี้เป็นหมวดต่อจากธาตุลม

หมวดธาตุไฟ คือ

(๑) เตโช จ พุทฺธคุณํ ฯลฯ
(๒) เตโช จ ธมฺเมตํ ฯลฯ
(๓) เตโช จ สงฺฆานํ ฯลฯ

หมวดธาตุน้ำ คือ

(๑) อาโป จ พุทฺธคุณํ ฯลฯ
(๒) อาโป จ ธมฺเมตํ ฯลฯ
(๓) อาโป จ สงฺฆานํ ฯลฯ

หมวดธาตุดิน คือ

(๑) ปฐวี จ พุทฺธคุณํ ฯลฯ
(๒) ปฐวี จ ธมฺเมตํ ฯลฯ
(๓) ปฐวี จ สงฺฆานํ ฯลฯ

หมวดอากาศธาตุ คือ

(๑) อากาสา จ พุทฺธคุณํ ฯลฯ
(๒) อากาสา จ ธมฺเมตํ ฯลฯ
(๓) อากาสา จ สงฺฆานํ ฯลฯ

หมวดวิญญาณธาตุ คือ

(๑) วิญฺญาณญฺ จ พุทฺธคุณํ ฯลฯ
(๒) วิญฺญาณญฺ จ ธมฺเมตํ ฯลฯ
(๓) วิญฺญาณญฺ จ สงฺฆานํ ฯลฯ

ให้ผู้สนใจท่องในหมวดต้นให้แม่นยำ ส่วนธาตุที่ต่อมานั้นจะเข้าใจและจำง่าย เพราะเป็นเรื่องเดียวกัน เพียงแต่เปลี่ยนธาตุเท่านั้น ธาตุทั้ง ๖ หมวดนี้มีอยู่ในตัวของเราผู้สวดทุกคน เพราะฉะนั้นเวลาสวดให้นึกถึงธาตุนั้น ๆ ด้วย เช่น ลม-ส่วนที่พัดไปมามีลมหายใจเป็นต้น, ไฟ—ความอบอุ่น, น้ำ-มีอาการเหลว ๆ, ดิน-แข็ง อากาศ-ช่องว่าง, วิญญาณ-ความรู้, ดังนี้เป็นต้น การสวดจึงจะเป็นประโยชน์มาก.

หมวด ๓

วิธีภาวนา

มีข้อสำคัญอยู่ ๗ ข้อ คือ

๑. ให้ภาวนา พุท ลมเข้ายาว ๆ และ โธ ลมออกยาว ๆ ก่อน ๓ ครั้งหรือ ๗ ครั้ง (คำภาวนากับลมให้ยาวเท่ากัน)

๒. ให้รู้จักลมเข้าลมออกโดยชัดเจน

๓. ให้รู้จักสังเกตลมในเวลาเข้าออกว่ามีลักษณะอย่างไร สบายหรือไม่สบาย กว้างหรือแคบ ขัดหรือสะดวก ช้าหรือเร็ว สั้นหรือยาว ร้อนหรือเย็น ถ้าไม่สบายก็ให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขจนได้รับความสะดวกสบายเช่น เข้ายาวออกยาวไม่สบาย ให้เปลี่ยนเป็นเข้าสั้นออกสั้น เป็นต้น จนกว่าจะได้รับความสบายสะดวกดีแล้วให้กระจายลมที่สบายนั้นไปในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเช่นสูดลมเข้าไปที่ท้ายทอย ปล่อยลงในกระดูกสันหลังให้ตลอด ถ้าเป็นเพศชายให้ปล่อยไปตามขาขวาทะลุถึงปลายเท้า แล้วกระจายไปในอากาศ แล้วก็กลับมาสูดใหม่ ปล่อยเข้าไปในท้ายทอย ปล่อยลงไปในกระดูกสันหลัง ปล่อยไปตามขาซ้ายทะลุถึงปลายเท้า แล้วกระจายไปในอากาศแล้วก็กลับมาปล่อยตั้งแต่ท้ายทอยผ่านไหล่ทั้งสองถึงข้อศอก ข้อมือทะลุถึงปลายนิ้วกระจายไปในอากาศ แล้วก็ปล่อยลงคอหอยกระจายที่ขั้วปอดขั้วตับ กระจายเรื่อยลงมาจนถึงกระเพาะเบา กระเพาะหนัก แล้วก็สูดลมหายใจเข้าไปตรงกลางอก ทะลุไปจนถึงลำไส้กระจายลมสบายเหล่านี้ให้ทั่วถึงกันได้ จะได้รับความสะดวกสบายขึ้นมาก (ถ้าเป็นเพศหญิงให้กระจายลมทางซ้ายก่อน เพราะเพศหญิงและชายเส้นประสาทต่างกัน

๔. ให้รู้จักขยายลมออกเป็น ๔ แบบ คือ

๑. เข้ายาวออกยาว

๒. เข้าสั้นออกสั้น

๓. เข้าสั้นออกยาว

๔. เข้ายาวออกสั้น

แบบใดเป็นที่สบายให้เอาแบบนั้น หรือทำให้สบายได้ทุกแบบยิ่งดี เพราะตามสภาพของบุคคล ลมหายใจย่อมเปลี่ยนแปลงได้ทุกเวลา

๕. ให้รู้จักที่ตั้งของจิต ฐานไหนเป็นที่สบายของตัว ให้เลือกเอาฐานนั้น (คนที่เป็นโรคเส้นประสาทปวดศีรษะห้ามตั้งข้างบน ให้ตั้งอย่างสูงตั้งแต่คอหอยลงไป และห้ามสะกดจิตสะกดลม ให้ปล่อยตามสบาย แต่อย่าให้หนีไปจากวงของลม) ฐานเหล่านั้นได้แก่ ๑. ปลายจมูก ๒. กลางศีรษะ ๓. เพดาน ๔. คอหอย ๕. ลิ้นปี่ ๖. ศูนย์ (สะดือ) นี้เป็นฐานโดยย่อที่พักของลม

๖. ให้รู้จักขยายจิต คือ ทำความรู้สึกให้กว้างขวางออกไปให้ทั่วสรรพางค์กาย

๗. ให้รู้จักประสานลมและขยายจิตออกให้กว้างขวาง ให้รู้ส่วนต่าง ๆ ของลมซึ่งมีอยู่ในร่างกายนั้นก่อน แล้วจะได้รู้ในส่วนอื่นทั่ว ๆ ไปอีกมาก คือ ธรรมชาติลมมีหลายจำพวก ลมเดินในเส้นประสาท ลมเดินหุ้มเส้นประสาททั่ว ๆ ไป ลมกระจายออกจานเส้นประสาทแล่นแทรกแซงไปทั่วทุกขุมขน ลมให้โทษและให้คุณย่อมมีปนกันโดยธรรมชาติของมัน

ไหว้พระ สวดมนต์ ภาวนา ๓ อย่างนี้ต้องควบกันเสมอไป จึงจะเป็นหนทางชำระจิตใจของพุทธบริษัทให้บริบูรณ์โดยธรรม สมกับคำที่ว่า "สพฺพปาปสฺสอกรณํ" อย่าทำความชั่วให้รั่วไหลเข้ามาสู่กายวาจาใจ "กุสลสฺสูปสมฺปทา" จงทำความดีให้สมบูรณ์บริบูรณ์เทอญ หมายความว่ากายเราก็ได้ทำ คือ ไหว้พระในข้อต้น สวดมนต์ทางวาจาเราก็ได้พูดเช่นพุทธคุณเข้าธาตุภาวนาทางใจ เราก็ได้นึก เช่น พุทโธ เมื่อเป็นเช่นนี้เราจักมีจิตผ่องใสเข้าถึงหัวใจของศาสนาดังนี้.

ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกย่อมเป็นไปด้วยอำนาจจิตทั้งสิ้น ใจชั่วใช้อำนาจในทางที่ผิด จิตฝึกหัดแล้วด้วยดีย่อมมีอำนาจใช้ไปในทางที่ถูก ผูกใจคน ได้รับผลล้นค่า.

ธรรมคืออะไร ?

ธรรม ตามแนวทางของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงบอกไว้ให้พวกเราทราบกันมีอยู่ ๕ หมวด คือ

๑. ปทานธรรม ซึ่งเป็นของมีอยู่ประจำโลกทุกกาลสมัย พระองค์จะเกิดมาก็ตาม

ไม่เกิดมาก็ตาม ย่อมมีอยู่โดยธรรมชาติ คือ ธาติ ขันธ์ อายตนะ ทั้ง ๓ นี้ ย่อมมีอยู่ประจำโลก

๒. บัญญัติธรรม พระองค์พิจารณาแล้วตามความจริง จึงได้ทรงจำแนกออกเป็นส่วน ๆ ภาค ๆ เช่น ธาตุ ๖ ธาตุ ๑๘ หมวดหนึ่ง ขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณหมวดหนึ่ง อายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หมวดหนึ่ง พระองค์ทรงแยกออกโดยประเภทดังนี้ ชี้แจงว่าส่วนใดดีส่วนใดชั่วทรงแสดงไว้ให้เป็นหลัก สามหมวดนี้เป็นบัญญัติธรรม แต่เป็นของมีอยู่โดยธรรมชาติก่อนพุทธกาล พระองค์จะแสดงก็มี ไม่แสดงก็มี จะแต่งตั้งขึ้นมาก็มี ไม่แต่งตั้งขึ้นมาก็มีอยู่เช่นนี้ ลักษณะที่พระองค์ทรงแสดงไว้นั้นจึงจัดว่าเป็นส่วนบัญญัติตามที่มีอยู่

๓. ปริยัติธรรม ใครท่องจำรู้โดยอรรถก็ดีโดยพยัญชนะก็ดี รู้จักส่วนใดที่จะทำให้ ธาตุ ขันธ์ อายตนะบริสุทธิ์ ก็รู้ส่วนใดจะทำให้ธาตุขันธ์อายตนะเสื่อมโทรมเศร้าหมองประกอบไปด้วยทุกข์ก็ทราบ ส่วนนี้เรียกว่าปริยัติธรรม ใครรู้ได้ขั้นนี้ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ตื่นแต่ยังไม่ลืมตา.

๔. ปฏิบัติธรรม คือ เป็นผู้ปฏิบัติตัวให้ตรงตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เหล่านี้ ก็จะพ้นจากอาสวะทั้งปวง ได้รับแสงสว่างจากคุณธรรม คือวิชชาวิมุติ เป็นผู้ตื่นจากความหลับ ควรเรียกได้ว่าตื่นแล้วและลืมตา สามารถจะมองเห็นในจตุรทิศ โดยแจ่มแจ้งสว่างไสว เรียกว่า "ปญฺญาปชฺโชโต" หรือเรียกว่า "ปญฺญารตนํ"

๕. ปฏิเวธธรรม คือ ผลที่เกิดขึ้นแล้วในจิตของผู้ปฏิบัติ คือ ความพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ได้ขาดแล้วจากดวงจิต เข้าถึงธรรมชาติธาตุแท้ไม่แปรผันที่เรียกว่า อสังขตธรรม ไม่รู้จัก เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นคือ นิพพานเป็นอยู่โดยธรรมชาติ ใครจะปฏิบัติถึงก็มีอยู่โดยธรรมชาติ ใครปฏิบัติไม่ถึงก็มีอยู่โดยธรรมชาตินั้น คือ ฐิติธรรมส่วนสูงสุดของโลก

ธรรมทั้ง ๕ หมวดนี้ บางทีก็สมบูรณ์บริบูรณ์ ถ้าท่านผู้รู้มาบังเกิดขึ้นในโลก ถ้าผู้รู้ไม่มาบังเกิด ธรรมทั้งหลายก็มีอยู่ แต่ไม่มีความสมบูรณ์ สิ่งเหล่านั้นก็จะคลุกเคล้ากันอยู่โดยธรรมดา

ฉะนั้น การรู้และการถึงหมด ผู้ปฏิบัติจะต้องทำขึ้นโดยภาระตนเอง ก็รู้ได้ในตัวของผู้นั้นแล.

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าเรียบเรียงขึ้น เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในทางสมาธิภาวนา ตามที่ได้สังเกตปฏิบัติมา ที่จะให้ผลดีและสะดวกไม่ค่อยจะมีความหลงมาเจือปน ทั้งเป็นทางที่สั้นที่สบาย มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คือ อานาปานสติภาวนา ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญจนบรรลุเป็นผลดีมาแล้ว ในฉบับนี้ได้จัดออกเป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๒ นั้นให้ประโยชน์ในทางกายและทางใจ ส่วนตอนที่ ๑ มุ่งในทางจิตใจมากกว่า แต่ส่วนจิตใจที่จะเป็นไปได้โดยเรียบร้อย ก็ต้องอาศัยร่างกายอยู่บ้าง ฉะนั้นเห็นว่าแบบที่ ๒ นั้นจะได้รับประโยชน์จากร่างกาย จึงได้เขียนลงไว้เป็นหลักสูตร ขอท่านพุทธบริษัทอย่าได้สงสัยลังเลไป เอาอย่างโน้นอย่างนี้ให้ยุ่งไป ขอให้ตั้งใจจริง ๆ จับเอาลมหายใจเหล่านี้จนให้ถึงที่สุดแห่งลม ต่อจากนั้นก็จะเข้าสู่วิปัสสนาญาณ ก็จะลุล่วงเข้าถึงนามธรรมคือจิตเมื่อถึงที่สุด พุทธก็เกิด นั้นแลจะเป็นผู้เข้าถึงคุณธรรมที่แน่นอน คือปล่อยลมตามสภาพแห่งลม ปล่อยจิตตามสภาพแห่งจิต ผลประโยชน์ในการปฏิบัติก็จะเป็นที่สมหวังของท่านทีเดียว โดยไม่ต้องสงสัย จริงอยู่ธรรมดาจิตใจของคนเรา ถ้าไม่ดัดแปลงแก้ไขแล้ว ย่อมตกไปในอารมณ์ที่ทุกข์ที่ชั่ว ฉะนั้นผู้หวังความสุขให้แก่ตนที่มีหลักแหล่ง ก็ควรจะต้องหาธรรมะมาฝึกตน คนเราถ้าไม่มีธรรมะในใจ ไม่มีสมาธิเป็นที่อยู่แล้ว ก็เท่ากับคนที่ไม่มีบ้านอยู่ฉะนั้น ธรรมดาคนที่ไม่มีบ้านอยู่ย่อมได้รับความทุกข์ตลอดกาล แดด ลม ฝน และละอองธุลีต่าง ๆ ย่อมเปรอะเปื้อนบุคคลชนิดนั้น เพราะไม่มีเครื่องกั้นปิดบัง คนที่ฝึกหัดสมาธิก็เท่ากับสร้างบ้านให้ตนอยู่ ขณิกสมาธิ ก็เท่ากับบ้านที่มีหลังคามุงด้วยจาก อุปจารสมาธิ ก็เท่ากับบ้านที่มุงด้วยกระเบื้อง อัปปนาสมาธิ เท่ากับตึก เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าท่านมีทรัพย์ท่านก็จะเก็บไว้ได้อย่างปลอดภัย ทรัพย์เหล่านั้นก็มิได้บังคับใจท่านให้ไปนอนเฝ้านั่งเฝ้าทนทุกข์ต่าง ๆ เหมือนคนมีทรัพย์ที่ไม่มีบ้านเก็บ ต้องไปนอนตากแดดตากฝนเฝ้าทรัพย์อยู่กลางแจ้งฉะนั้น ถึงกระนั้นทรัพย์เหล่านั้นก็ยังไม่ได้รับความปลอดภัยแน่นหนา ในด้านพระศาสนาก็ฉันใด ใจที่ไม่มีสมาธิ ไปแสวงหาความดีแต่ทางอื่น ปล่อยจิตใจให้เที่ยวไปในสัญญาอารมณ์ต่าง ๆ

แม้จะเป็นอารมณ์ที่ดีก็ตาม ก็ยังไม่เชื่อว่าเป็นผู้ปลอดภัยอยู่นั่นเอง เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์มาก เช่น ทอง เพ็ชรนิลจินดาต่าง ๆ เมื่อน้อมนำมาประดับร่างกายแล้วเที่ยวเร่ร่อนไปในสถานที่ต่าง ๆ ย่อมไม่ปลอดภัย อาจจะถึงแก่ความตายด้วยทรัพย์ของตนเองนั้นก็ได้ นี้ฉันใด จิตใจของพุทธบริษัท เมื่อได้รับอบรมในทางภาวนา เพื่อสร้างความสงบขึ้นในตนแล้ว แม้ความดีที่ตนทำได้ก็เสื่อมง่าย เพราะยังไม่ได้เก็บเข้าฝังอยู่ในดวงใจของตนจริง ๆ ถ้าใครฝึกหัดปฏิบัติอบรมจิตใจของตนให้ได้รับความสงบระงับ ก็เท่ากับเก็บทรัพย์ของตนเข้าไว้ในตู้ ในหีบฉะนั้น เหตุนั้นคนเราโดยมากทำดีจึงไม่ได้รับผลดี เพราะปล่อยใจของตัวให้เป็นไปด้วยอำนาจแห่งอารมณ์ต่าง ๆ อารมณ์เหล่านั้นย่อมเป็นข้าศึกศัตรู บางครั้งอาจที่จะทำให้ความดีที่มีอยู่แล้วเสื่อมไปก็ได้ เปรียบเหมือนดอกไม้ที่กำลังบาน ถ้ามีลมและแมลงต่าง ๆ มารบกวนเข้าแล้ว อาจจะไม่มีโอกาสเกิดลูกเกิดผลขึ้นได้ ดอกไม้นั้นได้แก่มรรคจิต (จิตสงบ) ส่วนผลไม้นั้นได้แก่ผลจิต (ความสุข) เมื่อมีมรรคจิต ผลจิตประจำใจของตัวอยู่อย่างนี้ ก็มีโอกาสจะได้รับความดี ซึ่งพุทธบริษัททั้งหลายปรารถนาอยู่ คือ สารธรรม ความดีอย่างอื่นนั้นก็เปรียบเหมือน ยอดไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ต้นไม้ ถ้าเราไม่ได้อบรมในทางจิตใจ เราก็จะได้รับความดีเสมอส่วนภายนอกเท่านั้น หากภายในจิตเป็นของบริสุทธิ์ดีภายนอกก็ย่อมดีไปตามกันหมด เช่นมือเราสะอาด เมื่อเราจับสิ่งใด ของเหล่านั้นก็ไม่เลอะแต่ถ้ามือเราสกปรก แม้จะไปจับผ้าที่สะอาด ผ้านั้นก็พลอยให้เสียไป ด้วยอำนาจแห่งความเปื้อนเปรอะของมือฉะนั้น เมื่อจิตเศร้าหมองเสียอย่างเดียว มันเศร้าหมองไปหมดทั้งสิ้น แม้ทำความดี ความดีนั้นก็ยังเศร้าหมองอยู่ เพราะอำนาจสูงสุดในโลกที่จะดี จะชั่ว จะสุข จะทุกข์ ทั้งมวลมันสำเร็จอยู่ที่จิตใจอันเดียวเท่านั้น จิตใจนี้เท่ากับพระเจ้าองค์หนึ่ง ทุกข์ สุข ดีชั่ว ล้วนสำเร็จมาจากดวงจิตทั้งสิ้น ควรจะสมมุติเรียกได้ว่าพระเจ้าสร้างโลกได้องค์หนึ่งเหมือนกัน เพราะโลกจะตั้งอยู่ได้ด้วยสันติสุข ก็ด้วยอำนาจแห่งจิตใจนี้เอง โลกที่จะอันตรธานสูญไปก็ด้วยอำนาจจิตใจนี้เอง ฉะนั้นจึงควรที่จะอบรมส่วนสำคัญของโลกทั่ว ๆ ไป คือจิตให้เป็นสมาธิ เพื่อให้เป็นหลักทรัพย์ไว้ในใจ คือ สมาธิ อันเป็นเครื่องสะสมไว้ซึ่งธาตุต่าง ๆ ที่เรียกว่า กุศลธาตุ คือความดี เมื่อธาตุทั้งหลายเหล่านี้ได้ผสมกันถูกส่วนดีแล้ว ก็จะเป็นกำลังของท่าน เพื่อเป็นเครื่องทำลายซึ่งข้าศึกศัตรูต่าง ๆ กล่าวคือ กิเลส

และบาปธรรมทั้งปวง ท่านมีปัญญาที่ได้ศึกษาไว้แล้ว ฉลาดรอบรู้ในทางโลกและทางธรรม ในทางดีและทางชั่ว ปัญญาของท่านเหล่านั้นก็เท่ากับดินระเบิด แต่ท่านมิได้อัดเข้าไปในลูกกระสุนคือ สมาธิจิต ดินระเบิดของท่านนั้นเก็บไว้นานมันจะชื้น และขึ้นราไป ถ้าท่านเผลอ ไฟร่วงใส่ คือ ราคะ โทสะ โมหะ ครอบงำแล้วขณะใด มันก็จะไหม้ดินระเบิดของท่าน แล้วมันก็จะลามถึงตัวท่านนั่นเอง ฉะนั้นให้รีบอัดเข้าไว้ ในลูกกระสุนหรือลูกระเบิดนั้นเสีย ถึงคราวข้าศึกศัตรูมารุกรานเข้าเมื่อไร ก็จะวางหรือยิงซึ่งระเบิดเหล่านั้นเพื่อสังหารศัตรู คือ ความชั่ว ได้ในทันที

ผู้ฝึกหัดสมาธิย่อมได้ที่พึ่งของตน สมาธิเปรียบเหมือนบ้อมหรือหลุมเพลาะ ปัญญาเปรียบเหมือนอาวุธ ทำสมาธิเปรียบเหมือนอัดดินเข้าในกระสุน หรือฝังตัวอยู่ในบ้อม ฉะนั้นสมาธินี้เป็นสิ่งสำคัญและมีคุณานิสงส์มากทีเดียว ศีลอันเป็นเบื้องต้นแห่งมรรคก็ไม่ค่อยจะยากเท่าไรนัก ปัญญาอันเป็นเบื้องปลายแห่งมรรคก็ไม่ค่อยจะยากเท่าไรนัก ส่วนสมาธิอันเป็นท่ามกลางแห่งมรรคต้องพยายามหน่อย เพราะเป็นการบังคับปรับปรุงกันในด้านจิตใจจริงอยู่การทำสมาธินั้น เปรียบเหมือนปักเสาสะพานกลางน้ำ ย่อมเป็นสิ่งลำบาก แต่เมื่อปักลงได้แล้วย่อมเป็นประโยชน์แก่ศีลและปัญญา ศีลนั้นเหมือนปักเสาสะพานในฝั่งนี้ ปัญญาเหมือนปักเสาสะพานข้างฝั่งโน้น แต่ถ้าเสากลางคือ "สมาธิ" ท่านไม่ปักแล้ว ท่านจะทอดสะพานข้ามแม่น้ำคือ โอฆะสงสารไปได้อย่างไร

พุทธบริษัททั้ง ๔ ผู้จะเข้าถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยถูกต้องแล้ว มีหนทางช่องเดียวเท่านั้น คือ ภาวนา เมื่อภาวนาจนจิตสงบเป็นสมาธิได้แล้ว ย่อมเกิดปัญญา ปัญญาในที่นี้ไม่ใช่ปัญญาธรรมดา ปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะในการทำจิต เช่น ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวขยญาณ, ญาณทั้ง ๓ นี้ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติในทาง จิตใจ เรียกว่า ญาณจักขุ คือ ตาใจ ส่วนพุทธบริษัทเหล่าใด ที่ยังศึกษาอยู่ในทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ระคนกันอยู่ก็เท่ากับศึกษาวิชาอยู่กับพวกครูทั้งหก ยังไม่สามารถที่จะรู้แจ้งเห็นจริงได้ ดังพระพุทธเจ้าที่ไปเรียนวิชาอยู่กับพวกครูทั้งหก ก็ไม่สามารถจะ

ตรัสรู้ธรรมได้ พระองค์จึงได้หวลมาระลึกในทางจิตใจ ได้ดำเนินปฏิบัติไปด้วยพระองค์เอง ด้วยการตั้งสติกำหนดอานาปาฯ เป็นเบื้องต้นจนได้บรรลุถึงที่สุด พุทธบริษัททั้งหลายเมื่อยังแสวงหาวิชาอยู่ในทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็เท่ากับศึกษาวิชาอยู่กับพวกครูทั้งหกฉะนั้น ตราบใดมาตั้งใจระลึกถึงลมหายใจของตน ซึ่งมีปรากฏอยู่ทุกรูปนาม จนกว่าจิตสงบลงเป็นสมาธิ นั่นแลจะมีโอกาสพบของจริง คือ พุทธะ คนบางพวกยังเข้าใจไปต่าง ๆ อยู่ เช่นเข้าใจว่า สมาธิไม่ต้องทำปัญญาเลยทีเดียว เรียกว่าปัญญาวิมุติ การเข้าใจเช่นนี้ไม่ถูก ความจริงปัญญาวิมุติกับเจโตวิมุติ สองประการนี้ย่อมมีสมาธิเป็นรากฐานจึงจะเป็นได้ ต่างกันแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้น คือ ลักษณะของปัญญาวิมุตตินั้น ครั้งแรกต้องมีการไตร่ตรองพินิจพิจารณาเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ เสียก่อนจิตจึงค่อยสงบ เมื่อจิตสงบแล้วเกิดวิปัสสนาญาณขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง จนรู้แจ้งเห็นจริงใน สัจจธรรมทั้ง ๔ นี้ เป็นลักษณะของปัญญาวิมุตติ ส่วนเจโตวิมุตตินั้นไม่ต้องมีการพินิจพิจารณาเท่าไรนัก เป็นแต่ข่มจิตให้สงบลงไปฝ่ายเดียว จนกว่าเป็นอัปปนาสมาธิวิปัสสนาญาณก็จะบังเกิดขึ้นในที่นั้น และได้รู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง ที่เรียกว่าเจโตวิมุตติ คือ ได้เจริญสมาธิก่อนแล้วจึงค่อยเกิดปัญญาภายหลัง วิมุติทั้ง ๒ มีความหมายต่างกันดังนี้ ปัญญาอันใดที่พุทธบริษัทได้ศึกษาเล่าเรียนรอบรู้ในพุทธวจนะพร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะโดยสมบูรณ์แล้ว ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้อันกว้างขวาง สามารถที่จะชี้แจงอรรถาธิบายในข้ออรรถข้อธรรมได้ โดยเรียบร้อยชัดเจน แต่ไม่บำเพ็ญสมาธิให้เกิดมีขึ้นในตน ก็เปรียบประหนึ่งบุคคลที่ขับขี่เครื่องบินไปในอากาศ สามารถจะมองเห็นเมฆ และเดือนดาวได้โดยชัดเจน แต่เครื่องบินที่ตนขับขี่อยู่นั้น ได้เที่ยวเร่ร่อนไปบนอากาศจนลืมสนามที่จะร่อนลง ก็น่าจะลำบากหนักใจอยู่ ถ้าร่อนขึ้นไปข้างบนก็จะหมดอากาศหายใจ มัวแต่เร่ไปร่อนมาอยู่น้ำมันอันเป็นเชื้อเพลิงก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด ก็จะเผ่นลงมา ด้วยอำนาจแห่งความหมดกำลังของตนเผ่นลงมาในเขา เผ่นลงมาในป่า เผ่นลงในทะเล ซึ่งไม่ใช่สนามบินย่อมได้รับโทษ เช่น คนบางพวกที่มีความรู้สูงแต่มีความประพฤติเหมือนคนป่าคนดง คนเขาคนทะเลซึ่งเป็นชาวประมงอย่างนี้ก็มี นี่ก็เพราะว่าเพลินอยู่บนอากาศ นักปราชญ์บัณฑิตผู้คิด

อยู่ในความรู้ ความคิดความเห็นว่าเป็นของสูงอยู่แล้ว ไม่ก่อสร้างบำเพ็ญสมาธิให้เกิดขึ้น ถือเสียว่าสมาธิเป็นคั่นต่ำควรเจริญปัญญาวิมุตติทีเดียว ย่อมจะได้รับโทษเหมือนคนขับขี่เครื่องบินที่ร่อนอยู่ในอากาศไม่แลเห็นสนามฉะนั้น ผู้บำเพ็ญก็จะถึงวิมุติอันปลอดภัย อีกในหนึ่งเช่นเดียวกับคนเดินทางย่อมเดินขาเดียวไม่ได้ฉะนั้น แต่จะหนักไปในทางใดก็สุดแท้แต่นิสัยวาสนาของบุคคลผู้นั้นต่างหาก ฉะนั้นพุทธบริษัทควรที่จะบำเพ็ญในศีลสมาธิ และปัญญาให้ครบถ้วน จึงจะเป็นผู้สมบูรณ์ในการนับถือพระพุทธศาสนา มิฉะนั้นจะเรียกว่าเป็นผู้รู้ในอริยสัจจ์ ๔ ได้อย่างไร เช่น มรรค ก็ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา จึงจะเรียกว่ามรรคสัจจ์ เมื่อไม่ทำให้เกิดขึ้นในตนย่อมไม่รู้ เมื่อไม่รู้จะละได้อย่างไร โดยมากธรรมดาคนเรามักชอบแต่ผลไม่ชอบเหตุ เช่น ต้องการแต่ความดีความบริสุทธิ์แต่เหตุแห่งความดีความบริสุทธิ์ไม่ทำให้สมบูรณ์ ก็ย่อมจนกันอยู่เรื่อยไป ตัวอย่างในทางโลก คนที่ชอบเงินแต่ไม่ชอบทำงาน คนเช่นนั้นจะเป็นพลเมืองที่ดีมีทรัพย์ได้ที่ไหน เมื่อความจนบังคับเข้าแล้วย่อมทำทุจริตโจรกรรมได้ฉันใด พุทธบริษัทไม่ชอบเหตุแต่มุ่งผล ก็ย่อมจนอยู่ร่ำไปเช่นนั้น เมื่อใจจนแล้วย่อมแสวงหาความดีในทางอื่น เช่น โลภ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขซึ่งเป็นอามิสอยู่ในโลก มันย่อมเป็นไปทั้งที่รู้ ๆ นั่นแหละ นี่ก็เพราะไม่รู้จริง ๆ รู้ไม่จริงก็คือทำไม่จริงนั่นเอง มรรคสัจจ์ซึ่งเป็นของจริงนั้นย่อมมีอยู่ตามธรรมดา ศีลก็มีจริง สมาธิมีจริง ปัญญามีจริง วิมุติก็มีจริง แต่คนเราไม่จริงจึงไม่เห็นของจริง บำเพ็ญศีลก็ไม่จริง ทำสมาธิก็ไม่จริง ปัญญาก็ไม่จริง เมื่อเราทำไม่จริงก็ไม่ได้ของจริงจะได้ก็ของเทียมของปลอมกันเท่านั้น เมื่อใช้ของเทียมของปลอมย่อมได้รับโทษ ฉะนั้นพวกเราควรที่จะต้องแสดงความจริงให้ปรากฏขึ้นในใจของตนเอง เมื่อความจริงปรากฏก็จะได้ดื่มรสของธรรม รสของธรรมย่อนชนะรสของโลกทั้งหมด ฉะนั้นจึงได้เรียบเรียง อานาปานสติ ๒ แบบนี้เพื่อเป็นแนวทางต่อไป

สวัสดี

พระสุทธิธรรมรังสี คัมภีรเมธาจารย์

(พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร)

วัดอโศการาม

จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีทำสมาธิเบื้องต้น

ต่อไปนี้จะอรรถา อธิบายข้อปฏิบัติในทางสมาธิภาวนาว่าจะต้องทำกันอย่างไร ก่อนที่จะทำกิจเบื้องต้นนั้น ให้นั่งคุกเข่าประนมมือด้วยความตั้งใจ นอบน้อมถึงพระรัตนตรัย แล้วเปล่งวาจาดังต่อไปนี้

อรหัง สัมมาสัมพุทโธ ภควา, พุทธัง ภควันตัง อภิวาเทมิ (กราบลงหนหนึ่ง นี้ไหว้พระพุทธ)

สวากขาโต ภควตา ธัมโม, ธัมมัง นมัสสามิ (กราบลงหนหนึ่ง นี้ไหว้พระธรรม)

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ, สังฆัง นมามิ (กราบลงหนหนึ่ง นี้ไหว้พระสงฆ์)

ลำดับนี้ตั้งใจปฏิบัติบูชาด้วย กาย วาจา ใจ กล่าวคำนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมา สัมพุทธัสสะ (๓ หน) แล้วปฏิญาณตนถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกของตน ที่เรียกว่าพระไตรสรณาคมน์ ว่าตามบาลีดังนี้

พุทธัง สรณัง คัจฉามิ
ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ
สังฆัง สรณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ
ตติยัมปิ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ
ตติยัมปิ ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ
ตติยัมปิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ

ต่อนั้นให้อธิษฐานใจถึงพระไตรสรณาคมน์ให้มั่นก่อนว่า ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้า องค์อรหันต์ผู้ละกิเลสขาดจากสันดาน กับพระธรรมเจ้า กล่าวคือคำสอนของพระองค์ที่เป็นปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิบัติเวธธรรม กับพระสังฆเจ้า กล่าวคือ พระโสดาบัน พระสกิทาคา พระอนาคามี พระอรหัตต์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกนับถือของข้าพเจ้าตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ตราบเท่าชีวิตของข้าพเจ้านี้แล

พุทธัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ
ธัมมัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ
สังฆัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ

ต่อจากนั้นให้เจตนาวิรัติละเว้นในส่วนองค์ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ หรือศีล ๒๒๗ ตามภูมิของตนที่ตนจะสามารถรักษาได้ แล้วว่าคำสมาทานรวมลงในที่แห่งเดียวกันอีก ว่า

๑. อิมานิ ปัญจสิกขาปทานิ สมาทิยามิ (ให้ว่า ๓ หน นี้สำหรับศีล ๕) แปลว่าข้าพเจ้าสมาทานเอาสิกขาบททั้งหลาย ๕ คือ ปาณา ฯ ไม่ฆ่าสัตว์, อทินนา ฯ ไม่ลักทรัพย์, กาเม ฯ ไม่ประพฤติในกาม, มุสา ฯ ไม่กล่าวคำเท็จ, สุรา ฯ ไม่ดื่มสุราเมรัย (เป็น ๕ ข้อ)

๒. อิมานิ อัฏฐสิกขาปทานิ สมาธิยามิ (ให้ว่า ๓ หน นี้สำหรับศีล ๘) แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานเอาซึ่งสิกขาบททั้งหลาย ๘ คือ ปาณา ฯ ไม่ฆ่าสัตว์, อทินนา ฯ ไม่ลักทรัพย์, อพรหมจริยา ฯ ไม่ประพฤติร่วมสังวาสกับหญิงชายทั้งปวง, มุสา ฯ ไม่พูดเท็จ, สุรา ฯ ไม่ดื่มสุราเมรัย วิกาลโภ ฯ ไม่กินอาหารในเวลาตกบ่ายไปแล้ว, นัจจคีมาลา ฯ ไม่ดูการเล่นและตกแต่งประดับประดาอัตภาพร่างกายเพื่อความสวยงามต่าง ๆ, อุจจา ฯ ไม่นั่งนอนบนเตียงตั่งที่สูงเกินประมาณ และฟูกเบาะที่ยัดด้วยนุ่นและสำลี (เป็น ๘ ข้อ)

๓. อิมานิ ทสสิกขาปทานิ สมาทิยามิ (ให้ว่า ๓ หน นี้สำหรับศีล ๑๐) แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานเอาซึ่งสิกขาทั้งหลาย ๑๐ คือ ปาณา ฯ อทินนา ฯ อพรหมจริยา ฯ

มุสา ฯ สุรา ฯ วิกาลโภ ฯ นัจจคี ฯ มาลา ฯ อุจจา ฯ ชาตรู ฯ ไม่ให้รับเงินทองใช้สอยด้วยตนเอง (เป็น ๑๐ ข้อ)

๔. ศีล ๒๒๗ ให้ว่าดังนี้

ปาริสุทโธ อหัง ภันเต ปาริสุทโธติ มัง พุทโธ ธาเรตุ

ปาริสุทโธ อหัง ภันเต ปาริสุทโธติ มัง ธัมโม ธาเรตุ

ปาริสุทโธ อหัง ภันเต ปาริสุทโธติ มัง สังโฆ ธาเรตุ

เมื่อทำความบริสุทธิ์ของตนด้วยกาย วาจา ใจ ต่อคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แล้วกราบลง ๓ หน แล้วจึงค่อยนั่งราบลง ประณมมือไหว้ทำใจให้เที่ยง แล้วเจริญพรหมวิหาร ๔ ถ้าแผ่ไม่เจาะจงเรียกว่า อัปปมัญญา พรหมวิหาร ว่าโดยคำบาลีย่อ ๆ ให้สะดวกแก่ผู้จำยากก่อนดังนี้

เมตตา คือจิตคิดเมตตารักใคร่ ปรารถนาให้ตนและสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขทั่วหน้ากัน

กรุณา คือจิตคิดกรุณา เอ็นดู สงสารตนและคนอื่น

มุทิตา คือจิตอ่อนน้อม พลอยยินดีในกุศลของตนและคนอื่น

อุเปกขา คือจิตคิดวางเฉย ในสิ่งที่ควรปล่อยวาง

ต่อนี้ให้นั่งขัดสมาธิ เอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติให้มั่นอย่าฟั่นเฟือน ประนมมือไหว้แล้วระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์แต่ในใจว่า พุทโธ เม นาโถ พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า ธัมโม เม นาโถ พระธรรมเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า สังโฆ เม นาโถ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า แล้วว่าซ้ำอีกว่า พุทโธ ๆ ธัมโม ๆ สังโฆ ๆ แล้วปล่อยมือลงข้างหน้าบริกรรมภาวนาแต่คำเดียวว่า พุทโธ ๓ หน ต่อจากนี้ให้นึกถึงลมเข้าออก คือให้นับลมเป็นคู่ ๆ ดังนี้ พุท ลมออก โธ ลมเข้า อย่างนี้ไปจนถึง ๑๐ ครั้งแล้ว ให้ตั้งต้นใหม่อีกดังนี้ คือ ลมเข้า พุทโธ หนหนึ่ง ลมออก พุทโธ หนหนึ่ง ภาวนาอย่างนี้ไปจนถึง ๗ หน แล้วให้ตั้งต้นใหม่อีกดังนี้คือ ลม

เข้าลมออกให้ภาวนา พุทโธ หนหนึ่ง ทำอย่างนี้ไปจนถึง ๕ หนแล้ว ให้ตั้งต้นใหม่อีกดังนี้คือ ลมเข้าลมออกหนหนึ่ง ให้ภาวนา พุทโธ ๓ คำ ทำอย่างนี้ไปจนครบ ๓ วาระของลมเข้าและลมออก ต่อนั้นให้บริกรรมแต่ พุทโธ คำเดียว ไม่ต้องนับลมอีกต่อไป ปล่อยลมตามสบายทำใจให้นิ่ง ๆ ไว้ที่ลมหายใจเข้าออกที่มีในช่องจมูก เมื่อลมออกอย่าส่งจิตออกตามลม เมื่อลมเข้าอย่าส่งจิตเข้าตามลม ทำความรู้สึกอย่างกว้างขวางเบิกบาน แต่อย่าสะกดจิตให้มากเกินไป ให้ทำใจสบาย ๆ เหมือนเราหายใจออกไปในอากาศโปร่งฉะนั้น ทำจิตให้นิ่งอยู่เหมือนเสาที่ปักไว้ในริมฝั่งทะเล น้ำทะเลขึ้นเสาก็ไม่ขึ้นตาม น้ำทะเลลงเสาก็ไม่ลงตาม เมื่อทำจิตนิ่งสงบได้ในคั่นนี้แล้วให้หยุดคำภาวนา พุทโธ นั้นเสีย กำหนดความรู้สึกไว้เฉพาะลมหายใจ แล้วค่อยขยับจิตเลื่อนเข้าไปตามกองลม คือ กองลมที่สำคัญอันจะทำให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ทิพพจักขุ ตาทิพย์, ทิพพโสต หูทิพย์, เจโตปริยญาณ รู้ใจคนอื่น ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติได้, จุตูปปาตญาณ รู้จักความเกิดตายแห่งสัตว์ต่าง ๆ นานาธาตุวิชชา วิชาความรู้ในเรื่องของธาตุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องถึงอัตตภาพร่างกาย อันจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ธาตุเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นจากฐานของลมหายใจฐานที่ ๑ ให้ตั้งจิตไว้ที่จมูก แล้วค่อยเลื่อนไปกลางหน้าผากอันเป็นฐานที่ ๒ ทำความรู้สึกอย่างกว้างขวาง ทำจิตให้นิ่งไว้ที่หน้าผากแล้วกลับมาที่จมูก ให้เพ่งขึ้นเพ่งลงในระหว่างจมูกกับหน้าผาก รวบกับคนขึ้นบนภูเขาฉะนั้น ทำให้ได้สัก ๗ เที่ยว แล้วก็นิ่งไว้ที่หน้าผาก อย่าให้จิตลงมาที่จมูกอีก ต่อนั้นให้ตามเข้าในฐานที่ ๓ คือกลางกระหม่อมข้างนอก แล้วหยุดอยู่กลางกระหม่อม ทำความรู้สึกอย่างกว้างขวาง สูดลมในอากาศเข้าไปในศีรษะ กระจายลมครู่หนึ่ง จึงกลับลงมาที่หน้าผาก กลับไปกลับมาในระหว่างหน้าผากกับกลางกระหม่อมอยู่เช่นนี้สัก ๑ เที่ยวแล้วก็นิ่งอยู่กลางกระหม่อม ตามเข้าไปในฐานที่ ๔ อีก คือลงในสมองที่กลางกระโหลกศีรษะ ให้นิ่งอยู่สักครู่หนึ่ง จึงเลื่อนจิตให้ออกไปที่กลางกระหม่อมข้างนอก กลับไปกลับมาติดต่อกัน ในระหว่างกลางสมองกับกลางกระหม่อมข้างนอก แล้วก็นิ่งอยู่ที่สมอง ทำความรู้สึกให้กว้างขวาง กระจายลมอันละเอียดจากสมองให้ลงไปเบื้องต่ำ เมื่อทำจิตมาถึงตอนนี้แล้วบางทีจะเกิดนิมิตของลมขึ้นเป็นต้นว่า รู้สึกขึ้นในศีรษะแลเห็นหรือ

รู้สึกให้เสียว ๆ ให้เย็น ๆ ร้อน ๆ ให้เป็นไอเป็นหมอกสลัว ๆ ขึ้น บางทีก็มองเห็นกระโหลกศีรษะของตัวเอง ถึงอย่างนั้นก็อย่าให้มีความหวั่นไหวไปตามนิมิตที่ปรากฏ ถ้าเราไม่ปรารถนาที่จะให้เป็นเช่นนั้น ก็สูดลมหายใจเข้าไปยาว ๆ ถึงหัวอก นิมิตเหล่านั้นก็จะหายไปทันที เมื่อเห็นนิมิตอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งสติรู้อยู่ที่นิมิต แต่ให้เอานิมิตเดียว สุดแท้แต่นิมิตอันใดเป็นที่สบาย เมื่อจับนิมิตได้แล้วให้ขยายนิมิตนั้นออกไปให้โตเท่าศีรษะ นิมิตที่ขาวสว่างนั้นมีประโยชน์แก่กายแก่ใจ คือเป็นลมบริสุทธิ์สะอาด ลมบริสุทธิ์สะอาดนี้ย่อมเป็นเครื่องฟอกโลหิตในร่างกายของท่านได้เป็นอย่างดี สามารถจะบรรเทาหรือกำจัดทุกขเวทนาในร่างกายได้ เมื่อทำได้เท่าศีรษะของตนแล้ว ให้เลื่อนลงไปตั้งไว้ในฐานที่ ๕ คือทรวงอก แล้วนึกเอานิมิตแห่งลมไปตั้งไว้ขยายออกให้เต็มทรวงอก ทำลมอันนั้นให้ขาวให้สว่าง กระจายลมกระจายแสงสว่างไปทั่วขุมขนจนกว่าจะมองเห็นส่วนต่าง ๆ ของร่างกายปรากฏเป็นภาพขึ้นมาเอง ถ้าไม่ต้องการภาพอันนั้นก็ให้สูดลมหายใจยาว ๆ เสีย ๒-๓ ครั้ง ภาพนั้นก็จะหายไปทันที แล้วกระทำจิตให้นิ่งอยู่โดยกว้างขวาง แม้จะมีนิมิตอะไรผ่านมาในรัศมีแห่งลมอย่าเพิ่งไปจับเอา อย่าทำจิตหวั่นไหวไปตามนิมิต ประคองจิตไว้ให้ดี ทำจิตให้เป็นหนึ่ง พยายามตั้งจิตไว้ในอารมณ์อันเดียว คือลมหายใจอันละเอียด ขยายลมอันละเอียดนั้นให้กว้างขวางออกไปทั่วสรรพางค์-กาย เมื่อทำจิตถึงตอนนี้จะค่อยเกิดวิชาความรู้ขึ้นตามลำดับ กายของเราก็จะเบาเหมือนปุยนุ่น ใจก็จะอิ่มเอิบนิ่มนวลวิเวกสงัด ได้รับความสุขกายสบายจิตเป็นอย่างยิ่ง เมื่อต้องการวิชาความรู้แล้ว ให้ทำอย่างนี้จนกว่าจะชำนาญในการเข้า ในการออก ในการตั้งอยู่ เมื่อทำได้อย่างนี้แล้ว นิมิตของลมคือ แสงสว่างขาว ๆ เป็นก้อนเป็นกลุ่มเหล่านั้นจะทำเมื่อไรก็เกิดได้ เมื่อต้องการวิชาความรู้ต่าง ๆ ก็ให้ทำจิตนิ่ง วางอารมณ์ทั้งหมดให้เหลืออยู่แต่ความสว่างความว่างอย่างเดียว เมื่อประสงค์สิ่งใดในส่วนวิชาความรู้ภายในและภายนอก ตนเองและผู้อื่นก็ให้นึกขึ้นในใจ ครั้งหนึ่งหรือสองครั้งก็จะเกิดความรู้หรือนิมิตเป็นภาพปรากฏขึ้นทันทีเรียกว่า มโนภาพ ถ้าจะให้ดีและชำนาญในสิ่งเหล่านี้ให้ศึกษากับท่านผู้เคยปฏิบัติในทางนี้จะดีมาก เพราะวิชาตอนนี้เป็นวิชาที่เกิดขึ้นจาก

สมาธิอย่างเดียวเท่านั้น วิชาในเรื่องสมาธินั้นมีอยู่ ๒ แผนกคือ เป็นไปกับด้วยโลกีย์อย่างหนึ่ง เป็นไปกับด้วยโลกุตรอย่างหนึ่ง วิชาโลกีย์ คือติดความรู้ความเห็นของตนเองนี้หนึ่ง ติดสิ่งทั้งหลายที่มาปรากฏให้เรารู้เราเห็นนี้อย่างหนึ่ง วิชาก็ดี สิ่งที่ให้เรารู้เราเห็นด้วยอำนาจแห่งวิชาก็ดี เป็นของจริงและของไม่จริงเจือปนอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น แต่ของจริงในที่นี้เป็นส่วนสังขารธรรมทั้งสิ้น ขึ้นชื่อว่าสังขารแล้วย่อมไม่เที่ยงไม่มั่นคงถาวร ฉะนั้นเมื่อต้องการโลกุตรต่อไป ให้รวมสิ่งที่เรารู้เราเห็นทั้งหมดเข้ามาเป็นจุดอันเดียว คือเอกัคคตารมณ์ ให้เห็นเป็นสภาพอันเดียวกันทั้งหมด เอาวิชาความรู้ทั้งหลายเหล่านั้นเข้ามารวมอยู่ในจุดอันนั้น จนรู้แจ้งเห็นจริงว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เกิดขึ้น แล้วย่อมดับไปเป็นธรรมดา แล้วอย่ายึดถือในสิ่งที่รู้ที่เห็นมาเป็นของ ๆ ตน อย่ายึดความรู้ความเห็นที่เกิดจากตนมาเป็นของ ๆ ตน ให้ปล่อยวางไปเสียตามสภาพ ถ้าไปยึดอารมณ์ก็เท่ากับยึดทุกข์ ยึดความรู้ของตนจะเกิดเป็นเหตุแห่งทุกข์คือสมุทัย ฉะนั้นจิตที่นิ่งเป็นสมาธิแล้วเกิดวิชา ๆ นั้นเป็นมรรค สิ่งที่ให้เรารู้ต่าง ๆ ที่ผ่านไปผ่านมาเป็นทุกข์ จิตเราอย่าเข้าไปยึดเอาวิชา อย่าเข้าไปยึดเอาอารมณ์ที่มาแสดงให้เรารู้ ปล่อยวางไปตามสภาพทำจิตให้สบาย ๆ ไม่ยึดจิตไม่สมมุติจิตของตนเองว่า เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้ายังสมมุติตนเองอยู่ตราบใดก็เป็นอวิชชาอยู่ตราบนั้น เมื่อรู้ได้โดยอาการอย่างนี้ ก็จะกลายเป็นโลกุตรขึ้นในตน จะเป็นบุญกุศลอย่างประเสริฐสูงสุด ในฐานะที่เป็นมนุษย์พุทธบริษัทพระพุทธเจ้า ถ้าจะสรุปให้สั้นเข้าแล้ว หลักในการปฏิบัติก็มีดังนี้คือ

๑. กำจัดอารมณ์ที่ชั่วออกจากจิตใจให้หมด

๒. ทำจิตใจอยู่ในอารมณ์ที่ดี

๓. อารมณ์ที่ดีต่าง ๆ ให้ต้อนเข้าไปรวมอยู่ในจุดอันเดียว ที่เรียกว่า เอกัคคตารมณ์

๔. พิจารณาอารมณ์หนึ่งนั้นให้เป็น อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา ไม่ใช่ตัวตน สัตว์บุคคลว่างเปล่า

๕. วางอารมณ์ที่ดีและอารมณ์ชั่ว ไปตามสภาพของอารมณ์เพราะดีและชั่วย่อมอยู่ด้วยกันมีสภาพเสมอกัน วางจิตไว้ตามสภาพของจิต รู้ไว้ตามสภาพแห่งรู้ รู้นั้นไม่รู้จักเกิด ไม่รู้จักดับ นั้นแลคือสันติธรรม ดีก็รู้ ดีไม่ใช่รู้ รู้ไม่ใช่ดี ชั่วก็รู้ รู้ไม่ใช่ชั่ว ชั่วไม่ใช่รู้คือ รู้ไม่ติดความรู้ รู้ไม่ติดสิ่งที่รู้ นั่นแหละคือธรรมชาติธาตุแท้อันบริสุทธิ์ ผุดผ่องเหมือนน้ำที่อยู่ในใบบัว ฉะนั้นจึงเรียกว่า อสังขตธาตุ เป็นธาตุแท้ เมื่อใครทำได้เช่นนี้ ก็จะเห็นของดีวิเศษเกิดขึ้นในใจแห่งตน จะเป็นกุศลวาสนาบารมีของท่านผู้ปฏิบัติในทางสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐานจะได้ผล ๒ ประการดังกล่าวมาคือ โลกีย์ผลที่จะให้สำเร็จประโยชน์ อนามัยของร่างกายแห่งท่านและคนอื่นทั่ว ๆ ไปในสากลโลกนี้ประการหนึ่ง ประการที่ ๒ จะได้โลกุตตรผลอันเป็นประโยชน์อนามัยในด้านจิตใจของท่าน มีความสุข ความเยือกเย็นและความราบรื่นชื่นบาน ก็จะถึงพระนิพพานเป็นเบื้องหน้าไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย

ได้อรรถาธิบายมาโดยย่อ พอเห็นหัวข้อปฏิบัติของท่านพุทธบริษัทผู้นับถือพระพุทธศาสนา หากท่านมีความสงสัย ขัดข้องจากการปฏิบัติ ตามแนวความคิดดังกล่าวไว้ในตำราเล่มนี้โดยประการใด ๆ ต้องการจะศึกษาจากผู้ให้แนวความคิดที่กล่าวมานี้ ยินดีที่จะส่งเสริมชี้แจงข้อสงสัยของท่านตามกำลังความสามารถของผู้เขียน เพื่อให้สำเร็จสันติสุขในทางพระศาสนาโดยทั่วกัน

สำหรับผู้ปฏิบัติทั่ว ๆ ไป ควรที่จะยึดเอาวิธีที่ ๒ ดังต่อไปนี้ ซึ่งจะรับความสะดวกสบายกว่าแบบที่ ๑ ที่กล่าวมาแล้ว

วิธีทำอานาปานสติแบบที่ ๒

มีข้อสำคัญอยู่ ๗ ข้อ คือ

๑. ให้ภาวนา พุท ลมเข้ายาว ๆ โธ ลมออกยาว ๆ ก่อน ๓ ครั้ง หรือ ๗ ครั้ง (คำภาวนากับลมให้ยาวเท่ากัน)

๒. ให้รู้จักลมเข้าลมออกโดยชัดเจน

๓. ให้รู้จักสังเกตลมในเวลาเข้าออกว่า มีลักษณะอย่างไร สบายหรือไม่สบาย กว้างหรือแคบ ขัดหรือสะดวก ช้าหรือเร็ว สั้นหรือยาว ร้อนหรือเย็น ถ้าไม่สบายก็ให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขจนได้รับความสะดวกสบาย เช่นเข้ายาวออกยาวไม่สบายให้เปลี่ยนเป็นเข้าสั้นออกสั้นเป็นต้น จนกว่าจะได้รับความสบาย เมื่อได้รับความสบายสะดวกดีแล้วให้กระจายลมที่สบายนั้นไปในส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่นสูดลมเข้าไปที่ท้ายทอย ปล่อยลงไปในกระดูกสันหลังให้ตลอด ถ้าเป็นเพศชายให้ปล่อยไปตามขาขวาทะลุถึงปลายเท้าแล้ว กระจายไปในอากาศ แล้วก็กลับมาสูดใหม่ปล่อยเข้าไปในท้ายทอย ปล่อยลงไปในกระดูกสันหลัง ปล่อยไปตามขาซ้ายทะลุถึงปลายเท้าแล้วกระจายไปในอากาศ แล้วก็กลับมาปล่อยตั้งแต่ท้ายทอยผ่านไหล่ซ้ายถึงข้อศอก ข้อมือ ทะลุถึงปลายนิ้วกระจายไปในอากาศ แล้วก็ปล่อยลงคอหอยกระจายไปที่ขั้วปอด ขั้วตับ กระจายเรื่อยลงไปถึงกระเพาะเบา กระเพาะหนัก แล้วก็สูดลมหายใจเข้าไปตรงกลางอก ทะลุไปจนถึงลำไส้กระจายลมสบายเหล่านี้ให้ทั่วถึงกันได้ จะได้รับความสะดวกสบายขึ้นมาก (ถ้าเป็นเพศหญิงให้กระจายลมทางซ้ายก่อน เพราะเพศหญิงและเพศชายเส้นประสาทต่างกัน)

๔. ให้รู้จักขยายลมออกเป็น ๔ แบบ คือ

(๑) เข้ายาวออกยาว

(๒) เข้าสั้นออกสั้น

(๓) เข้าสั้นออกยาว

(๔) เข้ายาวออกสั้น

แบบใดเป็นที่สบายให้เอาแบบนั้น หรือทำให้สบายได้ทุกแบบยิ่งดี เพราะสภาพของบุคคล ลมหายใจย่อมเปลี่ยนแปลงได้ทุกเวลา

๕. ให้รู้จักที่ตั้งของจิต ฐานไหนเป็นที่สบายของตัวให้เลือกเอาฐานนั้น (คนที่เป็นโรคเส้นประสาทปวดศีรษะห้ามตั้งข้างบน ให้ตั้งอย่างสูงตั้งแต่คอหอยลงไป และห้ามสะกดจิตสะกดลม ให้ปล่อยลมตามสบาย ปล่อยใจตามลมเข้าลมออกให้สบาย แต่อย่าให้หนี

ไปจากวงของลม) ฐานเหล่านั้นได้แก่ ๑. ปลายจมูก ๒. กลางศีรษะ ๓. เพดาน ๔. คอหอย ๕. ลิ้นปี่ ๖. ศูนย์ (สะดือ) นี้ฐานโดยย่อคือที่พักของลม

๖. ให้รู้จักขยายจิต คือ ทำความรู้สึกให้กว้างขวางออกไปทั่วสรรพางค์กาย

๗. ให้รู้จักประสานลม และขยายจิตออกให้กว้างขวาง ให้รู้ส่วนต่างๆ ของลมซึ่งมีอยู่ในร่างกายนั้นก่อนแล้วจงได้รู้ส่วนอื่นทั่วๆ ไปอีกมาก คือ ธรรมชาติลมมีหลายจำพวก ลมเดินในเส้นประสาท ลมเดินหุ้นเส้นประสาททั่วๆ ไป ลมกระจายออกจากเส้นประสาทแล่นแทรกแซงไปทั่วทุกขุมขน ลมให้โทษและให้คุณย่อมมีปนกันอยู่โดยธรรมชาติของมัน

สรุปแล้วก็คือ ๑. เพื่อช่วยให้พลังงานที่มีอยู่ในร่างกายทุกส่วนของคนเราทุกคนให้ดีขึ้น เพื่อต่อสู้สิ่งต่างๆ ในตัว เช่นไม่สบายในร่างกายเป็นต้น

๒. เพื่อช่วยความรู้ที่มีอยู่แล้วในตัวของคน ทุกคน ให้แจ่มใสขึ้นเพื่อเป็นหลักวิชา วิมุติ วิสุทธิ์ ความหมดจดสะอาดในทางจิตใจ

หลักอานาปาฯ ทั้ง ๗ ข้อนี้ ควรถือไว้เป็นหลักสูตรเพราะเป็นเรื่องสำคัญของอานาปาฯ ทั้งสิ้น เมื่อรู้เรื่องสำคัญเหล่านี้แล้ว ก็เท่ากับว่าเราได้ตัดถนนเส้นใหญ่ ส่วนถนนซอยนั้นไม่สำคัญ คือส่วนปลีกย่อยของอานาปาฯ นั้น ยังมีอยู่อีกมาก แต่ไม่ค่อยสำคัญ ฉะนั้นจึงควรปฏิบัติและดำเนินตามแบบนี้ไว้ให้มาก ท่านจะได้รับความปลอดภัยเป็นอย่างยิ่งทีเดียว ถ้าท่านรู้จักการปรับปรุงแก้ไขลมหายใจของตัวเองโดยสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ก็เท่ากับว่าคนในบ้านของท่านเป็นคนดี ส่วนปลีกย่อยนั้นเปรียบเหมือนคนนอกบ้าน คือแขก ถ้าคนในบ้านของเราดี คนนอกบ้านก็ต้องดีไปตามเรา คนนอกบ้านหรือแขกในที่นี้ได้แก่ นิมิตต่างๆ และลมสัญจรที่จะต้องผ่านไปผ่านมาในรัศมีแห่งลมของเราที่ทำอยู่ เช่นนิมิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากลมให้ปรากฏเป็นรูป บางทีเกิดเป็นแสงสว่างขึ้น บางทีปรากฏเป็นรูปคนหรือรูปสัตว์ เป็นตัวเองหรือคนอื่น บางคราวเกิดนิมิตขึ้นทางหูเช่นได้ยินเสียงคำพูดของบุคคลอื่น จำได้บ้างไม่ได้บ้าง บางคราวให้ปรากฏกลิ่นต่างๆ ขึ้นทางจมูก บางทีก็เป็นกลิ่นหอมบางทีก็เหม็นเหมือนซากศพ บางคราวหายใจเข้าไปเกิดอิ่มเอิบซึมซาบไปทั่ว

สรรพางค์กาย จนไม่รู้สึกหิวข้าวหิวน้ำบางคราวให้เกิดสัมผัสขึ้นทางกาย ให้มีอาการอุ่นๆ ร้อนๆ เย็นๆ ชา ส่ายไปส่ายมาตามสรรพางค์กาย บางทีให้ผุดขึ้นทางจิตใจซึ่งเราไม่เคยนึกคิดก็เกิดขึ้นได้ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ชื่อว่า "แขก" ก่อนที่เราจะรับแขกเหล่านี้ให้ปรับปรุงจิตและลมหายใจของตัวให้เรียบร้อยและมั่นคงเสียก่อน จึงค่อยรับแขก การที่เราจะต้อนรับแขกเหล่านี้ เราต้องบังคับปรับปรุงแขกให้อยู่ในอำนาจของเราเสียก่อน ถ้าแขกไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของเรา อย่าเพิ่งไปคลุกคลีกับเขาๆ อาจจะนำความเสื่อมเสียมาสู่เราได้ ถ้าหากเรารู้จักปรับปรุงเขาสิ่งเหล่านั้นก็จะเป็นเครื่องสนับสนุนเราต่อไป การปรับปรุงนั้นได้แก่การเจริญปฏิภาคนิมิต คือให้ขยายสิ่งที่ปรากฏมานั้นให้เป็นไปตามอำนาจแห่งจิต คือทำให้เล็ก ให้โต ให้ใกล้ ให้ไกล ให้เกิด ให้ดับ ให้มีข้างนอกข้างในก็ได้สิ่งเหล่านี้จึงจะเป็นประโยชน์ในการทำจิต ถ้าคล่องแคล่วชำนาญในนิมิตเหล่านี้ ก็จะกลายเป็นวิชาเช่นตาทิพย์ เห็นรูปโดยไม่ต้องลืมตา หูทิพย์ ฟังเสียงได้ จมูกทิพย์ ดมกลิ่นไกลได้ ลิ้นทิพย์ ดื่มรสของธาตุต่าง ซึ่งมีอยู่ในอากาศธาตุอันจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย สามารถป้องกันความหิวความอยากได้ สัมผัสอันเป็นทิพย์ก็จะเกิดขึ้นในทางกาย เช่นเราต้องการความเย็นก็จะเย็นขึ้น ต้องการความร้อนก็จะร้อนขึ้น ต้องการความอุ่นก็จะปรากฏขึ้น ต้องการความเข้มแข็งของร่างกายก็จะมีขึ้น เพราะธาตุทั้งหลายที่จะให้ประโยชน์แก่ร่างกาย ซึ่งมีอยู่ในโลกก็จะแล่นเข้ามาปรากฏในกายของเรา ดวงใจ ก็จะเป็นทิพย์ และมีอำนาจสามารถจะทำให้เกิดญาณจักขุ เช่น ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ จุตูปปาตญาณ รู้จักความเกิดตายของสัตว์ว่ามาอย่างไรไปอย่างไร อาจทราบได้ อาสวขยญาณ ความรู้เป็นเหตุที่จะฟอกอาสวะกิเลสให้สิ้นไป ถ้าเราเป็นผู้มีสติปัญญาย่อมรับแขกมาทำงานในบ้านของเราได้เป็นอย่างดี นี่เป็นส่วนปลีกย่อยในการปฏิบัติอานาปานสติโดยย่อ ฉะนั้นสิ่งทั้งหลายที่กล่าวมาให้ทบทวนดูให้ดี อย่าพึ่งยินดีในสิ่งที่ปรากฏอย่าพึ่งยินร้ายหรือปฏิเสธในสิ่งที่ปรากฏ ควรตั้งจิตเป็นกลาง ทบทวนดูให้รอบคอบละเอียดละออเสียก่อนว่า เป็นของควรเชื่อถือได้หรือไม่ มิฉะนั้นจะเป็นเหตุให้สำคัญผิดไปก็มี ดี ชั่ว ถูก ผิด สูง ต่ำ ทั้งหมดมันสำคัญอยู่ที่ดวงจิตของเราฉลาดหรือโง่ รู้จักพลิกแพลงดัดแปลงแก้ไขเมื่อดวงจิตของเรา

เป็นผู้โง่อยู่แล้ว แม้ของสูงอาจจะกลายเป็นของต่ำ ของดีอาจจะกลายเป็นของชั่ว ถ้าหากเราได้รู้เรื่องราวต่างๆ ของลม และส่วนปลีกย่อยของลมก็จะได้รู้ในอริยสัจจธรรม นอกจากนั้นยังเป็นหนทางบรรเทาทุกข์ของร่างกายได้อย่างดีอีก ตัวสติเป็นตัวยาลม อานาปาฯ เป็นกระสายเมื่อสติเข้าไปฟอกแล้วย่อมบริสุทธิ์ ลมที่บริสุทธิ์จะส่งไปฟอกโลหิตต่างๆ ในร่างกายให้สะอาด เมื่อโลหิตสะอาดแล้วเป็นเหตุจะบรรเทาโรคภัยต่างๆ ในตัวได้ ถ้าเป็นผู้มีโรคเส้นประสาทประจำอยู่แล้วก็จะหายได้อย่างดีทีเดียว นอกจากนี้ก็ยังสามารถจะสร้างความเข้มแข็งของร่างกายให้ได้รับความสุขจิตใจก็สงบได้อย่างดี เมื่อจิตสงบได้เช่นนั้นย่อมเกิดกำลังสามารถระงับเวทนา ในเวลาที่นั่งสมาธิ ให้ทนทานได้หลายชั่วโมง เมื่อกายสงบจากเวทนา จิตย่อมสงบปราศจากนิวรณ์ได้อย่างดี กายก็มีกำลัง ใจก็มีกำลัง เรียกว่า "สมาธิพลัง" เมื่อสมาธิมีกำลังเช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดปัญญา สามารถจะแลเห็นทุกข์สมุทัยนิโรธมรรคแจ้งประจักษ์ขึ้นในลมหายใจของตัวที่มีอยู่ทุกคน ถ้าจะอธิบายก็ได้ความอย่างนี้ คือ ลมหายใจเข้าออกเป็นทุกข์สัจจ์ ลมเข้าเป็นชาติทุกข์ ลมออกเป็นมรณทุกข์ ไม่รู้จักลมเข้าไม่รู้จักลมออก ไม่รู้จักลักษณะของลม เป็นสมุทัยสัจจ์ ลมออกรู้ว่าออก ลมเข้ารู้ว่าเข้า รู้ลักษณะของลมโดยชัดเจนเป็นสัมมาทิฏฐิองค์อริยมรรค คือมีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของลมหายใจ หายใจแบบใดไม่สบายก็รู้ และรู้จักวิธีแต่งลมหายใจของตัวว่าแบบนี้ไม่สบาย เราจะต้องหายใจแบบนี้จึงจะเป็นที่สบาย นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะดำริชาบ จิตสังขารซึ่งนึกคิดวิตกวิจารณ์ในกองลมทั้งปวงโดยชอบ ชื่อว่าสัมมาวาจา วาจาชอบ รู้จักวิธีปรับปรุงลมหายใจของตน โดยวิธีการต่างๆ เช่น หายใจเข้ายาวออกยาว หายใจเข้าสั้นออกสั้น จนไปถูกลมอันเป็นที่สบายแห่งตน ดังนี้ ชื่อว่าสัมมากัมมันตะการงานชอบ รู้จักทำลมหายใจฟอกโลหิตในร่างกายให้สะอาดบริสุทธิ์ แล้วส่งไปหล่อเลี้ยงหทัยวัตถุ รู้จักแต่งลมให้เป็นที่สบายของร่างกาย รู้จักประกอบลมให้เป็นที่สบายแห่งดวงจิต หายใจเข้าไปอิ่มกาย อิ่มจิต นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ รู้จักพยายามเปลี่ยนลมหายใจของตนจนเป็นที่สบายกายสบายจิต ถ้ายังไม่ได้รับความสบายเกิดขึ้นในตัวก็พากเพียรพยายามอยู่เรื่อยไปอยู่อย่างนั้น นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ เพียรชอบ รู้ลมหายใจเข้าออกทุกขณะเวลา และรู้กองลมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในร่างกายเช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ

ลมพัดในท้อง ลมพัดในลำไส้ ลมพัดไปตามชิ้นเนื้อซาบซ่านไปทั่วทุกขุมขน มีสติสัมปชัญญะตามรู้อยู่ทุกขณะลมหายใจเข้าออก นี้เรียกว่าสัมมาสติ ระลึกชอบ ดวงจิตสงบอยู่ในเรื่องของลมอย่างเดียวไม่ไปเหนี่ยวเอาอารมณ์อย่างอื่นเข้าแทรกแซง ทำไปจนลมละเอียดเป็นอัปปนาฌาน จนกว่าจะเกิดวิปัสสนาญาณขึ้นในที่นั้น เรียกว่าสัมมาสมาธิ นึกถึงลมเรียกว่าวิตก กระจายลมขยายลม เรียกว่าวิจารณ์ ลมได้รับความสะดวกทั่วถึงแล้วก็อิ่มกายอิ่มจิต เรียกว่าปีติ กายไม่กระวนกระวายใจไม่กระสับกระส่ายก็เกิดสุข เมื่อได้รับความสุขแล้ว จิตย่อมไม่ส่ายไปสู่อารมณ์อื่น ย่อมแนบสนิทอยู่กับอารมณ์เดียว เรียกว่า เอกัคคตารมณ์ ตั้งใจไว้ชอบ นี้เรียกว่าสัมมาสมาธิเบื้องต้นในองค์อริยมรรค มรรคสัจจ์ทั้งหมดที่กล่าวมาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เข้ามาสันนิบาตในดวงจิตไปแล้วโดยสมบูรณ์ ย่อมทำให้รู้แจ้งในกองลมทั้งปวงว่าหายใจอย่างนี้ให้เกิดอกุศลจิต หายใจอย่างนั้นเป็นเกิดกุศลจิต และไม่ติดอยู่ในกายสังขารคือลม ไม่ติดอยู่ในวจีสังขาร ไม่ติดอยู่ในจิตสังขารทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ปล่อยวางไปตามสภาพแห่งความเป็นจริงนี้เรียกว่า นิโรธสัจจ์

ถ้าจะย่นอริยสัจจ์ ๔ ให้สั้นเข้าไปอีกอย่างหนึ่งก็คือ ลมหายใจเข้าออกเป็น ทุกข์สัจจ์ ไม่รู้จักลมหายใจเข้า ไม่รู้จักลมหายใจออก เป็นสมุทัยสัจจ์ หรืออวิชาโมหะ ทำให้แจ้งในกองลมทั้งปวงจนละได้ไม่ยึดถือ เรียกว่า นิโรธสัจจ์ ที่มีสติสัมปชัญญะประจำอยู่ในกองลมเรียกว่า มรรคสัจจ์ เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ก็ชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องตามแนวทางของอานาปา ฯ เป็นผู้มีวิชา อาจรู้ของจริงทั้ง ๔ อย่างได้อย่างชัดเจน ย่อมถึงวิมุต วิมุตินั้นคือดวงจิตที่ไม่เข้าไปติดอยู่ในเหตุฝ่ายต่ำ ผลฝ่ายต่ำ อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย ไม่ติดอยู่ในเหตุฝ่ายสูง ผลฝ่ายสูงคือ มรรค และนิโรธ ไม่ติดอยู่ในสิ่งที่ให้เรารู้ ไม่ติดอยู่ในความรู้ ไม่ติดอยู่ในรู้ แยกสภาพธรรมไว้เป็นส่วน ๆ ได้เช่นนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีวิชาวิมุติคือ รู้จักเบื้องต้นเบื้องปลายและท่ามกลาง วางไปตามสภาพแห่งความเป็นเองที่เรียกว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา การติดอยู่ในสิ่งที่ให้เรารู้คือธาตุขันธ์ อายตนะเหล่านี้เป็น กามุปปาทาน ติดวิชาความรู้ของตัวเป็น ทิฏฐุปปาทาน ไม่รู้จักตัวคือรู้พุทธะ เป็น สีลพัตตุปปาทาน ย่อมเป็นเหตุให้หลงกายสังขาร วจีสังขาร และจิตสังขาร อันเกิดจากอวิชา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ย่อมเป็นผู้สมบูรณ์ทั้งเหตุทั้งผล พระองค์มิได้เข้าไปยึดในเหตุฝ่ายต่ำ ผลฝ่ายต่ำ มิได้เข้าไปยึดในเหตุฝ่ายสูง ผลฝ่ายสูง อยู่นอกเหตุ เหนือผล สุข ทุกข์ พระองค์ก็มีใช้ แต่พระองค์มิได้ติดสุขติดทุกข์ ดี, ชั่ว พระองค์ก็รู้อยู่โดยสมบูรณ์ อัตตาและอนัตตา พระองค์ก็มีอยู่โดยสมบูรณ์ แต่พระองค์ก็มิได้ยึดถือในเรื่องราวเหล่านั้น วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งสมุทัยก็มีใช้ แต่พระองค์ก็มิได้ติด มรรค คือปัญญาพระองค์ก็มีใช้ พระองค์ก็รู้จักแต่งพระองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น แต่งโง่ แต่งฉลาด และรู้จักใช้โง่ ใช้ฉลาดในกิจพระศาสนา ส่วนนิโรธเล่าพระองค์ก็มีใช้มิได้ยึดถือ คือไม่มีการติดในสิ่งเหล่านั้น จึงเรียกว่าเป็นผู้สมบูรณ์ได้จริง ก่อนที่พระองค์จะละได้เช่นนั้น พระองค์ก็ต้องบำเพ็ญให้เกิดมีขึ้นโดยสมบูรณ์เสียก่อน แล้วจึงค่อยปล่อยวาง เป็นการปล่อยวางด้วยความสมบูรณ์มั่งมี มิใช่ว่าจะว่างจะปล่อยด้วยความยาก ความจนอย่างบุคคลธรรมดา แม้พระองค์ทรงวางแล้วก็ยังมีใช้อยู่ พระองค์มิได้ทรงปฏิเสธ ในการที่พระองค์ได้บำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญามาตั้งแต่ยังมิได้ตรัสรู้ จนได้รู้แจ้งเห็นจริงแล้วก็ยังทรงใช้ ศีล สมาธิ และปัญญา อยู่ทุกประการจนวันเสด็จดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพาน ตราบถึงขณะจิตที่จะนิพพานนั้นก็ยังบำเพ็ญสมาธิสมาบัติอยู่ คือพระองค์ได้เสด็จปรินิพพานในระหว่างรูปฌานและอรูปฌาน เพราะฉะนั้นพุทธบริษัททั้งหลายก็ไม่น่าที่จะปฏิเสธ ศีล สมาธิ ปัญญากันเสีย คนบางคนจะถือศีลก็กลัวศีลพัตต ฯ บางคนจะบำเพ็ญสมาธิก็กลัวโง่กลัวบ้าก็มี แท้จริงคนเรามีความโง่ความบ้าประจำอยู่แล้ว การกระทำสมาธิจิตนั้นเป็นเรื่องแก้โง่แก้บ้าต่างหาก ถ้าได้ศึกษาโดยทางที่ถูกต้องย่อมเกิดปัญญาอันบริสุทธิ์ เหมือนเพชรพลอยที่เจียระไนแล้ว ย่อมเกิดแสงขึ้นในตัวของมันเองโดยธรรมชาตินั้นแล จึงเรียกว่าเป็นตัวปัญญาที่แท้เกิดขึ้นเฉพาะตัว ที่เรียกว่าเป็น ปัจจัตตัง เป็นได้เฉพาะตัว รู้ได้เฉพาะตัว แต่โดยมากคนเราเข้าใจผิดไม่รู้จักลักษณะของปัญญา ไม่ถือเอาปัญญาไม่แท้มาทับของแท้เสีย คล้าย ๆ กับว่าเอาปรอทมาทากระจกแล้วมองเห็นเงาของตัวและคนอื่นได้ โดยอาศัยของอื่นมาฉาบทาก็เข้าใจว่าตัวเป็นผู้ฉลาดมองเห็นธรรมลักษณะอย่างนี้ก็เท่ากับว่าลิงส่องกระจกเงาเท่านั้นเอง ตัวเดียวก็จะต้องกลายเป็นสองตัว ก็จะเล่นเงาของตนเองอยู่อย่างนี้เรื่อยไป ถ้าปรอทหลุดออกจากบานกระจกเมื่อไร ลิงตัวนั้นก็จะหน้าตกซบเซาอยู่โดยไม่รู้ตัวว่าเงานั้นมันมาจากเรื่องอะไร ฉันใดบุคคลผู้ได้ปัญญา

ที่ไม่แท้ไม่จริงคิดเอาเดาเอาตามสัญญาอารมณ์ว่าตนรู้ตนเห็น โดยปราศจากความรู้สึกตนเอง แล้วก็จะได้รับความทุกข์โศกในคราวประสบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เมื่อภายหลัง ฉะนั้นส่วนสำคัญของปัญญาโดยธรรมชาติ ในทางพระพุทธศาสนาย่อมเกิดขึ้นจากการอบรมดวงจิตโดยเฉพาะเหมือนแสงเพชรที่เกิดในตัวของมันเอง ย่อมมีรัศมีดีแผ่โดยรอบและเกิดแสงสว่างได้ทั้งในที่มืดและที่สว่าง ส่วนเงาในกระจกนั้นใช้ได้สำหรับในสถานที่แจ้งมีแสงสว่างส่องเห็น ถ้าเอาเข้าไปในที่มืดแล้วจะใช้ส่องเงาตนเองไม่ได้เลยไม่เหมือนแสงเพชรแสงพลอยที่เจียระไนแล้ว ย่อมมีแสงได้ทั่วไป ฉะนั้นพระองค์จึงได้ทรงแสดงไว้ว่า ปัญญาไม่มีที่ลับและปิดบังได้ในโลกนั้นแลเรียกว่า ปัญญารตนัง เป็นตัวที่จะทำลายเสียได้ซึ่งอวิชชาตัณหาและอุปาทาน ก็จะบรรรุคุณธรรมอย่างสูงสุดคือ พระนิพพาน ไม่เจ็บ ไม่ตาย, ไม่สาบ, ไม่ศูนย์มีอยู่โดยธรรมชาติของธรรม เรียกว่า อมต โดยมากคนเรามักจะต้องการแต่ปัญญาและวิมุติ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่อาจจะเป็นไปได้ เอะอะก็อนิจจัง ทุกขัง อนัตตากันเสียเลย ทีเดียว สมเด็จพระสัมมา สัมพุทธเจ้า ก่อนที่ พระองค์จะ ปฏิเสธ อนิจฺจํ ของไม่เที่ยงนั้น พระองค์ได้ทำ ได้รู้จนปรากฏเห็นเป็นของเที่ยงเสียก่อน ก่อนที่จะปฏิเสธ ทุกฺขํ พระองค์ก็ได้ทำทุกข์อันนั้นให้เป็นสุขเสียก่อน และก่อนที่จะปฏิเสธ อนตฺตา ที่ไม่ใช่ตัวตนนั้น พระองค์ก็ได้ทำอนัตตาให้เป็นนัตตาขึ้นเสียก่อน จึงได้เห็นของเที่ยงของจริงที่แอบอิงอยู่ใน ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา แล้วก็ได้รวบรวมยอดแห่งธรรมเหล่านั้นเข้ามาเป็นอันเดียว เช่นทำ ทุกขํ อนิจฺจํ อนตฺตา ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นี้เป็นหมวดหนึ่งนับเป็นพวกเดียวกันมีลักษณะเสมอกันหมดทั้งโลกส่วน นิจฺจํ สุขํ อตฺตา นี้เป็นอีกหมวดหนึ่ง เป็นสังขารธรรม พระองค์ทรงปล่อยได้แล้วในส่วนสังขารโลกและสังขารธรรม ไม่ข้องอยู่ในของเที่ยงและไม่เที่ยง ไม่ข้องอยู่ในทุกข์และสุข ไม่ข้องอยู่ในอัตตาและนัตตา จึงได้นามว่า วิมุติ วิสุทธิ์ นิพพาน ไม่ต้องไปยึดสังขารธรรมและสังขารโลกทั้งหมด นี้เป็นลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ได้ทระบำเพ็ญมา แต่ปฏิปทาของพุทธบริษัททั้งหลายส่วนมากมักจะเป็นผู้รู้ก่อนเกิด เป็นผู้เลิศก่อนทำ ต้องการแต่ความละความพ้นกันฝ่ายเดียว ถ้าละโดยปราศจากเหตุอันสมบูรณ์แล้วมันจะเลอะ ถ้าพ้นกันโดยปราศจากเหตุแล้วมันจะผิด สำหรับคนผู้ปรารถนาดีอยากเป็นคนดี เหตุประกอบของตนโดย

อาการเช่นนั้นมีแล้วหรือยัง ถ้าหากว่าไม่ต้องการสร้างเหตุแห่งความละ ความพ้นโดยสมบูรณ์แล้วพวกเราจะพ้นไปได้อย่างไร พระพุทธเจ้าพระองค์ยังทรงแสดงไว้ว่า ศีล ปราบกิเลสอย่างหยาบที่เป็นวิติกมโทษที่เกิดขึ้น ทางกาย ทางวาจาออกเสียได้ สมาธิปราบกิเลสอย่างกลางมี กามฉันทะ พยาปาทะ ถีนมิทธ อุทัจจกุกกุจจ วิจิกิจฉา เป็นต้น ส่วนปัญญาปราบกิเลสอย่างละเอียดมี อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้น คนบางคนที่มีปัญญาฉลาดหลักแหลม สามารถจะอธิบายข้ออรรถข้อธรรมได้อย่างเจนแจ่มแจ้ง แต่กิเลสเพียงหยาบ ๆ อันเป็นคู่ปรับแห่งศีล แค่นี้ก็ยังละกันไม่ค่อยจะออก นี่คงจะเป็นเพราะขาดความสมบูรณ์แห่งศีล สมาธิปัญญากระมัง จึงได้เป็นไปอย่างนั้น ศีลก็คงเป็นศีลอย่างเปลือก ๆ สมาธิก็คงเป็นสมาธิอย่างเปียนเปรอะ ปัญญาก็คงเป็นปัญญาอย่างเลอะเลือนเคลือบเอาเสมอเหมือนกับด้วยบานกระจกที่ทาด้วยปรอทฉะนั้น จึงไม่สามารถเป็นเหตุให้สำเร็จความมุ่งหวังของพุทธบริษัทได้ ตกอยู่ในลักษณะมีดที่คมนอกฝัก คือ ฉลาดในเชิงพูด เชิงคิด แต่ดวงจิตไม่มีสมาธิ นี่เรียกว่าคมนอกฝัก ฟักไข่นอกรัง คือ แสวงหาความดีแต่ภายนอก ไม่อบรมจิตใจของตนให้เป็นไปในทางสมาธิ ปักหลักกองทราย คือ เที่ยวยึดถือเอาสิ่งที่ไม่เป็นสาระแก่ตนมาเป็นสาระที่พึ่ง ย่อมให้โทษ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ชื่อว่า เป็นผู้ที่ยังไม่ได้ที่พึ่งอันเป็นแก่นสาร ฉะนั้นจึงควรที่จะต้องสร้างเหตุให้เป็นไปด้วยดี เพราะธรรมทั้งหลายย่อมไหลมาแต่เหตุ ดังนี้

อตฺตนา โจทยตฺตานํ ปฏิมํเส ตมตฺตนา

จงเตือนตน ฝึกฝนใจด้วยตนเอง จงคิดพิจารณา (อานาปา ฯ) ของตนด้วยตนเทอญ

ต่อนี้จะได้รวบรัดวิธีปฏิบัติ อานาปา ให้เป็นองค์ฌานขึ้นตามหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

(๑) "ฌาน" ฌานแปลว่า ความเพ่งอยู่ในอารมณ์อันเดียว เช่นกระทำลมหายใจดังต่อไปนี้ตัวอย่าง

ข้อ ๑. ปฐมฌาน มีองค์ ๕ คือ

๑. วิตก ให้นึกถึงลมหายใจเข้าออกจนได้ ไม่เผลอ (ตรึก)

๒. เอกคฺคตา ให้ประคองจิตไว้ในลมหายใจ อย่าให้แส่ส่ายไปในสัญญาอารมณ์อื่น ๆ ประคองจิตไว้ในเรื่องลมอย่างเดียวจนเกิดลมสบายขึ้น (จิตถึงความเป็นหนึ่งนิ่งอยู่กับลมหายใจ)

๓. วิจารณ์ คือ ให้รู้จักขยายลมหายใจที่ได้รับความสบายแล้วนั้น ให้ไปเชื่อมกับลมส่วนอื่นในร่างกายกระจายออกจนทั่วถึงกัน เมื่อร่างกายได้รับประโยชน์จากลมหายใจแล้ว ทุกขเวทนาก็สงบไป ร่างกายเต็มไปด้วยธาตุลมที่ดี (ตรอง) คือ เพ่งอยู่ในเรื่องของลมอย่างเดียว คุณธรรม ๓ อย่างนี้ เข้าอยู่ในสายลมอันเดียวกันจึงจะเป็นปฐมฌานได้ สายลมอันนี้ย่อมแล่นเข้าถึงฌาน ๔ ได้

วิตก เอกคฺคตา วิจารณ์ สามประการนี้เป็นตัวเหตุ เมื่อเหตุเหล่านี้ทำให้สมบูรณ์ดังกล่าวมา ก็จะได้รับผลเกิดขึ้น อันเป็นองค์ที่ ๔ คือ ปีติ ความอิ่มกายอิ่มใจก็เกิดขึ้นดูดดื่มปลาบปลื้มปราโมทย์ อยู่โดยลำพังกายและจิต

๕. สุข ความสบายกาย เกิดจากกายสงบ กายไม่กระสับกระส่าย (กายปสฺสทฺธิ) ใจสบาย ใจไม่กระสับกระส่ายมีความสบายรื่นเริง อยู่โดยลำพังไม่วอกแวก (จิตปสฺสทฺธิ)

ปีติ สุข สองอย่างนี้เป็นส่วนผล ปฐมฌานที่อธิบายมานี้ ก็มีเหตุอย่างหนึ่งผลอย่างหนึ่งเท่านั้น เมื่อปีติและสุขมีกำลังมากขึ้น ลมก็ละเอียด เพราะอาศัยความเพ่งนานเข้าผลก็แรงขึ้น จึงเป็นเหตุให้ระวางวิตกวิจารณ์อันเป็นงานเบื้องต้นเสียได้ อาศัยเหตุอันเดียว คือ เอกคฺคตารมณ์ก็เข้าสู่ทุติยฌาน (มรรคจิต ผลจิต)

ข้อ ๒. ทุติยฌาน มีสามองค์ คือ

๑. ปีติ

๒. สุข

๓. เอกคฺคตา (มรรคจิต)

ได้แก่จิตที่เสวยผลมาจากปฐมฌาน ถ้าเข้าถึงทุติยฌาน ปีติก็มีกำลังแรงขึ้นอีก สุขก็มีกำลังแรงขึ้นอีกไว้เพราะอาศัยความเพ่งอยู่ในเหตุอันเดียว คือ เอกคฺคตารมณ์เป็นผู้ดูงานต่อไป เพ่งลมหายใจละเอียดเข้านิ่งอยู่ด้วยความอิ่มกายอิ่มจิต สุขกาย สุขจิต ใจแน่แน่วมั่นคงลงไปอีกกว่าเดิมเพ่งไปนาน ๆ ปีติและสุขก็มีกำลัง แล้วแสดงลักษณะอาการขยาย

ตัวเข้าขยายตัวออก เอกคุคตารมณ์ ก็เพ่งลงไปอีก ขยับจิตลงไปอีกให้ละเอียดจนพ้นจากลักษณะแห่งความไหวตัวของปีติและสุขแล้วจะเข้าถึง ตติยฌานต่อไป

ข้อ ๓. ตติยฌาน มีองค์สอง คือ

๑. สุข

๒. เอกคุคตา

กายมีความสงบสงัด พ้นจากการไหวตัวเป็นกายวิเวกไม่มีเวทนาอันใดมารบกวน จิตก็เงียบสงัดเป็นจิตวิเวก ลมก็ละเอียดกว้างขวาง ปลอดโปร่ง มีรัศมีสีขาว ซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กายคล้ายสำลี ระงับทุกข์เวทนาของร่างกายได้หมด ระงับเวทนาของดวงจิตได้หมด จดจ้องประคองไว้แต่ลมอันละเอียดและกว้างขวางดวงจิตมีอิสระ ไม่มีอารมณ์สัญญาอดีตอนาคตมาแทรก ดวงใจก็โพลงตัวอยู่โดยลำพัง ธรรมธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสามัคคีกันทุกส่วนเกือบจะเรียกได้ว่า บริสุทธิ์ทั้งก้อนกายก็ได้ เพราะลมมีกำลังควบคุมปรนปรือธาตุส่วนอื่นให้สามัคคีกันเป็นอย่างดี สติก็คุมอยู่กับ เอกคุคตา อันเป็นตัวเหตุ ลมเต็มกาย เพ่งลงไปจิตก็แจ่มใส ร่างกายก็เบา ใจมีกำลังกล้า เวทนา คือ สุข ก็สงบกายก็สม่ำเสมอ ไม่มีความพลั้งเผลอใด ๆ เข้าแทรกเป็นเหตุให้ปล่อยวางความสุข อาการของความก็สงบเพราะอาศัยธาตุทั้ง ๔ เสมอกัน ไม่มีลักษณะอาการเคลื่อนไหวตัว ตัวเหตุเอกคุคตาก็มีกำลังเพ่งหนักลงไปก็ได้เข้าสู่จตุตถฌานต่อไป

ข้อ ๔. จตุตถฌาน มีองค์สอง คือ

๑. อุเปกขา

๒. อกคุคตา (สติ)

อุเปกขากับอกคุคตาในฌาน ๔ นี้ มีความเพ่งอย่างแข็งแรงเหนียวแน่นมั่นคง ธาตุลมสงบไม่มีอาการกระเพื่อมกระฉอกได้เลย จิตวางเฉยหมด อารมณ์อดีต อนาคต ธาตุลมอันเป็นส่วนปัจจุบันก็เงียบเฉย เปรียบเหมือนทะเลหรืออากาศที่ปราศจากคลื่นรบกวน รูปและเสียงย่อมแลเห็นและรู้ได้ในทางไกล เพราะอาศัยธาตุลม ซึ่งไม่มีอาการกระเพื่อมเคลื่อนไหวตัว เปรียบเหมือนจอหนังคอยรับรูปภาพที่ฉายออกมา ให้แลเห็นและรู้เรื่องของภาพนั้น ๆ เป็นอย่างดีมีวิชาความรู้ขึ้นในดวงจิต รู้แล้วก็เฉยอยู่ จิตก็เฉย ลมก็เฉย เฉยได้ทั้ง

๓ กาล นั่นแหละเรียกว่าเอกคุคตารมณ์ เพ่งอยู่ในความเฉยความเงียบของลม ลมทุกส่วน ของร่างกายย่อมแล่นถึงกัน สามารถที่จะหายใจได้ทุกขุมขนคือไม่ต้องใช้ลมหายใจทางจมูก เพราะลมหายใจกับลมส่วนอื่นเป็นพื้นเดียวกันหมด ลมเต็ม ลมเสมอกัน ธาตุทั้ง ๔ มีลักษณ์ อย่างเดียวกันหมด จิตสงบเต็มที่ ความเพ่งก็แรง แสงก็แจ่มเป็นมหาสติปัฏฐาน ดวงจิตก็ เบิกบานแจ่มใส เหมือนแสงไฟหรือแสงอาทิตย์ซึ่งไม่มีเครื่องปิดบัง ย่อมลุกโพลงส่องโลก ให้สว่างไสวฉะนั้น จิตดวงนี้ย่อมมีรัศมีตีแผ่ทั่วไป ลมก็มีรัศมี จิตก็มีรัศมีอย่างบริบูรณ์ เพราะอาศัยความเพ่งแห่งสติ ความเพ่งก็แรงแสงก็แจ่ม ดวงจิตก็มีอำนาจคุณธรรม๔ ประการ เข้าสันนิบาตทั้งหมด คือ สติปัฏฐานทั้ง ๔ ไม่มีอาการว่านั่น กาย เวทนา จิต ธรรม ความเห็นที่ว่า ๔ นั้น ย่อมไม่มี จึงเรียกว่า มหาสติปัฏฐาน เพราะธรรม ๔ ประการไม่ แตกแยกกัน ใจตั้งมั่นไม่หวั่นไหว อาศัยความเพ่งอย่างแรง สติสัมปชัญญะก็รวมเข้าเป็นอัน หนึ่งอันเดียวกัน เป็นสามัคคีธาตุ สามัคคีธรรมโดยสมบูรณ์ ที่เรียกว่า เอกายนมรรค คือ ๔ ใน ๑ จึงเป็นเหตุให้เกิดมีกำลังกล้าเป็น ชาคริยานุโยค องค์ตปธรรม กำจัดความมืด มิดปิดบังได้เป็นอย่างดี แสงสว่างของดวงจิตเมื่อเพ่งแรงเข้าอำนาจอันเกิดขึ้นจากการปล่อย วางอารมณ์ต่าง ๆ ดวงจิตก็มีกำลังตั้งอยู่โดยลำพัง เหมือนบุคคลที่ขึ้นไปอยู่บนยอดเขา ย่อม มีสิทธิอำนาจจะแลเห็นได้ในทิศต่าง ๆ ทั่วไป เครื่องอาศัยก็สูง คือธาตุสมเป็นเครื่องสนับ สนุนให้เด่นเป็นอิสระ ฉะนั้นดวงจิตนี้จึงสามารถจะมองเห็นสถานที่ต่าง ๆ ของ ธาตุ ขันธ์ อายตนะ ที่เรียกว่าสังขาร ธรรมทั้งปวงได้เป็นอย่างดี เปรียบเหมือนบุคคลที่เอากล้องขึ้นไป ถ่ายพื้นโลกบนอากาศ สามารถที่จะดึงดูดเอาภาพต่าง ๆ ในพื้นโลกได้เป็นส่วนมากฉันใดใจ บุคคลที่เข้าถึงลักษณ์อย่างนี้ ย่อมรู้เห็นความเป็นจริงของโลกและธรรมได้เป็นอย่างนี้ ย่อม รู้เห็นความเป็นจริงของโลกและธรรมได้เป็นอย่างดี (โลกวิทู) จะเกิดมีวิชาขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ในทางจิต ที่เรียกว่าวิปัสสนาหรือวิชชา วิมุติ เหล่านี้เป็นต้น ธาตุทั้ง ๔ เป็นธาตุกายสิทธิ์ ดวงจิตเป็นจิตตานุภาพเมื่อประสงค์ปรารถนาส่วนใดส่วนหนึ่ง อันเป็นส่วนของธรรมและ โลก ก็ให้ขยับจิตเพ่งลมให้หนักและแรง กำลังจิตเข้าไปจ่อในธาตุอันบริสุทธิ์ ก็จะมีญาณ ผุดขึ้นในธาตุนั้น เปรียบเหมือนเข็มของแผ่นจานเสียงซึ่งจดจ่อลงไป ย่อมเกิดเสียงของ มนุษย์และสัตว์ปรากฏขึ้นในที่นั้น ฉันใดสติของเราจดจ่อเพ่งเล็งลงไปในอารมณ์อันสะอาด

ต้องการรูปก็จะปรากฏรูป ต้องการเสียงก็จะปรากฏเสียง ไม่ว่าใกล้หรือไกล ย่อมรู้ได้ทั้งเรื่องโลกและเรื่องธรรม เรื่องตนและคนอื่นสุดแท้แต่เราประสงค์เรื่องอันใด จดจ่อลงไปก็ให้นึกขึ้นจะปรากฏได้ทันที นี่แหละเรียกว่าญาณ รู้ได้ในอดีตและอนาคตพร้อมด้วยในปัจจุบัน จึงเป็นวิชาสำคัญอันหนึ่งที่เรียกว่า ปจฺจตฺตํ รู้ได้เฉพาะตน ธาตุนั้นเปรียบเหมือนกระแสไฟที่แล่นอยู่ในอากาศ สติและจิตมีกำลังกล้า มีวิชาความรู้สูง สามารถที่จะทำให้เหตุนั้นเป็นสื่อสารสำพันธ์ทั่วไปในโลก เป็นทางให้เกิดวิชาความรู้ขึ้นในตัวเองได้เป็นอย่างดี ฌานที่ ๔ นี้ เมื่อมีแล้วโดยสมบูรณ์ก็เป็นเหตุให้เกิดวิชา ๗ ประการขึ้นในตัวของเขาเอง มีวิปัสสนาญาณ เป็นต้น

คือ ๑. วิปัสสนาญาณ คือความรู้แจ้งเห็นจริงในนามและรูป วิปัสสนาญาณนี้เป็นส่วนพิเศษ เกิดขึ้นจากการอบรมณ์จิต มีหนทางรู้ได้ ๒ วิธี

๑. รู้ขึ้นมาเองโดยไม่ต้องนึกคิด

๒. รู้ขึ้นจากการนึกคิด แต่ไม่ใช่การตรองให้ยืดยาวเหมือนความรู้ธรรมดา นึกเมื่อไรก็โพลงขึ้นมาเมื่อนั้น เหมือนน้ำมันเบ็นซินที่ชุ่มอยู่ด้วยสำลี เมื่อจ่อไฟเมื่อใดก็ลุกโพลงขึ้นได้โดยเร็ว วิปัสสนาก็ดี ญาณก็ดี ยอมมีความเร็วได้เช่นนั้น จึงต่างจากปัญญาสามัญธรรมดา

๒. มโนมยิทธิ ฤทธิ์ในทางจิตใจ นึกเช่นไรย่อมเป็นไปเช่นนั้น

๓. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ ให้ปรากฏแก่คนบางพวก เช่น แปลงรูป แปลงสถานที่ ให้ประชาชนแลเห็นด้วยตา บางคราวบางสมัย

๔. ทิพฺพโสต หูทิพย์ ฟังเสียงไกลได้

๕. เจโตปริญญาณ กำหนดรู้ในวาระน้ำใจของบุคคลอื่นได้ ว่าดีชั่วหยาบหรือละเอียด

๖. ปุพฺเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติหนหลังได้ (ท่านจะไม่ต้องยุ่งในเรื่องตายเกิดตายสูญ เพราะได้วิชาข้อนี้)

๗. ทิพฺพจกฺขุ ได้ตาทิพย์ มองเห็นรูปละเอียดและหยาบใกล้หรือไกลได้ (อณูปรมาณู)

๘. อาสวกฺขยญาณ รู้จักวิธีทำอาสวะกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจให้เบาบางและสิ้นไปได้ วิชา ๘ ประการนี้ล้วนแล้วแต่สำเร็จมาจากภูมิฐานของสมาธิทั้งสิ้น

ฉะนั้น จึงได้เขียนรวบรวมแนวทางที่จะทำให้เกิดสมาธิฌาน โดยทางของอานาปาที่แสดงไว้นั้น เมื่อผู้มีความมุ่งหวังในส่วนความดีทั้งหลายนี้ จงให้สนใจปฏิบัติอบรมจิตใจของตนเองนั้น เทอญ

พุทฺธปูชา มหาเตชวนฺโต (บูชาพระพุทธคุณ จักได้บุญฤทธิ์และอิทธิฤทธิ์) พระโมคคัลลานะ

ธมฺมปูชา มหปฺปญฺโญ (บูชาพระธรรมคุณ จักเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยปัญญา) พระสารีบุตร

สงฺฆปูชา มหาโภคะวโห (บูชาพระสังฆคุณ จักเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์) นางวิสาขา มหาอุบาสิกา

คำตรวจน้ำอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติและใคร ๆ ได้หมด

สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน

ขอสัตว์ทั้งหลายอย่าได้เป็นผู้มีเวรแก่กันและกัน จงเป็นผู้ดำรงชีพอยู่เป็นสุขทุกเมื่อเทอญ

กตํ ปุญฺญผลํ มยฺหํ สพฺเพ ภาคี ภวนฺตุ เต

ขอสัตว์ทั้งหลาย จงเป็นผู้ได้เสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญด้วยกายวาจาใจแล้วนั้นเทอญ

(ถ้าจะอุทิศให้ญาติ ให้นึกถึงชื่อบุคคลผู้ตายไปมีบิดามารดา นาย......... นาง......... สุดแท้แต่เราประสงค์ให้แก่คนใด)

คำนมัสการพระบรมธาตุ พระอรหันตธาตุและพระพุทธรูป ซึ่งเป็นวัตถุที่พุทธบริษัทเคารพสักการทั่ว ๆ ไปเพื่อให้เป็นศิริมงคลแก่ท่านทั้งหลาย

กราบ ๓ หนแล้วให้ว่า นโม ตัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ หน) แล้วว่าไตรสรณาคมน์โดยย่อดังนี้

(๑) พุทธัง ธัมมัง สังฆัง สรณัง คัจฉามิ

(๒) รตนัตเย ปมาเทน ทวารตเยน เกตัง สัพพัง อปราธัง ขมถ เม ภันเต

(๓) วันทามิ ภันเต เจติยัง สัพพัง สัพพัตถฐาเน สุปติฏฐิตัง สาริรังกธาตุง มหาโพธิง พุทธรูปั่ง สักการัง, อหัง วันทามิ ธาตุโย อหัง วันทามิ สัพพโส อิจเจตังรตนัตยัง อหัง วันทามิ สัพพทา

(๔) พุทธปูชามหาเตชะวันโต

ข้าพเจ้าขอถวายบูชา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีเดชศักดานุภาพอันยิ่งใหญ่ ล่วงเสียซึ่งอำนาจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอถวายบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เพราะเหตุนั้นการบูชาของข้าพเจ้าจึงเป็นเหตุนำมาซึ่งเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่

ธมฺมปูชามหัปปัญโญ ข้าพเจ้าขอถวายบูชาพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นบ่อเกิดซึ่งสติปัญญาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอถวายบูชาพระธรรมเหล่านั้น เพราะเหตุนั้นการบูชาพระธรรม จึงเป็นเหตุนำมาซึ่งสติปัญญาอันยิ่งใหญ่

สังฆปูชา มหาโภคาวโห ข้าพเจ้าขอถวายบูชาพระสงฆ์ สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ปฏิบัติชอบแล้วด้วยกาย วาจา ใจ และเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งทรัพย์ทั้งหลาย มีอริยทรัพย์เป็นต้น เพราะเหตุนั้นการบูชาพระสงฆ์จึงเป็นเหตุนำมาซึ่งโภคทรัพย์สมบัติอันยิ่งใหญ่

(หมายเหตุ พหูพจน์จึงใช้ข้าพเจ้าทั้งหลาย)

พุทธัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ

ธัมมัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ

สังฆัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ

จบแล้วกราบ ๓ หน

(๕) คาถาประจำองค์พระที่ติดอยู่กับตนเอง ควรว่าคาถาท่องสวดประจำตัวจะดีมาก ดังนี้คือ

อรหัง พุทโธ อิติปิ โส ภควา นมามิหัง (นึก ๓-๗ ครั้ง) หรือสวดมนต์ประจำตัวเท่าอายุของตัวเองทุกวันเวลาก่อนเข้านอนได้ยิ่งดี

หมวด ๒

(อานาปานสติ) สวดมนต์ด้วยพระพุทธคุณตั้งธาตุทั้ง ๖ นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ หน)

หมวดธาตุลม ๓ ข้อ ดังนี้

(๑) วาโย จ พุทธคุณัง อรหัง พุทโธ อิติปิโส ภควา นมามิหัง อรหัง สัมมา สัมพุทโธ วิชชาจารณสัมปันโน สุคโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ สัตถา เทวมนุสสานัง พุทโธ ภควโตฯ

(ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์)

(อรหัง-บริสุทธิคุณ)

(๒) วาโย จ ธัมเมตัง อรหัง พุทโธ อิติปิโส ภควา นมามิหัง สวากขาโต ภควตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปนยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติฯ

(ให้ระลึกถึงพระสารีบุตรผู้มีปัญญา)

(วิชชาจารณสัมปันโน-ปัญญาคุณ)

(๓) วาโย จ สังฆานัง อรหังพุทโธ อิติปิโส ภควา นมามิหัง สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ อุชุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ ญายปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ สามีจิปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ ยดิทัง จัตตาริ ปุริสยุคานิอัฏฐ ปุริสปุคคลา เอส ภควโต สาวกสังโฆ อหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชลี กรณีโย อนุตตรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติฯ

(ให้ระลึกถึงพระโมลคัลลานะผู้มีฤทธิ์)

(สัตถาเทวมนุสสานัง-กรุณาคุณ)

ธาตุบริสุทธานุภาเวน สัพพทุกขา สัพพภยา สัพพโรคา วิมุตจันติ อิติ อุทธ มโธ ติริยัง สัพพธิ สัพพัตตตาย สัพพาวันตัง โลกัง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเปกขา

สหคเตน เจตสา จตุทิสัง ผริตวา วิหรติ สุขัง สุปฏิ สุขัง ปฏิพุชฌติ น ปาปกัง สุปินัง ปัสสติ มนุสสานัง ปิโย โหติ อมนุสสานัง ปิโย โหติ เทวตารักขันติ นาสส อัคคิวา วิสัง วา สัตถัง วา กมติ ตุวฏัง จิตตัง สมาธิยติ มุขวัณโณ วิปปสีทติ อสัมมุโฬห (มุโฬฬ) กาลัง กโรติ อุตตรัง อัปปฏิวิชฌันโต พรหมโลกูปโค โหติ อิติ อุทธมโธ ติริยัง อเวรัง อเวรา สุขชีวิโน กตัง ปุญญผลัง มัยหัง สัพเพภาคี ภวันตุ เม ภวตุ สัพพมังคลัง รักขันตุ สัพพเทวตา สัพพพุทธา นุภาเวน สัพพธัมมา นุภาเวน สัพพสังฆา นุภาเวน โสตถี โหนตุ นิรันตรัง อรหัง พุทโธ อิติปิโสภควา นมามิหัง

วิธีเปลี่ยนธาตุเหมือนข้อต้นทั้งหมด

คือ ข้อ ๑ พุทธคุณ ข้อ ๒ ธัมคุณ ข้อ ๓ สังฆคุณ ต่อไปนี้เป็นหมวดต่อจากธาตุลม

หมวดธาตุไฟ คือ

(๑) เตโช จ พุทธคุณัง ฯลฯ

(๒) เตโช จ ธัมเมตัง ฯลฯ

(๓) เตโช จ สังฆานัง ฯลฯ

หมวดธาตุน้ำ คือ

(๑) อาโป จ พุทธคุณัง ฯลฯ

(๒) อาโป จ ธัมเมตัง ฯลฯ

(๓) อาโป จ สังฆานัง ฯลฯ

หมวดธาตุดิน คือ

(๑) ปฐวี จ พุทธคุณัง ฯลฯ

(๒) ปฐวี จ ธัมเมตัง ฯลฯ

(๓) ปฐวี จ สังฆานัง ฯลฯ

หมวดอากาสธาตุคือ

(๑) อากาสา จ พุทธคุณัง ฯลฯ

(๒) อากาสา จ ธัมเมตัง ฯลฯ

(๓) อากาสา จ สังฆานัง ฯลฯ

หมวดวิญญาณธาตุคือ

(๑) วิญญาณัญ จ พุทธคุณัง ฯลฯ

(๒) วิญญาณัญ จ ธัมเมตัง ฯลฯ

(๓) วิญญาณัญ จ สังฆานัง ฯลฯ

ให้สนใจท่องในหมวดต้นให้แม่นยำ ส่วนธาตุที่ต่อมานั้นจะเข้าใจและจำง่าย เพราะเป็นเรื่องเดียวกันเพียงแต่เปลี่ยนธาตุเท่านั้น ธาตุทั้ง ๕ หมวดนี้มีอยู่ในตัวของเราผู้สวดทุกคน เพราะฉะนั้นเวลาสวดให้นึกถึงธาตุนั้นๆ ด้วย เช่น ลมส่วนพัดไปมามีลมหายใจเป็นต้น ไฟ ความอบอุ่น น้ำมีอาการเหลวๆ ดิน แข็ง อากาศช่องว่าง วิญญาณ ความรู้ดังนี้เป็นต้น การสวดจึงจะเป็นประโยชน์มาก

สิ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ขอให้ท่านที่ได้รับหนังสือเล่มนี้จงทดลอง ท่านจะได้รับผลดีเกิดขึ้นอย่างที่ท่านไม่เคยคิดเห็นมาก่อนก็อาจจะเป็นได้ และเป็นสิ่งที่ไม่เหลือวิสัยของพวกเราทุกคน ฉะนั้นข้าพเจ้าขออุทิศกุศลที่ได้คิดแต่งหนังสือเล่มนี้ให้แก่ท่านทั้งหลาย ผู้รับพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน และท่านที่ได้รับแจกไปแล้วก็ขอจงอนุโมทนาส่วนกุศลอันนี้ด้วย ถ้าท่านต้องการให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ก็จงปฏิบัติตามแนวทางที่กล่าวมานี้เทอญ

สวัสดี

พระสุทธิธรรมรังสี คัมภีรเมธาจารย์

(พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร)

วัดอโศการาม

จังหวัดสมุทรปราการ

เมื่อใครมีศรัทธาจะสร้างหนังสือ "ทิพยมนต์" และ "วิธีทำสมาธิเบื้องต้น" เป็นธรรมทาน ขอให้พิมพ์ได้ทุกท่านทุกคน โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้แต่งก็ได้ตลอดไป

พระสุทธิธรรมรังสี คัมภีรเมธาจารย์
(พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร)
วัดอโศการาม
ตำบลท้ายบ้าน อำเภอเมืองสมุทรปราการ
จังหวัดสมุทรปราการ

รายการอาหาร

กลางวัน และ เย็น

ประจำวัน ในหนึ่งสัปดาห์

ของ

คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์

คำนำ

ดิฉันรู้จักคุณพี่เยี่ยม สิริอัคนีการ มาเป็นเวลานาน คุณพี่เป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยน อารมณ์ดี ยิ้มแย้มเป็นกันเอง ทำให้เป็นที่สบายใจของผู้พบเห็น และยังเป็นผู้ที่ปฏิบัติตัวอยู่ในขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมแบบไทย ส่วนในทางศาสนาก็บำเพ็ญกุศลและตั้งใจไปรับอุโบสถในวันธรรมสวนะอยู่เสมอ จิตใจประกอบไปด้วยเมตตากรุณาแก่ลูกหลานญาติมิตรตลอดจนเพื่อนฝูง ทุกคนมีความรู้สึกเศร้าสลดใจเมื่อทราบว่าคุณพี่ได้จากไป ต่างพากันเสียดาย และกล่าวถึงคุณงามความดีที่ได้กระทำไว้

ดิฉันคิดจะทำอะไรสักอย่างเพื่อเป็นการแสดงความระลึกถึง นึกได้ว่าผู้หญิงไทยมีภาระอันสำคัญส่วนหนึ่ง คือการคิดรายการอาหาร เพราะการคิดว่าจะรับประทานอะไรในหนึ่งสัปดาห์ไม่ให้ซ้ำ เป็นเรื่องที่ใช้ความคิดและเสียเวลามาก ดิฉันจึงเขียนรายการคาวหวานไว้เพื่อใช้ได้ทันที

ขอกุศลผลบุญแห่งความดีที่คุณพี่ได้ตั้งใจกระทำไว้ในแบบฉบับของกุลสตรี จงเป็นอานิสงส์ส่งให้วิญญาณของคุณพี่แจ่มใสในสัมปรายภพเทอญ

อุดมลักษณ์ ศรียานนท์

(คุณหญิง อุดมลักษณ์ ศรียานนท์)

รายการอาหารกลางวัน–เย็น

วันที่ ๑

กลางวัน

อาหารคาว

น้ำพริก ผักจิ้มดิบ, สุก หรือดอง ปลาทู ลูกชิ้นเนื้อวัว แกงจืด ปอเปี๊ยะทอด น้ำจิ้ม กุ้งใหญ่ผัดวุ้นเส้น

อาหารหวาน

สาคูเปียกเม็ดบัว ทองหยิบ

เย็น

อาหารคาว

ปลาดุกผัดพริก ไข่ตุ๋น สตูลิ้นวัว ยำกุนเชียง

อาหารหวาน

ส้มลอยแก้ว ขนมหม้อแกง

วันที่ ๒

กลางวัน

อาหารคาว

หมี่หน้าปูหรือไก่ ปลาร้าบ่น ผักคะน้าต้มหมู ๓ ชั้น เป็ดเสฉวน

อาหารหวาน

สามแซ่บี๋นั้ง ลูกตาลเชื่อม

เย็น

อาหารคาว

แกงจืดกล่ำปลีกับแฮม ข้าวยำเต้าหู้ยี้ ปลาลิ้นหมาทอดลาดหน้ากระเทียมพริกไทย ก๊วยเตี๋ยวผัดซีอิ๊ว

อาหารหวาน

เบียกปูน ต้มเม็ดบัวน้ำใส

วันที่ ๓

กลางวัน

อาหารคาว

ต้มยำปีกไก่ ผัดถั่วแขกกับกุ้ง ผัดหอยแมลงภู่ใบกระเพรา ปลาแก้วทอด

อาหารหวาน

เผือกน้ำกระทิ มังคุดคว้าน

เย็น

อาหารคาว

ต้มซีเซ็กฉ่ายกับไก่ เนื้อผัดพริกใบโหระพา ปลาสลิดทอด ไข่เจียวมะเขือเทศ

อาหารหวาน

ลูกตาลเชื่อม

วันที่ ๔

กลางวัน

อาหารคาว

หลนเต้าเจี้ยว ผักสด ปลาดุกทอดกรอบ ต้มจืดหมูสับ เต้าหู้ขาว เนื้อย่าง น้ำปลา กระเทียมสด ก๋วยเตี๋ยวผัดไทย

อาหารหวาน

กล้วยเชื่อม ตะโก้กระทง

เย็น

อาหารคาว

แกงส้มผักกาดขาวกับกุ้ง ปลาตะเพียนเค็มทอดกรอบ เนื้อสันผัดน้ำมันหอย กุ้งชีแฮ้ชุบแป้งทอด จิ้มซอส

เย็น

อาหารหวาน

มันเทศแกงบวช อ้อยอบ

วันที่ ๕

กลางวัน

อาหารคาว

ข้าวหน้าหมูแดง ยำใหญ่ เนื้อตุ๋น หมี่กรอบ

อาหารหวาน

เต้าทึง มะปรางคว้าน

เย็น

อาหารคาว

เกี๊ยวน้ำหมูแดง ข้าวผัดเนื้อสับ ไข่ดาว มะเขือยาวผัดเต้าเจี้ยว โหระพา เป็ดสอดไส้

อาหารหวาน

ขนมชั้น ส้มฝานเป็นคำ

วันที่ ๖

กลางวัน

อาหารคาว

แกงเผ็ดเป็ดย่าง ปลาหมึกเค็มทอด แกงจืดฟักตุ๋น หมูสับนึ่ง หมูยอ

อาหารหวาน

รอดช่องสิงคโปร์ ส้ม

เย็น

อาหารคาว

ต้มกะทิสายบัว กับปลาทู หมูผัดพริกขิงโรยใบมะกรูด เป็ดย่าง บวบผัดกุ้งสด

อาหารหวาน

กล้วยบวชชี เม็ดขนุน

วันที่ ๗

กลางวัน

อาหารคาว

แพนงเนื้อติดมัน ไข่ญี่ปุ่น ยำแมงกะพรุน ต้มวุ้นเส้น

อาหารหวาน

ข้าวต้มผัด เงาะคว้าน

เย็น

อาหารคาว

น้ำพริกกุ้งเผา ผักสด ต้มยำปีกไก่ ไข่พะโล้หมูต้มเค็ม ห่อหมกปลาช่อน

อาหารหวาน

ลูกตาลต้ม เม็ดทับทิมกรอบ

ตำรับ อาหาร คาว

(ส่วนหนึ่ง)

ของ

หม่อมหลวง ปอง มาลากุล

แห่ง

ร.ร. สตรีวิสุทธคาม

แผนกการช่าง–การเรือน

คำปรารภ

ในงานฌาปนกิจศพนางเยี่ยม สิริอัคนีการ บุตรสาวของนางเยี่ยมได้ไปขอตำรับอาหารของข้าพเจ้ามาลงพิมพ์เพื่อชำร่วยแก่ผู้มาในงาน ข้าพเจ้าไม่ว่างที่จะลำดับเรียบเรียงตำรับให้แก่เจ้าภาพ จึงได้ส่งหนังสือตำรับอาหารคาวให้มาถอดเรียบเรียงเอาเองตามความปรารถนา จึงเป็นอันว่าแล้วแต่เจ้าภาพจะจัดการ เพราะนางเยี่ยมผู้นี้เป็นผู้ที่สนิทสนมกับข้าพเจ้ามาเป็นระยะเวลาหลายสิบปี เมื่อเขาสมรสกับหลวงสิริอัคนีการ และมีบุตรธิดาเติบโตจนเป็นฝั่งเป็นฝาดังนี้แล้ว เขาก็ไม่ละเลยในการไปมาเยี่ยมเยียนข้าพเจ้าและพี่น้องที่บ้านวิสุทธคามนี้เลย อย่างน้อยปีใหม่และสงกรานต์ก็ได้ไปอวยพรและรดน้ำแก่เราผู้สูงอายุกว่าเนือง ๆ จึงนับว่าเขาเป็นผู้หนึ่งที่ประพฤติตนสม่ำเสมอด้วยคุณธรรมอันน่าสรรเสริญอย่างยิ่ง ฉะนั้น เมื่อเขาได้ล้มเจ็บลงและถึงแก่กรรมในเวลาต่อมา จึงเป็นที่น่าเสียดายอาลัยแก่ผู้ที่รักใคร่สนิทสนมเป็นอันมาก ด้วยอำนาจแห่งความดีของนางเยี่ยมผู้ได้ลาจากโลกและจากเราไปด้วยกฎธรรมดาของมวลชีวิตทั้งหลายทั้งปวงนี้ไซร้ จงบันดาลให้วิญญาณของนางเยี่ยมได้ไปสู่สุคติภพต่อไป และทั้งบันดาลให้ลูกหลานที่อยู่ทางนี้ จงมีความเจริญสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปสมกับเป็นลูกหลานของผู้ทำกรรมดีด้วยเถิด

หม่อมหลวงป่อง มาลากุล

แกงบวน

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
หมู ๓ ชั้น	½ ก.ก.	ต้มในน้ำเดือดใส่เกลือ พอสุกเอาขึ้นหั่นชิ้นใหญ่พอควรหนาราว ๑ ซ.ม.	ใช้น้ำด้วย
ตับหมู	¼ ก.ก.	ต้มแล้วหั่นเป็นชิ้นยาวพอควร	ต้มรวมกัน
ปอดหมู	¼ ก.ก.	ต้มแล้วหั่นเป็นชิ้นยาวพอควร	ต้มรวมกัน
หัวใจหมู	๑ อัน	ต้มแล้วหั่นเป็นชิ้นยาวพอควร	ต้มรวมกัน
ไส้อ่อนหมู	พอควร	ต้มแล้วหั่นเป็นชิ้นใหญ่พอควร	ล้างขยำเกลือก่อน
ปลาสลาดย่าง	๒ ๓ ตัว	แกะเนื้อตำกับน้ำพริก	หรือชนิดอื่น
ปลาร้า	พอควร	หลนกรองเอาแต่น้ำข้น ๆ	
หรือปลากุเลาเค็ม	พอควร	ปิ้งไฟแกะเนื้อออกตำ	
หอมแห้ง	๑๐ หัว	เผาไฟแล้วปอก ตำเป็นน้ำพริก	
กระเทียมแห้ง	๗ หัว	เผาไฟแล้วปอก ตำเป็นน้ำพริก	
ข่า	๑ ชิ้น	เผาไฟแล้วหั่น ตำเป็นน้ำพริก	ให้ได้ราว ๕ แว่น
ตะไคร้หั่นละเอียด	๑½ ช.ค.	ใช้ตอนแก่หั่น ตำเป็นน้ำพริก	ตอนอ่อนหั่นฝอย
รากผักชีหั่นละเอียด	๑ ช.ค.	ตำเป็นน้ำพริก	ใบเด็ดไว้
พริกไทยเม็ด	๑๐ เมล็ด	ตำเป็นน้ำพริก	
เกลือเม็ด	๑ ช.ค.	ใส่ในน้ำต้มหมู ตำเป็นน้ำพริก	
ใบตะไคร้	พอควร	หั่นตำละลายน้ำกรองไว้	
ใบมะตูมอ่อน	พอควร	เด็ดเป็นใบ ๆ	
ใบมะกรูดอ่อน	พอควร	เด็ดเป็นใบ ๆ ฉีกเป็นชิ้นเล็ก ๆ	เอาก้านใบออก
พริกชี้ฟ้าสด	พอควร	หั่นเฉียงเม็ด	สำหรับโรยหน้า
น้ำปลา	พอควร		
น้ำตาลหม้อ	พอควร		
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

เตรียมสิ่งของตามวิธีข้างต้นและตำน้ำพริกเสร็จแล้ว จึงตั้งกระทะใส่น้ำมันหมูเล็กน้อย เอาน้ำพริกลงผัดให้หอม ใส่ลงไปในหม้อน้ำต้มหมูนั้นแล้วใส่หมูกับน้ำใบตะไคร้ลง ปรุงด้วยน้ำปลาร้า หรือปลากุเลา น้ำปลา น้ำตาล เคี่ยวไปจนเข้าเนื้อ และเนื้อเปื่อยดีแล้ว ใส่ตะไคร้อ่อน ใบมะตูม และใบมะกรูด สักครู่ยกลง

การจัดลงภาชนะ ตักแกงทั้งน้ำและเนื้อให้สมกัน โรยผักชีและพริกข้างบน

หมายเหตุ รสเค็มหวานค่อนข้างจัด แกงนี้ถ้าจะเคี่ยวค้างคืนไว้จะเข้าเนื้อยิ่งขึ้น ส่วนนี้สำหรับ ๑๐–๑๒ คน

กะหล่ำปลีตุ๋น

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ชนิดที่ ๑			
ไก่	๑ ตัวเล็ก	แล่เนื้อออกสับใส่รากผักชีที่ตำกับเห็ดหอม น้ำปลาดี บรรจุในซอกปลีกะหล่ำ ใส่ในโครงสำหรับรัดหัวกะหล่ำ	กระดูกสับต้ม หรือใช้ด้ายรัดให้คงรูปไว้
เนื้อหมูแกมมัน	๑/๔ ก.ก.	หั่นแล้วสับปนกับเนื้อไก่	
ปลีกระหล่ำทั้งหัว	๒ หัว	ขยายกลีบออกทุกชั้น ถ้าแน่นใช้มีดกรีดเป็น ๔–๕ เสี้ยว อย่าให้ถึงโคน	อย่างกลีบโปร่ง
เห็ดหอม	๑๐ ดอก	แช่น้ำหั่นฝอยสั้น ๆ	
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำกับพริกไทย ใบเด็ดไว้	
เกลือเม็ด	พอควร	ใส่ในน้ำต้มกระดูก	
พริกไทยเม็ด	พอควร	ตำกับรากผักชี และบ่นไว้	
น้ำปลาซีอิ๊วใส	พอควร		
น้ำปลาดี	พอควร		

วิธีปรุง

ตวงน้ำต้มกระดูกใส่หม้อตุ๋น ปรุงด้วยน้ำปลาซีอิ๊ว เอาปลีกะหล่ำลงตุ๋นจนสุก

การจัดลงภาชนะ ตักกะหล่ำทั้งหัวใส่ในชามเปลที่พอดีกัน ทั้งน้ำและเนื้อ โรยผักชี พริกไทย

หมายเหตุ รสเค็มอ่อน ๆ หวานผัก และหอมกลิ่นรากผักชี พริกไทย สำหรับ ๘–๑๐ คน

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ชนิดที่ ๒			
ไก่	๑ ซีก	แล่เนื้อออกสับใส่รากผักชีที่ตำ	กระดูกสับต้ม
เนื้อหมูแกมมัน	๑/๒ ก.ก.	หั่นแล้วสับรวมกับไก่	
กุ้งสด	๑/๒ ก.ก.	หั่นเนื้อสับรวมกับไก่	หัวต้มในน้ำต้มกระดูก
กาบปลีกะหล่ำ	๑๒ กลีบ	ฝานโคนหนา ๆ ออกเสียบ้าง	
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำกับพริกไทย ใบเด็ดไว้	
เกลือเม็ด	พอควร	ใส่ในน้ำต้มกระดูก	
พริกไทยเม็ด	พอควร	ตำกับรากผักชี และบ่นไว้	
น้ำปลาดี	พอควร		

วิธีปรุง

ผสมเนื้อไก่ หมู กุ้ง ใส่น้ำปลาดี แล้วห่อในกาบกะหล่ำ พับ ๔ ใช้ด้ายมัดไว้พออยู่ ตวงน้ำต้มกระดูกใส่หม้อตุ๋น ปรุงด้วยน้ำปลาดี เอากะหล่ำที่ห่อลงตุ๋นจนสุก

การจัดลงภาชนะ เช่นเดียวกับชนิดที่ ๑

หมายเหตุ รสคล้ายชนิดที่ ๑ แต่มีรสหวานกุ้งด้วย สำหรับ ๖ คน

เป็ดม้วนสอดไส้

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เป็ด	๑ ซีก	เลาะเนื้อออกจากกระดูก แล้วแล่ออกจากหนัง อย่าให้หนังขาด แล้วสับเนื้อให้ละเอียด	กระดูกสับต้ม
หมูแฮมดิบ	๑ ชิ้น	แล่บางๆ	สุกก็ได้
ไข่ไก่	๒ ฟอง	คนให้เข้ากันกรอกในกระทะ	อย่าให้บางนัก
ถั่วลันเตา	๑๒ ฝัก	ลอกริมออก ใช้ทั้งฝัก	
หรือปลีกะหล่ำ	๑ เสี้ยว	ฝานเป็นเสี้ยวบางๆ อย่าให้หลุดจากกัน	
หัวผักกาดเหลือง	๑ หัว	ปอกต้มในน้ำต้มกระดูกแล้วฝานบาง	จักเป็นดอก
หรือหัวผักกาดขาว	๑ หัว	ปอกต้มในน้ำต้มกระดูกแล้วฝานบาง	จักเป็นดอก
ผักกาดปลี	๑ ต้น	ลอกเป็นใบๆ	ใช้แต่ไส้ใน
เนยเค็ม	๑ ช.ค.		
เกลือป่น	พอควร		
พริกไทยป่น	พอควร		
เล็มโค	๑ ช.ช.	ละลายกับน้ำข้นๆ	
ซอสแมกกี	๑ ช.ว.		
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

แผ่หนังเป็ดบนเขียง เอาไข่กรอกวาง แล้วผสมเนื้อที่สับ ใส่เกลือ พริกไทย ซอสละเลงบนไข่นั้น วางหมูแฮมข้างบนอีกทีแล้วม้วนตามยาวใช้ด้ายมัดใส่ในชาม ทาเนย เหยาะเนยข้างบนเล็กน้อย หล่อด้วยน้ำต้มกระดก เอาเข้าเตาอบจนเปื่อยจึงใส่กะหล่ำ ถั่ว และผักกาดปลี น้ำที่ตกจากเป็ดปรุงด้วยซอสและเล็มโค

การจัดลงภาชนะ หั่นเป็ดม้วนเป็นแว่นเฉียงๆ วางในจานก้นลึกกับผักและน้ำโรยพริกไทย

หมายเหตุ ใช้เป็นอาหารคนเจ็บได้ รสเค็มอ่อนๆ หวานผัก

เป็ดไส้กรอก

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ชนิดที่ ๑ (อย่างม้วน)			
เป็ด	๑ ตัว	เลาะเนื้อออกจากกระดูก แล้วแล่เนื้อตอนที่หนาออกมาสับรวมกับเนื้อหมู	เหลือติดหนังไว้บ้าง
เนื้อหมู	½ ก.ก.	หั่นแล้วสับให้ละเอียด	
หรือเนื้อเป็ด	๑ ซีก	หั่นแล้วสับให้ละเอียด	
มะพร้าว	¼ ก.ก.	คั้นกะทิข้นๆ ให้ได้ราวครึ่งถ้วย	
พริกแห้ง	๕ เม็ด	ตำเป็นน้ำพริก	
หอมแห้ง	๗ กลีบ	ตำเป็นน้ำพริก	
กระเทียมแห้ง	๓ หัว	ตำเป็นน้ำพริก	
ข่าหั่นบาง ๆ	๓ แว่น	ตำเป็นน้ำพริก	
ตะไคร้หั่นละเอียด	๑ ช.ว.	ตำเป็นน้ำพริก	
ผิวมะกรูดหั่นละเอียด	¼ ช.ช.	ตำเป็นน้ำพริก	
รากผักชีหั่นละเอียด	๑ ช.ว.	ตำเป็นน้ำพริก	
พริกไทยเม็ด	๑๕ เม็ด	ตำเป็นน้ำพริก	
เกลือเม็ด	พอควร	ตำเป็นน้ำพริก	
ถั่วยี่สงคั่ว	พอควร	สับหยาบ ๆ	ไม่ใส่ก็ได้
ไข่เป็ด	๒ ฟอง	แยกไข่ขาวออกเสีย ๑ ฟอง	
น้ำปลา	พอควร		
น้ำตาลหม้อ	พอควร		

วิธีปรุง

ผสมเนื้อที่สับกับน้ำพริก ใส่หัวกะทิ ไข่ น้ำปลา น้ำตาลเล็กน้อย ถั่วยี่สงใส่ภายหลัง แล้วแผ่หนังเป็ดออก เอาเนื้อที่ผสมนี้กองลงม้วนหนังเป็ดให้เป็นรูปกลมยาว เย็บรอยให้สนิท เม้มหัวท้ายเรียบร้อย แล้วใส่จานเข้าเตาอบจนเหลืองเกรียม เอาออกมาตัดเป็นแว่นหนาราว ๒ ซ.ม.

การจัดลงภาชนะ เรียงไส้กรอกในจานเปล ซ้อนลาดเกยกันเฉียงจาน ถ้ามีมากเรียง ๒-๓ แถวก็ได้

หมายเหตุ ลักษณะที่ดีคือ เบ็ดเปื่อยและไส้แน่นหนั่นแล้วไม่แตกกระจาย รสเค็มมัน มีหวานน้อยๆ เผ็ดพอควร หอมกลิ่นเครื่องน้ำพริก

การตัดต้องใช้มีดที่คมมากๆ เพื่อมิให้ไส้กรอกแตกยับเยิน ส่วนนี้ทำได้ราว ๑๐-๑๒ แว่น

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ชนิดที่ ๒ (อย่างทั้งตัว)			
เบ็ดไม่ผ่าท้อง	๑ ตัว	ถอดกระดูก เครื่องในหั่นชิ้นยาวเล็ก	
เบ็ดหรือไก่อีก	๑ ตัว	แล่เนื้อออกหั่นแล้วสับให้ละเอียด	
กับเครื่องประกอบ			
ไส้กรอกเบ็ด	เท่าส่วน	เหมือนไส้กรอกเบ็ดย่างม้วน	
กับใบโหระพา	พอควร	เด็ดเป็นใบๆ	
พริกชี้ฟ้าสด	พอควร	หั่นเฉลบเม็ดละ ๒ ท่อน	

วิธีปรุง

ผสมชนิดเดียวกับชนิดที่ ๑ แต่ใส่ใบโหระพากับพริกลงเคล้าด้วย แล้วบรรจุในตัวเบ็ดเย็บสนิท แล้วใส่จานเข้าเตาอบจนเนื้อเปื่อย พลิกกลับไปมาให้เหลืองเกรียมทั่วกัน

การจัดลงภาชนะ วางเบ็ดในจานเปล วางมีดและส้อมใหญ่ไปในจานด้วย

หมายเหตุ รสเช่นเดียวกับไส้กรอกเบ็ดอย่างม้วน สำหรับ ๘-๑๒ คน

ไก่ถอดสอดไส้ตับห่าน

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ไก่ขนาดใหญ่	๑ ตัว	ถอดกระดูก ตับสับให้ละเอียด	กระดูกสับต้ม
เนื้อหมู	¼ ก.ก.	บดหรือสับให้ละเอียด	
ตับไก่	๑๐ อัน	บดหรือสับให้ละเอียด	
ตับห่าน	¼ ถ้วย	บี้รวมกับตับสด	ของกระป๋อง
หอมฝรั่ง	๒ หัว	ฝานแว่นบางสับละเอียด	แบ่งทำซอส ½ หัว
มันฝรั่ง	๑๐ หัว	หั่นบางทอดกรอบ	
เนยเค็ม	๕ ช.ค.	แบ่งผสมในไส้ ๓ ช้อน ใส่น้ำต้มผัก ½ ช้อน	
ขนมปังสด	๑ ปอนด์	เอาเนื้อออกบี้ให้ซุย	
ไข่ไก่	๑ ฟอง		
ถั่วแขก	พอควร	หั่นแฉลบยาว ๆ ลวกในน้ำเดือด ใส่เนย	กับน้ำส้มเล็กน้อย
หักผักกาดเหลือง	พอควร	ปอกเกลาตัดชิ้นสั้นๆ ต้มในน้ำต้มกระดูก พอสุกเอามาลวกกับถั่วอีกที	เศษสับละเอียด
เกลือป่น	พอควร		
พริกไทยป่น	พอควร		
เมล็ดจันทน์เทศ	พอควร	ป่นละเอียด	ราว ½ เมล็ด
เล็มโค	พอควร	ละลายกับน้ำข้น ๆ	โปรดดูคำอธิบายข้างท้าย
ซอสวูสเตอร์	พอควร		
น้ำส้ม	พอควร	ใส่ในน้ำต้มผัก	
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

ผสมเนื้อไก่ หมู ตับ กับหอม เนย เกลือ พริกไทย ผงเมล็ดจันทน์เทศป่นและซอส ใส่เนื้อขนมปังและไข่คนให้เข้ากัน บรรจุในตัวไก่เย็บสนิทแล้วทาเนยให้ทั่วตัว ใส่ชามเข้าเตาอบราว ๑ ช.ม. ใช้น้ำต้มกระดูกราดบ่อย ๆ

ซอส เอาเนยใส่กระทะ ทอดหอมกับหัวผักกาดเหลืองที่สับไว้ผัดพอสุก ใส่น้ำต้มกระดูกและน้ำที่ตกจากไก่นั้น โรยพริกไทย

การจัดลงภาชนะ วางไก่ในจานเปล จัดมันฝอยและผักสลับกันเป็นหมู่ ๆ ราดซอสบนตัวไก่ วางมีดและส้อมใหญ่ไปในจาน

หมายเหตุ ไส้นี้จะบรรจุในเป็ดก็ได้ แต่ต้องเพิ่มเวลาอบนานขึ้น รสเค็มมันมีเปรี้ยวในซอสเล็กน้อย หอมกลิ่นตับและพริกไทยสำหรับ ๘ คน

ไก่พระลอ

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ไก่ขนาดใหญ่	๑ ตัว	ถอดกระดูก (ไม่ใช้เครื่องใน)	สำหรับ ๘-๑๐ คน
เนื้อหมู	๑/๔ ก,ก.	หั่นแล้วสับให้ละเอียด	
กุ้งสด	๑/๒ ก.ก.	แบ่งสับครึ่งหนึ่ง นอกนั้นต้มกับกะทิแล้วเอามาตำกับถั่วยี่สง พริกแห้งเผา หอมกระเทียมเจียว รากผักชี ระกำ	
ปูทะเล	๒ ตัว	แกะเนื้อออกบี้ให้กระจาย	
มะพร้าว	๑ ก.ก.	คั้นกะทิให้ได้ราว ๗-๘ ถ้วย	
พริกแห้ง	๑๐ เม็ด	หั่นฝอยยาว ผัดให้กรอบ ๗ เม็ด	เผา ๓ เม็ด
หอมแห้ง	๑๕ กลีบ	ซอยตามยาว เจียวให้กรอบ	แบ่งตำครึ่งหนึ่ง
กระเทียมแห้ง	๑๐ หัว	ซอยตามขวาง เจียวให้กรอบ	แบ่งตำครึ่งหนึ่ง
ถั่วยี่สงคั่ว	๑/๔ ถ้วย	ซอยตามยาว ผัดให้กรอบ และแบ่งไว้ตำ	อย่างละครึ่ง

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำ	ไม่ใช้ใบ
ไข่เป็ด	๘ ฟอง	ต้มปอกผ่า ๔-๕ เสี้ยว ๕ ฟอง ผสมแป้งชุบ ๑ ฟอง เหลือนอกนั้นโรยฝอย	โรยเป็นแผ่นใหญ่
ระกำเปรี้ยว	๕-๖ ผล	ฝานเนื้อตำในน้ำพริก	ส้มมะขามเปียกก็ได้
ส้มซ่า	๑ ผล	ผ่าบีบน้ำไว้	
น้ำปลา	พอควร		
น้ำตาลหม้อ	พอควร		
น้ำตาลทราย	พอควร		
ใบขจร	พอควร	เด็ดเป็นใบ ๆ ชุบแป้งทอด	
ใบเล็บครุฑ	พอควร	เด็ดเป็นช่อเล็ก ชุบแป้งทอด	
ใบพริกอ่อน	พอควร		
แป้งข้าวเจ้า	๑/๔ ถ้วย	ผสมกับกะทิ ไข่ เกลือ น้ำปูนใส	
แป้งมันสิงคโปร์	๑/๘ ถ้วย	ผสมกับแป้งข้าวเจ้า	
เกลือป่น	พอควร		
น้ำปูนใส	พอควร		
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

ตั้งกระทะใส่น้ำมันหมูเล็กน้อย ผัดรากผักชีที่ตำให้หอม เอาหมูลงรวน พอสุกใส่กุ้ง ปู และไข่ต้ม ปรุงด้วยน้ำปลา น้ำตาลทรายเล็กน้อย บรรจุในตัวไก่ เย็บสนิทแล้วเอาลงเคี่ยวกับกะทิ พอไก่สุกเอาน้ำพริกที่ตำลงละลาย ปรุงด้วยน้ำปลา น้ำตาล ใส่มันกุ้งลงด้วย

การจัดลงภาชนะ วางตัวไก่ในจานเปลราดน้ำพอท่วม จัดผักทอดเป็นระยะๆ วางมีดและส้อมใหญ่ไปในจาน รสเปรี้ยว เค็ม หวาน มีมันและเผ็ดเล็กน้อย

นกกระจาบสอดไส้

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ชนิดที่ ๑			
นกกระจาบ	๑๐ ตัว	ผ่าท้องล้วงไส้ล้างท้องให้สะอาดหักปลายขาออก	สำหรับ ๑๐ คน
เนื้อหมู	๑/๒ ก.ก.	บดหรือสับให้ละเอียด	
ตับไก่	๕ อัน	สับให้ละเอียด	
หรือตับห่าน	๕ ช.ค.	ขี้รวมกับตับสด	ของกระป๋อง
หอมฝรั่ง	๑ หัว	ฝานแว่นบางสับละเอียด	
มันฝรั่ง	๑๐ หัว	หั่นบางทอดกรอบ	
เนยเค็ม	๒ ช.ค.	แบ่งผสมในไส้ ๑ ช้อน	
ไข่ไก่	๒ ฟอง	แยกไข่ขาวออกเสีย ๑ ฟอง	
ขึ้นฉ่าย	๒ ต้น	สับใบให้ละเอียด(ไม่ใช้ก้าน)	
เกลือป่น	พอควร		
พริกไทยป่น	พอควร		
ซอสวูสเตอร์	พอควร		
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

ผสมเนื้อหมู ตับกับหอม เนยและไข่ เกลือ พริกไทย ขึ้นฉ่าย และซอส บรรจุในตัวนก ทาเนยใส่จานอบจนสุกเกรียม

การจัดลงภาชนะ เรียงนกในจานเปลติด ๆ กันตามยาวของจาน จัดมันทอด ๒ ข้าง

หมายเหตุ รสเค็ม หอมกลิ่นตับและพริกไทย

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ชนิดที่ ๒			
นกกระจาบ	๑๐ ตัว	เช่นเดียวกับชนิดที่ ๑	
เนื้อหมู	๑/๒ ก.ก.	บดหรือสับให้ละเอียด	
มันหมูแข็ง	๑ ชิ้น	ลวกให้สุก แล้วหั่นให้ละเอียด	
หอมฝรั่ง	๑ หัว	ฝานแว่นบางสับละเอียด	
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำ หั่นใบให้ละเอียด	
พริกไทยเม็ด	พอควร	ตำกับรากผักชีและบ่นไว้	
น้ำปลา	พอควร		
น้ำตาลทราย	พอควร		
ไข่เป็ด	๔ ฟอง	แบ่งผสมในไส้ ๑ ฟอง นอกนั้น โรยฝอย ๑๐ แผ่น	 ขนาดห่อตัวนก
น้ำมันหมู	พอควร		
ซอสวูสเตอร์	พอควร		

วิธีปรุง

ตั้งกระทะใส่น้ำมันเล็กน้อย ผัดรากผักชีที่ตำให้หอม ใส่เนื้อหมูกับหอมลงรวน พอสุกจึงใส่มันหมู ปรุงด้วยน้ำปลา น้ำตาลทรายเล็กน้อย โรยพริกไทย ผักชี บรรจุในตัวนกทอดให้สุก พันไก่โรยฝอยรอบ ๆ

การจัดลงภาชนะ เช่นเดียวกับชนิดที่ ๑ ซอสนำไปต่างหากทั้งขวด

หมายเหตุ รสเค็ม มีหวานน้อย ๆ หอมกลิ่นรากผักชีพริกไทย

หัวหมูเย็น

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เนื้อหัวหมูทุกส่วน	ราว ๑ ก.ก.	ต้มชิ้นใหญ่ ๆ แล้วหั่นบาง ๆ ต้มอีกทีจนเปื่อย	ใช้น้ำด้วย
หอมฝรั่ง	๑ หัว	ซอยหยาบ ๆ ต้มกับหัวหมู	
หรือหอมแห้ง	๑๐ กลีบ	ซอยหยาบ ๆ ต้มกับหัวหมู	
ตับห่าน	¼ ถ้วย	ตัด ๔ เหลี่ยมลูกเต๋าเล็ก	ของกระป๋อง
ไข่เป็ด	๔ ฟอง	ต้มแข็งผ่า ๔	
ผักดองรสจัด	พอควร	หั่นชิ้นเล็ก ๆ	
ผักกาดหอม	พอควร	ตัดเป็นใบ ๆ ถ้าใหญ่ตัด ๒	
ผักชี	๒ ต้น	ต้มกับหัวหมู	ใช้ทั้งต้นและราก
ต้นขึ้นฉ่าย	๓ ต้น	ต้มกับหัวหมู	ใช้แต่ต้น
พริกไทยเม็ด	๑๐ เม็ด	ห่อผ้าขาวบางต้มกับหัวหมู	
เมล็ดยี่หร่า	๑ ช.ช.	ห่อผ้าขาวบางต้มกับหัวหมู	
ดอกจันทน์เทศ	๑ ดอก	ห่อผ้าขาวบางต้มกับหัวหมู	
กานพลู	๕ ดอก	ห่อผ้าขาวบางต้มกับหัวหมู	
ใบกระวาน	๓ ใบ	ห่อผ้าขาวบางต้มกับหัวหมู	
เกลือเม็ด	๒ ช.ค.	ต้มกับหัวหมู	

วิธีปรุง

เคี่ยวหมูจนเปื่อยน้ำข้นแล้วตักลงพิมพ์ จัดไข่ ตับห่าน และผักดองสลับปนไปด้วย แช่น้ำให้เย็นแล้วใส่ในตู้น้ำแข็ง

การจัดลงภาชนะ ใช้จานแก้วหรือจานงาม ๆ ขนาดใหญ่ จัดใบผักกาดวงรอบเพียงชั้นเดียว แล้วเคาะพิมพ์หัวหมูเย็นคว่ำลงกลางจานให้ทับใบผักกาดนิดหนึ่ง วางมีดสำหรับตัดไปด้วย

หมายเหตุ รสเค็ม หอมเครื่องเทศอ่อน ๆ มีเปรี้ยวหวานในผักดอง ส่วนนี้ทำได้ ๑ พิมพ์ใหญ่ สำหรับ ๖–๘ คน

เนื้ออร่อย

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เนื้อวัว	๑ ก.ก.	หั่นแฉลบบาง ๆ เคี่ยวกับกะทิ	สำหรับ ๑๐–๑๒ คน
มะพร้าว	๑ ก.ก.	คั้นกะทิให้ได้ราว ๗-๘ ถ้วย	
ปลาสลาดย่าง	๑ ตัว	แกะเนื้อตำกับน้ำพริก	
พริกแห้ง	๑๕ เม็ด	ตำเป็นน้ำพริก	
หอมแห้ง	๗ กลีบ	,, ,,	
กระเทียมแห้ง	๕ หัว	,, ,,	
ข่าหั่นบาง ๆ	๑๐ แว่น	,, ,,	
ตะไคร้หั่นละเอียด	๒ ช.ค.	,, ,,	
กระชาย	๒๐ หัว	,, ,, แบ่งหางทำดอกจำปา	ราว ๑๐ ดอก
เมล็ดผักชี	๑ ช.ค.	,, ,,	
เมล็ดยี่หร่า	๑ ช.ช,	, ,,	
เกลือเม็ด	๑ ช.ว.	,, ,,	
แตงกวา	พอควร	สลักเป็นใบไม้	
ใบสะระแหน่	พอควร	เด็ดเป็นช่อเล็ก	
ใบแมงลัก	พอควร	,, ,,	
พริกชี้ฟ้าสด	พอควร	จักเป็นดอกแช่น้ำให้บานน้อย ๆ	สีต่าง ๆ
น้ำปลา	พอควร		
น้ำตาลหม้อ	พอควร		

วิธีปรุง

ตำน้ำพริกใส่ปลาสลาดแล้วแบ่งกะทิผัดน้ำพริกนี้ พอสุกหอมเติมน้ำปลา น้ำตาล แล้วใส่ในกระทะที่เคี่ยวเนื้อ ผัดให้เข้าเนื้อจนน้ำงวดและเนื้อเปื่อย

การจัดลงภาชนะ ตักเนื้ออร่อยใส่จานทั้งน้ำและเนื้อให้พอดีพูนน้อย ๆ จัดผักต่าง ๆ รอบจาน สลับกันหลาย ๆ สี

ข้าวแช่

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ข้าวสารเมล็ดงาม	๒ ถ้วย	ซาวน้ำไว้	สำหรับ ๖ คน
น้ำดอกมะลิสด	๕ ถ้วย	แบ่งไว้ ๒ ถ้วย ปนกับน้ำเปล่า ใช้หุงข้าว ๑ ถ้วย ใช้ล้างข้าว ๒ ถ้วย	
น้ำแข็ง	พอควร	ใช้ก้อนใหญ่หมกข้าวไว้บ้าง ต่อยเป็นก้อนเล็ก ๆ บ้าง	
กะปิทอด			
กะปิดีอย่างดำ	๖ ช.ค.	ตำกับกุ้ง ปลา มะพร้าว และกระชาย ปรุงด้วยน้ำตาล ๒ อย่างแล้วปั้นก้อนกลมเล็ก กดให้แบนน้อยๆ ชุบไข่ทอด	
กุ้งสด	๖ ตัว	ปอกเอาแต่เนื้อ ทอดพอสุก	ไม่ใช้มัน
ปลาสลาดย่าง	๑ ตัว	แกะเอาแต่เนื้อ ทอดพอสุก	
มะพร้าว	½ ซีก	ขูดให้ได้ราวครึ่งถ้วย	
กระชาย	๑๐ หัว	หั่นตำกับกะปิทั้งหัวและหาง	หัวแก่ไม่ใช้
ไข่เป็ด	๓ ฟอง	คนให้เข้ากันทั้งขาวแดง	
น้ำตาลทราย	พอควร		
น้ำตาลปีก	พอควร		อย่างแห้ง ๆ
น้ำมันหมู	พอควร		
หอมทอด			
หอมแห้งกระจุกเล็ก	๖ กระจุก	ลอกเปลือกนอกออกให้เหลือติดไว้ชั้นหนึ่ง เจาะข้าง ๆ กลีบ ควักเอาเนื้อออกเสียบ้าง จับชายผูกเป็นกระจุก ๆ	ล้างตัดรากก่อน

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมชั้นต้น	หมายเหตุ
ปลาช่อนแห้ง	๑ ชิ้น	ปิ้งไฟ ตำให้เป็นปุย ผสมกับมะพร้าว และข่าที่ตำ ใส่น้ำปลากับไข่เล็กน้อย บรรจุลงในช่องหอมนั้น ชุบแป้งทอด	
มะพร้าว	½ ซีกใหญ่	ขูดแบ่งใส่ไส้หอม และคั้น สำหรับนวดแป้งบ้าง	
ข่าอ่อน	๓ แว่น	ตำให้ละเอียด	
พริกชี้ฟ้าแดง	ครึ่งเม็ด	แกะเมล็ดออกล้างตำกับข่า	
ไข่เป็ด	๒ ฟอง	คนให้เข้ากันทั้งขาวแดง แบ่งใส่ไส้หอมและแป้งชุบ	
น้ำตาลทราย	พอควร		อย่างละเอียด
น้ำปลา	พอควร		
แป้งข้าวเจ้า	๔ ช.ค.	ผสมกับหัวกะทิ ไข่ เกลือ น้ำปูนใส	ชุบหอมทอด
แป้งมันสิงคโปร์	๒ ช.ค.	ผสมกับแป้งข้าวเจ้า	
เกลือป่น	พอควร	ผสมกับแป้ง	
น้ำปูนใส	พอควร	ผสมกับแป้ง	
น้ำมันหมู	พอควร		
พริกสอดไส้			
พริกหยวกเม็ดใหญ่	๖ เม็ด	กรีดทางด้านที่งอ ควักไส้และเมล็ดออกล้างน้ำเกลือ แล้วคว่ำไว้	ตัดก้านที่งอออกเสีย
เนื้อหมูแกมมัน	⅛ ก.ก.	หั่นแล้วสับ ใส่รากผักชีที่ตำ น้ำปลา บรรจุในไส้พริก	ใส่เศษหอมสับด้วยก็ได้
กุ้งสด	๒ ตัว	หั่นเนื้อ แล้วสับรวมกับหมู ใส่มันเล็กน้อย	

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
กระเทียมแห้ง	๑ หัว	ตำกับรากผักชี	
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำ	ไม่ใช้ใบ
พริกไทยเม็ด	พอควร	ตำกับรากผักชี	
ไข่เป็ด	๒ ฟอง	โรยฝอย ๖ อันสำหรับห่อพริก	โปรดดูคำอธิบายข้างท้าย
น้ำปลาดี	พอควร		
ผัก			
แตงกวา	๖ ผล	ปอกเปลือกบ้าง ไม่ปอกเปลือกบ้าง สลักเป็นกระเช้าและดอกไม้ต่าง ๆ	
มะม่วงดิบ	๑ ผล	ฝานแว่นบาง สลักเป็นใบไม้	ปอกเปลือกก่อน
ต้นหอม	พอควร	จักฝอย แช่น้ำให้งอ	ตัดท่อนสั้น
กระชาย	พอควร	จักเป็นดอกจำปา เอาใบหอมเสียบเป็นก้าน แช่น้ำให้บานน้อย ๆ	ใช้แต่หางตุ้ม ๆ
พริกชี้ฟ้า	พอควร	จักเป็นดอก แช่น้ำให้บานน้อย ๆ	สีต่าง ๆ

วิธีปรุง

ข้าว ตั้งน้ำปนน้ำดอกมะลิรวมประมาณ ๘ ถ้วย พอเดือดใส่ข้าวสารลง พอข้าวเป็นตากบ ตักขึ้นใส่ในน้ำเย็น ใช้มือสีหรือใส่ในตะแกรงขัดจนเมล็ดเล็ก ห่อผ้าขาวใส่ลังถึงนึ่ง พอสุกเอามาล้างน้ำดอกมะลิ แล้วห่อผ้าแขวนไว้จนแห้งน้ำ

กะปิ ตั้งกระทะใส่น้ำมัน เอากะปิที่ปั้นไว้เกลือกในไข่ ทอดพอสุก (ควรทอดภายหลังสิ่งอื่นเพราะน้ำมันจะออกดำ)

หอม ผสมแป้งชุบนวดให้เข้ากันดีแล้ว เอาหอมที่ทำไว้ลงจุ่มทอดในน้ำมันร้อน ๆ จนหอมสุกและแป้งกรอบ

พริก เอาพริกที่สอดไส้ไว้ใส่ลังถึงนึ่งพอสุก (อย่าให้นานจนสีซีด) แล้วเอาคว่ำไว้ให้แห้งน้ำ ทำไข่โรยฝอยห่อพริกพันรอบ ๆ ให้มิดเป็นเมล็ด ๆ

การจัดลงภาชนะ ข้าวใส่โถข้าว หมกก้อนน้ำแข็งไว้ให้เย็น กับข้าวจัดใส่จานเป็นอย่าง ๆ ผักจัดสลับสีใส่จานงาม ๆ และจัดผักฝอยในกระเช้าแตงกวาบ้าง ควรแช่เย็นไว้จนกว่าจะรับประทาน ในการจัดแบบไทยโบราณใช้ขามลายครามเบญจรงค์ครองโต๊ะเล็กใส่ข้าว กับข้าวใส่จานเชิงเล็กเป็นอย่าง ๆ ให้พูนจาน แล้ววรวมกันในโต๊ะเงินใหญ่อีกที

หมายเหตุ ลักษณะที่ดีคือ **ข้าว**เมล็ดงาม หุงสวย แต่ไม่ดิบ หอมกลิ่นน้ำดอกมะลิ **กะปิ**รสเค็มหวานและมัน หอมกลิ่นกระชาย **หอม**รสเค็มมันหวานน้อย ๆ ทอดสุกพอดีไม่ชุ่มน้ำมัน แบ้งกรอบร่วนไม่แข็ง **พริก**เผ็ดน้อย ๆ มีรสเค็มพอดี หอมกลิ่นรากผักชี พริกไทย **ผัก**สดและกรอบ

กับข้าวนอกจากนี้จะทำสิ่งอื่นอีกก็ได้ เช่น ปลากุเลาเค็มชุบไข่ทอด ไข่เค็มต้มปอกผ่าซีกห่อไข่ฝอย ปลายี่สน ปลาช่อนแข็ง หรือเนื้อวัวเค็มผัด เป็นต้น

วิธีรับประทานข้าวแช่ ใช้ขามแบ่งใส่ข้าวและก้อนน้ำแข็ง กับน้ำดอกมะลิพอท่วมข้าว รับประทานกับกับข้าวเหล่านี้ พร้อมด้วยผัก ผักนี้เหมาะสำหรับรับประทานกับกะปิโดยเฉพาะ

ข้าวคลุกรัชกาลที่ ๖

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ข้าวสุก	๖ ถ้วย	คลุกกับน้ำพริกเผา ปรุงด้วยน้ำปลา น้ำตาลทราย น้ำมะนาว	สำหรับ ๔ คน
เนื้อไก่	๑ ซีก	ฉีกฝอยหยาบ ผัดน้ำมัน	
หมู ๓ ชั้น	¼ ก.ก.	หั่นบางเล็ก ผัดกับน้ำปลา น้ำตาล เติมน้ำเคี่ยวให้เปื่อยเข้าเนื้อ	ทำเป็นหมูหวาน
ปลาดุก	๑ หัว	ย่างแล้วแบะออกทอด ปิเนื้อเป็นชิ้นเล็ก ๆ	
หรือปลาช่อน	ครึ่งตัว	ทอดพอสุก	

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ไข่เค็ม	๓ ฟอง	ต้มผ่าเป็นเสี่ยวเล็ก ๆ ปอกเอาไข่ขาวออกเสียบ้าง ๒ ฟอง	แกะเอาแต่ไข่แดง ๑ ฟอง
กระเทียมแห้ง	๒ หัว	ซอยตามขวาง เจียวให้กรอบ	
น้ำพริกเผา	พอควร		
แตงกวา	๕-๖ ผล	ซอยล้างน้ำไว้	
มะม่วงดิบ	ครึ่งผล	ซอยล้างน้ำเกลือไว้	อย่างเปรี้ยว
หรือมะปรางดิบ	๕-๖ ผล	ซอยคั้นให้หายเปรี้ยว	
มะนาว	๒ ผล	ผ่าบีบน้ำไว้	
เม็ดพริกไทยอ่อน	พอควร		
น้ำตาลทราย	พอควร		
น้ำปลาดี	พอควร		
น้ำตาลหม้อ	พอควร		
ข้าวเกรียบกุ้ง	พอควร		
หรือกระเพาะปลา	พอควร		
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

บี้ไข่แดงที่แกะออก คลุกในข้าวที่คลุกไว้ โรยเนื้อไก่ หมูหวาน ปลาทอด มะม่วงหรืออื่น ๆ เคล้าเบา ๆ ให้เข้ากัน

การจัดลงภาชนะ จัดข้าวคลุกในจานเปลหรือจานเล็กเฉพาะคน โรยกระเทียมเจียว แตงกวา พริกไทยอ่อน วางไข่เค็มที่ทำไว้ข้าง ๆ ข้าวเกรียบกุ้งจัดอีกจานหนึ่ง หรือจัดไว้ข้าง ๆ ข้าวเฉพาะคน

หมายเหตุ รสเค็ม หวาน มีเปรี้ยวและเผ็ดน้อย ๆ

ผัดเซ่งจี๊กับหูฉลาม

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เซ่งจี๊หมู	๑ อัน	ผ่าเอาสาบภายในออก หั่นเล็ก ๆ ซาวน้ำเกลือแล้วลวกน้ำร้อน ใส่ขิงให้หายคาว	สำหรับ ๓-๔ คน
เนื้อไก่	๑ ซีก	แล่เนื้อ สับละเอียดแล้วคนกับน้ำต้มกระดูกข้น ๆ	หรือเนื้อหมู
หูฉลาม	พอควร	ต้มให้หายคาว แล้วบี้ให้กระจาย	
หอมฝรั่ง	๒ หัว	หั่นฝอยหยาบ	(ถ้ายาวตัดครึ่ง)
กระเทียมแห้ง	๒ หัว	ทุบให้แตกแล้วสับหยาบ ๆ	
ต้นหอม	พอควร	ตัดท่อนสั้น ๆ	
แป้งมัน	๑ ช.ว.	ละลายกับน้ำต้มกระดูกข้น ๆ	
เกลือป่น	พอควร		
พริกไทยป่น	พอควร		
น้ำปลาซีอิ๊ว	พอควร		
มันหมู	พอควร		อย่างใส

วิธีปรุง

ตั้งกระทะ ใส่น้ำมันเล็กน้อย ตีกระเทียมให้หอม จึงใส่ไก่ลงคนให้สุก แล้วใส่หูฉลาม หอมฝรั่ง และต้นหอม แล้วจึงใส่เซ่งจี๊ ปรุงด้วยน้ำปลาซีอิ๊ว เกลือ ใส่แป้ง เติมน้ำต้มกระดูกให้เหลวเขละ ๆ โรยพริกไทย

การจัดลงภาชนะ เช่นเดียวกับผัดอื่น ๆ

หมายเหตุ รสคล้ายผัดปู เซ่งจี๊กรอบ สำหรับ ๓-๔ คน

ยำหวาย

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เนื้อไก่	๑ ซีก	ฉีกฝอยหยาบ รวนกับกะทิ	เฉพาะใช้เป็นของรับประทานเล่น
ปลาสลากย่าง	๑ ตัว	แกะเนื้อ ตำกับน้ำพริก	
มะพร้าว	๑ ก.ก.	คั้นกะทิให้ได้ราว ๘ ถ้วย ตั้งไฟให้แตกมัน แบ่งผัดน้ำพริกและผัดผัก	แบ่งรวนไก่ครึ่งถ้วย
พริกแห้ง	๗ เม็ด	ตำเป็นน้ำพริก	
หอมแห้ง	๗ กลีบ	,, ,, ,,	
กระเทียมแห้ง	๕ หัว	,, ,, ,,	
ข่าหั่นบาง ๆ	๓ แว่น	,, ,, ,,	
ตะไคร้หั่นละเอียด	๒ ช.ค.	,, ,, ,,	
หน่อไม้ไผ่ตง	พอควร	หั่นฝอยหยาบ ผัดกับกะทิ	ต้มก่อน
ถั่วแขก	พอควร	,, ,, ,,	ลวกก่อน
ถั่วฝักยาว	พอควร	,, ,, ,,	ลวกก่อน
มะเขือม่วงชนิดยาว	๖ ผล	,, ,, ,,	ลวกก่อน
ขะเขือเขียวยาว	๒ ผล	,, ,, ,,	ลวกก่อน
หัวปลี	๑ หัว	ฉีกฝอยหยาบ ผัดกับกะทิ	ลวกก่อน
ผักทอดยอด	พอควร	,, ,, ,, (ไม่ใช้ใบ)	ลวกก่อน
พริกหยวก	พอควร	,, ,, ,, (เอาเมล็ดออกเสีย)	สีเขียวแดง
ส้มมะขามเปียก	พอควร	คั้นกับน้ำไว้	
งาขาว	$\frac{3}{4}$ ถ้วย	คั่วให้เหลือง แบ่งมาครึ่งหนึ่งเพื่อบุบพอแตก	

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เกลือเม็ด	พอควร	ตำในน้ำพริกและใส่ในน้ำลวกผัก	
น้ำปลา	พอควร		
น้ำตาลหม้อ	พอควร		

วิธีปรุง

เติมสิ่งของตามวิธีข้างบนเสร็จแล้ว ผัดน้ำพริก ปรุงไว้ด้วยน้ำปลา น้ำตาล และน้ำส้มมะขาม

การจัดลงภาชนะโดยวิธีที่ ๑ เคล้าผักทุกอย่างให้เข้ากัน(เว้นพริกหยวก) แล้วใส่งาที่บุบลงเคล้าด้วย จัดลงจานเปล ราดน้ำพริก โรยไก่และพริกหยวกกับงาที่ไม่ได้บุบลงข้างบน และโดยวิธีที่ ๒ จัดผักเป็นชั้นๆ สลับกันในจานเปล โรยงาที่บุบด้วย นอกนั้นทำเช่นเดียวกัน เมื่อจะรับประทานจึงคลุกทั้งจาน หรือแบ่งไปคลุกเฉพาะคนก็ได้

หมายเหตุ ยำนี้ถ้าจะรับประทานเล่นจึงใส่ไก่ รสเค็มหวาน มีเปรี้ยวน้อย มันและเผ็ดพอควร ผักสดและนุ่ม สำหรับ ๖–๘ คน

ยำเขมร

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เนื้อไก่	๑ ซีก	ลวกพอสุก ฉีกฝอยยาวหยาบๆ	นึ่งก็ได้
เนื้อหมู	๑/๔ ก.ก.	ต้มพอสุก หั่นฝอยยาวหยาบ ๆ	
กุ้งสด	๑/๔ ก.ก.	ต้มทั้งเปลือกแล้วปอกหั่นยาว ๆ	ไม่ใช้มัน
มะพร้าว	๑/๒ ก.ก.	คั้นกะทิให้ได้ราว ๓ ถ้วย แบ่งหัวตั้งไฟทั้งข้นๆ ๑ ถ้วย นอกนั้นใช้ผัดผัก	ใช้ราดหน้า
กระเทียมแห้ง	๑ หัว	ตำกับรากผักชีและพริกแดง	
ขมิ้นชัน	๑ ชิ้นเล็ก	ทุบพอแตก, ใส่ในน้ำลวกถั่วงอก	ผงก็ได้

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ไข่เป็ด	๒ ฟอง	ต้มแข็ง,จักเป็นดอกสลับพื้นปลา	แกะ ๒ ซีก
ถั่วงอก	พอควร	เด็ดหางลวกพอสุก	
ถั่วฝักยาว	พอควร	เหมือนในยำทวาย	
หัวปลี	๑ หัว	เหมือนในยำทวาย	
ใบสะระแหน่	พอควร	เด็ดเป็นใบและช่อเล็ก ๆ	
ใบแมงลัก	พอควร	เด็ดเป็นใบ	
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำ	ไม่ใช้ใบ
พริกชี้ฟ้าสด	พอควร	หั่นฝอยยาว แบ่งตำกับกระเทียมครึ่งเม็ด	สีเขียวแดง
มะนาว	๒ ผล	ผ่าบีบน้ำไว้	
เกลือป่น	พอควร		
น้ำตาลทราย	พอควร		
น้ำปลาดี	พอควร		
น้ำส้ม	พอควร	ผสมน้ำปลา น้ำตาล น้ำมะนาว และเกลือ	กับกระเทียมแห้งที่ตำ

วิธีปรุง

เตรียมสิ่งของตามวิธีข้างบน แล้วผสมน้ำคลุกยำไว้

การจัดลงภาชนะ เช่นเดียวกับยำอื่น ๆ แต่ราดหัวกะทิข้างบน ราดน้ำคลุก แล้วจึงโรยพริก จัดใบสะระแหน่ แมงลัก และไข่ไว้ข้าง ๆ เมื่อจะรับประทานจึงเคล้าให้เข้ากัน

หมายเหตุ รสเปรี้ยว เค็ม หวาน และมัน สำหรับ ๔-๖ คน

ลาบปลาดุก

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
ปลาดุก	๑ ตัว	แล่เนื้อสับละเอียด	
ปลาร้า	พอควร	หลนให้ได้น้ำราวครึ่งถ้วย	
พริกแห้ง	๑ เม็ด	เผาแล้วตำให้แหลก	
หอมแห้ง	๗ หัว	เผาแล้วตำให้แหลก	
กระเทียมแห้ง	๓ หัว	เผาแล้วตำให้แหลก แบ่งเจียว ๒ หัว	
มะเขือเปราะ	๕–๖ ผล	เผาแล้วสับหยาบ ๆ	
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำกับพริกและอื่น ๆ	
ส้มมะขามเบียก	พอควร	คั้นน้ำไว้	
เกลือป่น	พอควร		
น้ำตาลหม้อ	พอควร		
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

ตั้งกระทะใส่น้ำมันเล็กน้อย ใส่พริกที่ตำลงผัดพอสุก ใส่เนื้อปลาคนให้เข้ากัน แล้วจึงใส่มะเขือ ปรุงด้วยน้ำปลาร้า น้ำส้มมะขามเบียกและน้ำตาลเล็กน้อย

การจัดลงภาชนะ ตักลาบใส่ในชามสำหรับเครื่องจิ้ม โรยกระเทียมเจียว

หมายเหตุ รสเค็มมัน มีเปรี้ยวและหวานน้อย ๆ หอมกลิ่นเผา ใช้รับประทานกับผักดิบ สำหรับ ๓–๔ คน

ทอดมันกุ้ง

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมการขั้นต้น	หมายเหตุ
กุ้งสด	๑ ก.ก.	ใช้แต่เนื้อ ปอกผึ่งให้แห้งแล้วโขลกกับเกลือ พริกไทย ปั้นก้อนกลมเล็ก	อย่าให้ถูกน้ำ
กระเทียมแห้ง	๑ หัว	ทุบให้แตกแล้วสับหยาบ ๆ	
เกลือป่น	พอควร		
พริกไทยป่น	พอควร		
น้ำมันหมู	พอควร		

วิธีปรุง

ตั้งกระทะใส่น้ำมันมาก ๆ พอน้ำมันร้อนใส่ทอดมันกุ้งที่ปั้นไว้ลงทอด คนกลับไปมาให้สุกรอบตัว ตักขึ้น เหลือน้ำมันไว้แต่น้อยเพื่อตีกระเทียมให้หอม ใส่มันกุ้งลงผัด พอมันกุ้งสุกเอาทอดมันกลับใส่คนให้เข้ากัน ราดน้ำปลา โรยพริกไทย

การจัดลงภาชนะ ตักทอดมันทั้งน้ำและเนื้อใส่จาน อย่าให้เลอะถึงขอบจาน

หมายเหตุ ลักษณะที่ดีคือ กุ้งไม่แข็งและไม่เละ นุ่มนวล น้ำมันแดงด้วยมันกุ้ง หอมกลิ่นน้ำปลาดี พริกไทย ไม่เหม็นคาว สำหรับ ๕-๖ คน

สะเต๊ะสด

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เนื้อสันหมู	½ ก.ก.	ทุบทั้งชิ้นนวดเกลือให้นุ่ม หั่นชิ้นหนา ๑ ซ.ม. กว้าง ๒.๕ ซ.ม. ๔ เหลี่ยม	หรือเนื้อวัว
ตับหมู	พอควร	หั่นเป็นชิ้น ๓ เหลี่ยมขนาดเนื้อ	หรือตับวัว
มันหมูแข็ง	พอควร	หั่นเป็นชิ้น ๔ เหลี่ยมขนาดเนื้อ	หรือมันวัว
เนยเค็ม	๓ ช.ค.		

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
มัสตาดผสม	๑ ช.ค.	ผสมกับเนยเคล้าเนื้อและตับ	
สับปะรด	๑ ผล	ฝานบางตัดเป็นชิ้น ๆ	
แอปเปิล	๑ ผล	ฝานบางตัดเป็นชิ้น ๆ	
ต้นขึ้นฉ่าย	พอควร	เด็ดเป็นช่อเล็ก	
เกลือป่น	พอควร		
พริกไทยป่น	พอควร		
น้ำตาลทราย	พอควร		
ซอสแมกกี้	พอควร		
ซอสวูสเตอร์	พอควร	ผสมเกลือและน้ำตาล	สำหรับจิ้ม

วิธีปรุง

เสียบหมูหรือเนื้อทำไว้ใส่ในไม้สั้น ๆ ตามลำดับคือ ชิ้นมัน ชิ้นเนื้อ และตับ ให้ปลายยื่นหุ้มมิดไม้ พรมแมกกี้เล็กน้อย ปิ้งไปจนหอมสุกทั่วกัน

การจัดลงภาชนะ จัดชิ้นสับปะรด แอปเปิลลงในจานช่อง วางไม้สะเต๊ะช่องลง ๒-๓ อัน ขึ้นฉ่ายแทรกเป็นกระจุก ซอสที่ผสมใส่จานเล็กสำหรับน้ำจิ้มไปต่างหากหรือแทรกไปข้าง ๆ

หมายเหตุ ลักษณะที่ดีคือ เนื้อนุ่มเปื่อย รสเค็ม มีหวานในสับปะรด หอมกลิ่นเนย

หมูตั้งสด

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
เนื้อสันหมู	๑ ก.ก.	เหมือนในสะเต๊ะสด แต่ทำเป็น ๒ ขนาด คือ ๔ เหลี่ยม กับ ๓ เหลี่ยม	อย่างละเท่ากัน
มันหมูแข็ง	๑ ชิ้น	หั่นเล็กกว่าเนื้อหมู เคล้าโป๊ยกั๊กและเกลือ	

เครื่องประกอบ	ปริมาณ	การเตรียมขั้นต้น	หมายเหตุ
กระเทียมแห้ง	๑ หัว	ตำกับรากผักชีและพริกแดง	
สับปะรด	๑ ผล	ฝานบางตัดเป็นชิ้นๆ	
แตงกวา	พอควร	จักเป็นใบไม้	
ต้นขึ้นฉ่าย	พอควร	เด็ดเป็นช่อเล็กๆ ก้านทุบฉีกหั่นละเอียด	
ผักชี	พอควร	ใช้รากตำ	
พริกชี้ฟ้าสด	พอควร	จักเป็นดอกแช่น้ำให้บานน้อยๆ	แบ่งตำครึ่งเม็ด
เกลือป่น	พอควร		
น้ำตาลทราย	พอควร		
โป๊ยกั๊ก	½ ช.ช.	ป่นละเอียด	คั่วก่อน
แป้งแดง	½ ช.ช.	ป่นละเอียด	
ดินประสิว	½ ช.ช.		
น้ำปลาญี่ปุ่น	พอควร	ผสมกับซีอิ๊วและเหล้า แช่เนื้อหมูไว้ ๑ ช.ม.	
น้ำปลาซีอิ๊วใส	พอควร		
น้ำส้ม	พอควร	ผสมกับน้ำปลาญี่ปุ่น น้ำตาลเล็กน้อยและรากผักชีที่ตำ โรยก้านขึ้นฉ่ายเล็กน้อย	สำหรับจิ้ม
เหล้า	พอควร		ชนิดใดก็ได้

วิธีปรุง

เคล้าหมูที่แช่ไว้ด้วยผงโป๊ยกั๊ก แป้งแดงดินประสิว เกลือ และน้ำตาลเล็กน้อย หมักไว้ครู่หนึ่งจึงเสียบไม้ ไม้ละ ๓ อันเป็นลำดับ ชิ้นเนื้อ ๔ เหลี่ยม และ ๓ เหลี่ยม ให้ปลายยื่นหุ้มมิดไม้ ปิ้งไฟอ่อนๆ พอหอมสุกทั่วกัน

การจัดลงภาชนะ จัดผักอย่างละชิ้น ๒ ชิ้นลงในจานช่อง วางไม้หมูตั้งสดช่องละ ๒–๓ อันให้พอดีกับจาน

หมายเหตุ หมูเนื้อนุ่ม รสเค็ม หอมกลิ่นโป๊ยกั๊กและกลิ่นปิ้ง

คำอธิบาย

เล็มโค	เป็นหัวน้ำเนื้อ ข้น สีดำ ถ้าไม่มี ใช้ชนิดอื่นที่คล้ายคลึงกัน เช่น โบว-ริล มาไมท์หรืออื่น ๆ

ไข่โรยฝอย	คือต่อยเปลือกออก คนให้เข้ากันทั้งขาวแดง กวาดน้ำค้างที่ติดอยู่ในเปลือกออกมาด้วย แล้วตั้งกระทะใส่น้ำมันเล็กน้อย กรอกให้ทั่วกระทะ ใช้นิ้วมือจุ่มไข่โรยลงให้เป็นฝอยพาดขวางไปมาขนาดเท่าที่ต้องการ ใช้ไฟอ่อน มิฉะนั้นจะกรอบหรือไหม้

อัตราช่างตวงและปริมาณสิ่งของที่ใช้ในตำรับนี้

๒	ช้อนเกลือ	=	๑	ช้อนชา	(ช.ช.)
๒	ช้อนชา	=	๑	ช้อนหวาน	(ช.ว.)
๒	ช้อนหวาน	=	๑	ช้อนคาว	(ช.ค.)
๑๖	ช้อนคาว	=	๑	ช้อนตวง	(ถ้วย)

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทย
จุฬาฯซอย 2 ถนนพญาไท พระนคร โทร. 57622
นายมาตรหมาย พิมลมาศ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

พ.ศ. ๒๕๑๓

ออกแบบปกโดย นายวทัญญู ณ ถลาง
และนายเฉลิมชัย ห่อนาค
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย